

Människan och landskapsrummets olika dimensioner,
teknisk rapport

Arkeologiprojekt utmed Väg 117, Daggarp - Skogaby

Tjärby Södra

Bosättning och gårdar från bronsålder och förromersk järnålder

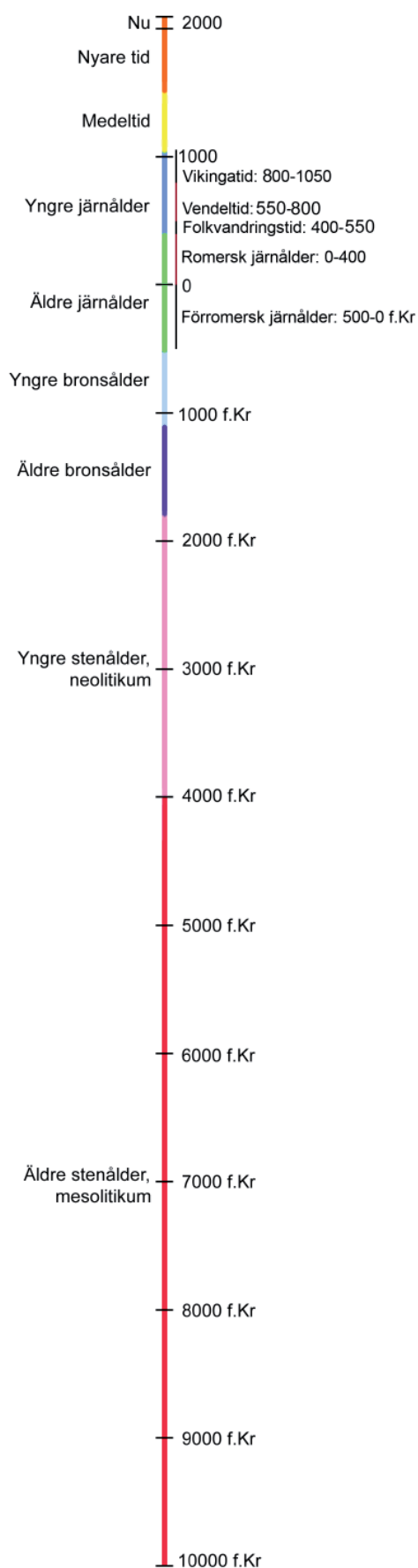
Per Wranning

ARKEOLOGISKA RAPPORTER FRÅN HALLANDS LÄNSMUSEER 2011:1
Halland, Tjärby socken, Tjärby 10:2, RAÄ 69

KULTURMILJÖ
HALLAND

Hallands läns museer, Kulturmiljö Halland,
 Uppdragsverksamheten, Halmstad 2011
 Arkeologisk undersökning 2007
 Framsida: Flygfoto över Tjärby våren 2007. Vy sedd mot nordväst
 Foto: Pär Connelid
 Baksida: Den nya vägen genom Tjärby hösten 2008.
 Vy sedd mot sydväst
 Foto: Per Wranning
 Layout: Monica Bülow Björk
 Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.
 Ärende nr Ms2006/02316.
 ISSN 1400-8750
 ISRN HM-UV-R--11/1-SE

Arkeologi utmed Väg 117 – bakgrundsteckning

Vägverket, Region Väst har lagt om Väg 117 mellan Daggarp, Tjärby socken i nordväst och Skogaby, Laholms landsförsamling i sydost. Omläggningen av den cirka 1,5 mil långa vägsträckan, som inom långa sträckor passerar genom ett landskapsutsnitt med rik fornlämningsbild, medförde omfattande arkeologiska insatser. All arkeologisk verksamhet i projektet utfördes av Kulturmiljö Halland, Halmstad.

2003 utfördes en arkeologisk förstudie av hela den aktuella vägorridoren och utifrån dessa resultat valdes ett antal längre delsträckor ut för utredning i fält (Bjuggner & Carlie 2003). Via resultaten från utredningen, som utfördes hösten 2003, bedömdes tio delområden vara intressanta nog för att gå vidare till förundersökning (Bjuggner & Wranning 2004). Merparten av förundersökningarna utfördes under våren 2004 (Larsson, Svensson & Wranning 2004). I samband med Vägverkets justeringar av den planerade vägdragningen tillkom ytterligare ett par områden efter utredningar under sommaren och hösten (Larsson & Wranning 2004, Bjuggner & Svensson 2004). Förslag till förändringar i vägbyggnationen i omedelbar anslutning till ett par av de kända fornlämningarna medförde ännu en förundersökning sommaren 2006 (Wranning 2006).

Utifrån de samlade förundersökningsresultaten formulerade Kulturmiljö Halland det arkeologiska projektprogrammet "Människan och landskapsrummets olika dimensioner – fysiska, kronologiska och mentala", vilket innefattade slutundersökning av sju lokaler (Håkansson, Svensson & Wranning 2006). I projektprogrammet presenteras ingående projektets teman och intentioner, våra gemensamma frågeställningar och arbetsmetoder, samt dessutom riktade frågeställningar och metoder till respektive lokal. I syfte att höja projektets vetenskaplighet ytterligare tillsat-

tes också en noggrant handplockad referensgrupp, bestående av ledande experter kring de perioder och fornlämningstyper projektet förväntades omfatta.

Projektprogrammet mottogs med stort intresse från såväl Länsstyrelsen som Vägverkets arkeologiskt ansvarige och utan invändningar vare sig kring frågeställningar, omfattning eller metod. Till en följd av Vägverkets pressade ekonomi kom dock det arkeologiska projektets budget att bantas hårt. En lokal (Daggarp, RAÄ 70, Tjärby socken) ströks helt, då Vägverket ansåg sig kunna bygga vägen utan att åsamka fornlämningen någon skada. I praktiken skars också undersökningen av den västra delytan i Furudal (RAÄ 326, Veinge socken) bort. Vidare skars medlen för Kattarp/Skogaby (RAÄ 218, Laholms lfs) ned avsevärt, medan framförallt budgetramarna för analyser och rapportskrivning blev kringskurna på de övriga lokalerna. Kraftigt nedbantad blev även den publika verksamheten och referensgruppsinsatser för projektet i stort.

Projektets "steg III" – den publika verksamheten – pågick parallellt med undersökningarna i form av framtagandet av informationsbroschyr och fältutställning, visningar och upprepade inslag i lokalmedia. Hösten 2008 färdigställdes även en populärt hållen skrift, "Vägen genom historien", lagom till Vägverkets invigning av den nya vägsträckan (Wranning 2008a).

Den fördjupade vetenskapliga bearbetningen - projektets "steg II" - kommer bland annat att ske i artikelform.

Föreliggande tekniska rapport ("steg I") avhandlar lämningarna vid Tjärby Södra, RAÄ 69, Tjärby socken. En cd med allt dokumentationsmaterial från projektets fem slutundersökningsområden släpps när den sista rapporten färdigställts.

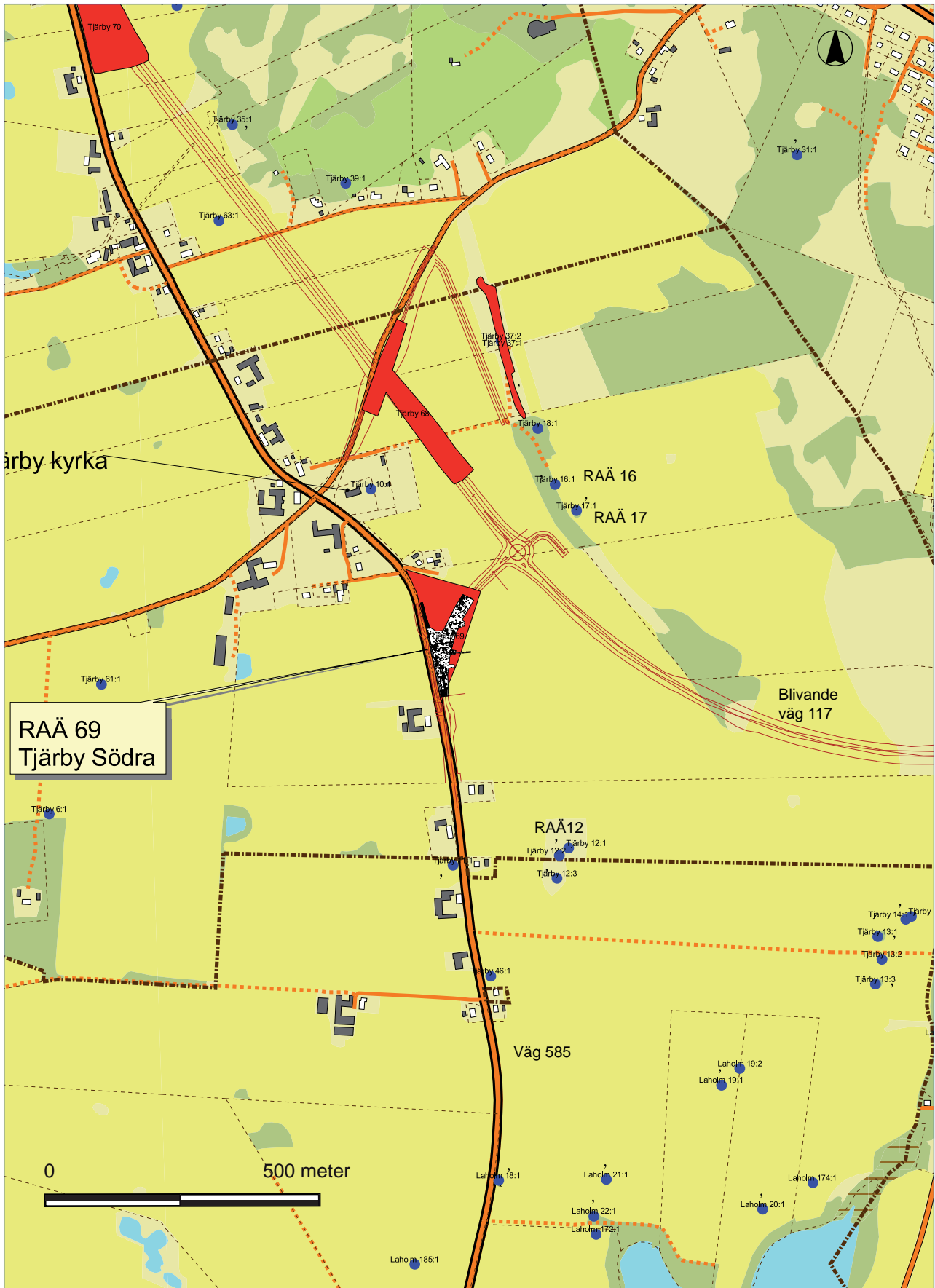
Den planerade nya sträckningen av Väg 117 mellan Skogaby i öst och Daggarp i väst. Samtliga fem undersökningsområden markerade.

Innehåll

Tjärby södra Raå 69 Tjärby socken

Arkeologi utmed Väg 117 – bakgrundsteckning	
1. Inledning.....	7
2. Områdesbeskrivning, topografi och fornlämningsmiljö.....	7
3. Frågeställningar.....	9
4. Metod.....	11
4.1. Referensgruppen.....	13
4.2. Publik verksamhet.....	15
5. Undersökningsresultat.....	15
5.1. Magnetometer.....	15
5.2. Metalldetektering.....	15
5.3. Lager och meterrutor.....	17
5.4. Anläggningar.....	18
5.4.1. Gropar.....	18
5.4.2. Härdar.....	25
5.4.3. Kokgropar.....	25
5.4.4. Rännor och hjulspår.....	25
5.4.5. Hålvägar.....	27
5.4.6. Ugnar.....	28
5.5. Fynd.....	28
5.5.1. Ben.....	29
5.5.2. Bergart.....	29
5.5.3. Bly.....	30
5.5.4. Bränd lera.....	30
5.5.5. CU-legering.....	32
5.5.6. Flinta.....	32
5.5.7. Järn.....	32
5.5.8. Keramik.....	32
5.5.9. Organiskt material.....	35
5.5.10. Silver.....	
5.5.11. Slagg.....	36
5.6. Bebyggelsen.....	36
5.6.1. Hus 1.....	39
5.6.2. Hus 2.....	39
5.6.3. Hus 3.....	42
5.6.4. Hus 4.....	44
5.6.5. Hus 5.....	44
5.6.6. Hus 6.....	46
5.6.7. Hus 7.....	48
5.6.8. Hus 8.....	50
5.6.9. Hus 9.....	52
5.6.10. Hus 10.....	54
5.6.11. Hus 11.....	56
5.6.12. Hus 12.....	58
5.6.13. Hus 13.....	63
5.6.14. Hus 14.....	65
5.6.15. Hus 15.....	68
5.6.16. Hus 16.....	68
5.6.17. Hus 17.....	70
5.6.18. Hus 18.....	73
5.6.19. Hus 19.....	73
5.6.20. Samlad kronologisk utvärdering av byggnaderna på Tjärby Södra.....	75
6. RAÅ 69 – återkoppling till frågeställningarna och en kulturhistorisk utvärdering.....	75
7. Sammanfattning.....	81
Referenser.....	81
Tekniska och administrativa uppgifter.....	83

Bilaga 1. Fyndlista	
Bilaga 2. Rapport metalldetektering samt Fyndlista, metaller, Jonas Paulsson	
Bilaga 3. Vedartsanalys, Thomas Bartholin	
Bilaga 4. Makrofossilanalys, Håkan Ranheden	
Bilaga 5. Lipidanalys, Sven Isaksson	
Bilaga 6. Osteologisk analys, Lena Nilsson	
Bilaga 7. Myntbestämningar, KMK	
Bilaga 8. ¹⁴ C-analys	
Bilaga 9. Magnetometer, rapport, Glenn Enwall, SAGA	
Bilaga 10. Kulturgeografi, Pär Connelid	
Bilaga 11. Konserveringsrapport, Carin Pettersson och Vivian Smits, SVK	
Bilaga 12. Fotolista	
Bilaga 13. Ritningsförteckning Ritningar	

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartbladet 042 46 (4C4g). Undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000

TJÄRBY SÖDRA

RAÄ 69 Tjärby socken

1. Inledning

Det 5470 m² stora undersökningsområdet är beläget inom fastigheten Tjärby 10:2, drygt tvåhundra meter sydsydost om Tjärby kyrka. Den tidigare helt okända lokalen – hädanefter kallad Tjärby Södra – erhöll i samband med upptäckten vid utredningen hösten 2003 RAÄ-nummer 69, Tjärby socken. De berörda delarna av fornlämningen är belägna inom de av- och påfarter till Väg 117 som anläggs i syfte att via en rondell länka samman den nya vägen med nuvarande väg 585, för trafik in till kyrkbyn eller vidare söderut mot Laholm. Utredning och förundersökning uppvisade enhälligt ett mycket anläggningsrikt, påtagligt intensivt nyttjat boplatsoområde, inom exploateringsområdet relativt tydligt avgränsat såväl mot söder som mot nordost. Lämningarna föreföll helt koncentreras till en finsandig svag höjdrygg som löper i östvästlig riktning genom området. Likväl var det de facto inte fråga om endast *en* boplatzlämning. Fynd och ¹⁴C-dateringar från utredning och förundersökning gav istället en komplext sammansatt bild med lämningar och spår av aktivitet på platsen från såväl senneolitikum och äldsta järnålder som yngre järnålder och medeltid. Ett flertal stolphålskoncentrationer signalerade att byggnader med största sannolikhet funnits inom området, dock kunde inga säkert identifieras vare sig vid utredning eller vid förundersökning (Bjuggner & Wranning 2004, Larsson & Wranning 2004).

Ett cirka 7900 m² stort område förordades för slutundersökning. Efter avslutad förundersökning valde dock Vägverket att rita om placering och utformning av den norrgående avfarten in mot Tjärby by, vilket innebar att en närmare 2500 m² stor kil av fornlämningen, kringgårdad av vägar i väster, söder och öster, kunde bevaras orörd. I Länsstyrelsens beslut poängterades därför att detta bevarade parti skulle hållas inhägnat under hela exploateringsgången, i syfte att garantera dessa lämningar skydd. Förundersökningsresultaten indikerade en påtaglig rumslig koncentration av fynd från yngre järnålder till fornlämningsområdets norra parti. Trots den omfattande insnävningen av undersökningsområdet i norr behölls frågeställningarna kring denna period i såväl övergripande projektprogram som platspecifik undersökningsplan.

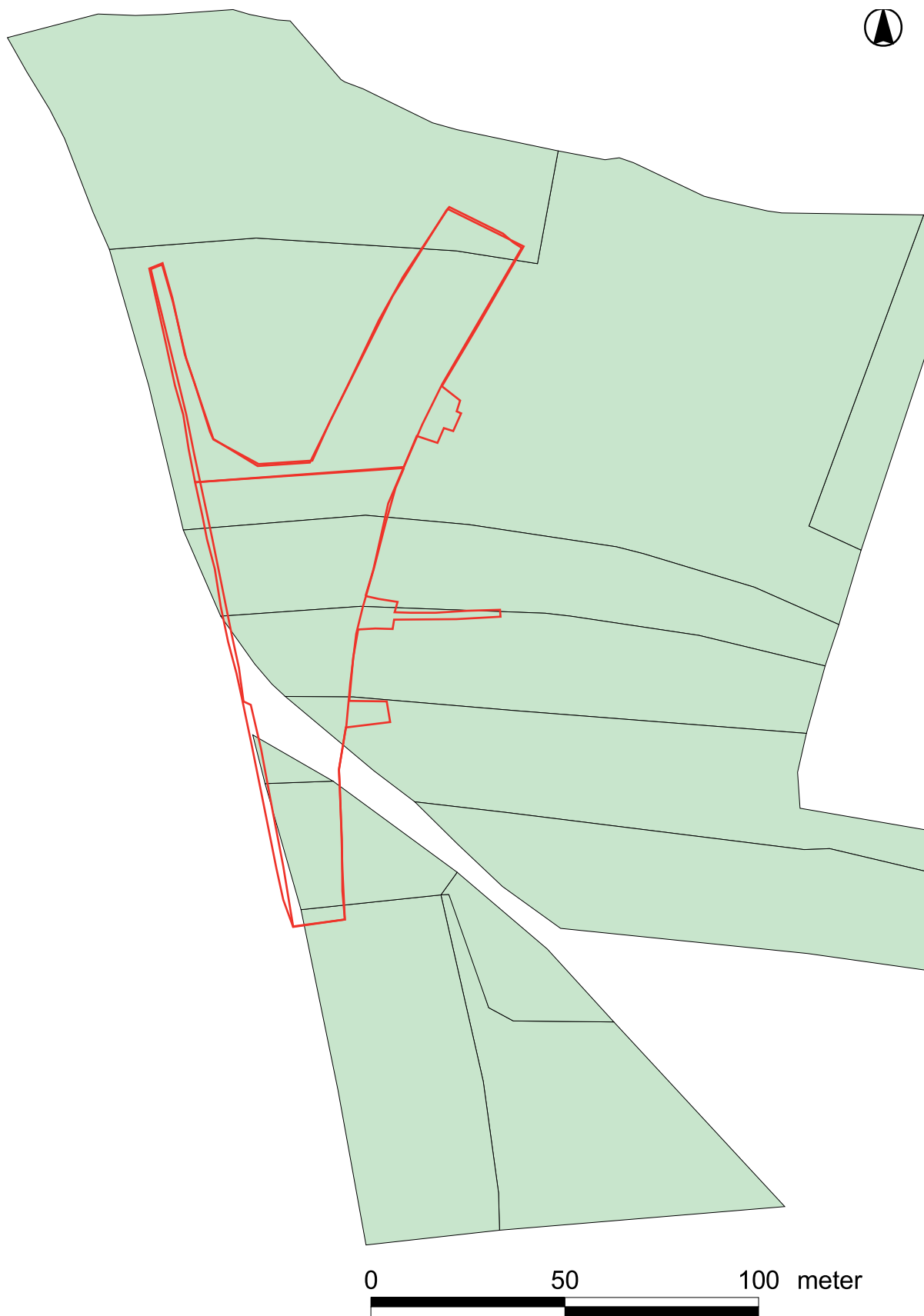
2. Områdesbeskrivning, topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet är beläget inom fastigheten Tjärby 10:2 i svagt böljande åkermark omedelbart öster om Väg 585 och drygt 220 meter sydsydost om Tjärby kyrka. Enligt Storskifteskartan från 1811-1812 återfinns platsen redan då i åkermark, på inägorna till Tjärby by. Tegstrukturen på platsen uppvisar inte riktigt samma långsmala bandparcellformer med förmodat tidigmedeltida anor som återfinns inom Tjärby Norra, utan istället snarare ett mindre antal, större sammanhängande ytor, vilket sannolikt är spår efter eftermedeltida sammanslagningar av ägor (se vidare kulturgeografisk analys, bilaga 10).

Det äldsta kända skriftliga omnämmandet av Tjärby (då stavat *Tiärby*) härrör från år 1468 (Sahlgren 1948:47). Då vissa bevarade kyrkoinventarier i Tjärby nuvarande kyrka (byggd 1907) härrör från tidigmedeltid – exempelvis dopfunten från sent 1100-tal (Nilsson 1994:18f) – är det dock inte helt ologiskt att förmoda att även byn har betydligt äldre anor än vad de äldsta skriftliga beläggen kan upplysa om. Som ovan nämnt påvisar kulturgeograf Pär Connelid (bilaga 10) att bandparcellstrukturen och klungbildningen av gårdar kring kyrkan gör att byn möjligen representerar primärskedet av "bybildningsfasen" under tidig medeltid.

Tjärby Södra återfinns inom ett geologiskt parti av sand och är beläget på en höjd omkring 40 meter över havet. Detta sandiga parti inramas enligt jordartskartan (Geologiska kartbladet, Ser Aa Nr 197) av lera i väst (drygt ett par hundra meter väster om Väg 585) och ursvallat morängrus i norr, vilket i öst också går ned i ett smalt stråk mellan undersökningsområdet och den långsträckt isälvsbildningen Örelid, vilken också består av utsvallat grus.

Landskapsutsnittet kring Tjärbysjön en dryg kilometer söder om undersökningsområdet och vidare upp mot korsningen i Daggarp, där vägen viker av mot Veinge, är idag ett av Sveriges gravhögstätaste område, detta till trots att kanske närmare 50% av gravarna har försvunnit sedan laga skifteskartans upprättande år 1847 (Persson 1999:3, 6). Dessutom finner vi drygt trehundra meter nordost om undersökningsytan det stora gravfältet Örelids stenar (RAÄ 37), vilket med sina idag 36 resta stenar, två

Figur 2. Utsnitt ur 1811 års Storskifteskarta, tegstrukturen inom och kring undersökningsområdet (här markerat med röd konturlinje). Skala 1:1500.

Figur 3. Ola Kadefors och Maria Brynielsson undersöker hus 5 och hus 13 (det förstnämnda här markerat med käppar i stolphålen) en regnig och kall sommardag. I bakgrunden ansas gravgruppen Gröthögarna (RAÄ 12) i regndiset, en daglig vy från Tjärby Södra under åtminstone de senaste 3000 åren. Foto: Per Wranning.

stensättningar och två gravhögar utgör en av södra Hallands största synliga järnåldersgravfält. Likväl är gravfältet mycket illa åtgånget. Det stora flertalet av stenarnas nutida placering är med all sannolikhet inte ursprunglig. Dessutom antyder äldre, ej bekräftade uppgifter att det tidigare skall ha funnits över hundra resta stenar på platsen (Lundborg 1967:5ff).

År 1930 räddningsundersöktes en gravhög uppe på Örelid av Viktor Evald, då det rädde överhängande risk att graven annars skulle komma att demoleras till följd av grustäkt. Den elva meter i diameter stora och cirka 1,5 meter höga gravhögen visade sig innehålla en skelettgrav i hållkista, daterad till bronsålderns period III, samt fyra sekundärgravar i form av kremationer (Lundborg 1972:31ff). Inom ramen för forskningsprojektet *Järnålderns okända gravar i Halland* gjordes en mindre undersökningsinsats på gravfältet år 1999 i syfte att finna fler gravar, alternativt lokalisera några av gravarnas ursprungliga läge, men ingenting påträffades (Nicklasson 2000). Förutom dessa två undersökningar hade inga arkeologiska insatser skett i det direkta närområdet innan Väg 117 projektet drog igång. Traktens största kända gravhög, benämnd endast *Högen*, var belägen på Tjärby kyrkogård, alldeles sydost om kyrkan. Den

omkring tjugo meter i diameter stora och två meter höga gravhögen fördes bort utan någon föregående dokumentation eller undersökning år 1860 (Wranning 2008b). Sammanfattningsvis kan konstateras att synliga gravmonument finns eller har funnits direkt i det dagliga blickfånget för brukarna av boplatsen på Tjärby Södra. Bland de mest närliggande kan nämnas gravhögen *Högen* som återfanns direkt norr om platsen, Gröthögarna (RAÄ 12) direkt sydost om, Lussehög (RAÄ 11) något längre bort i sydsydvästlig riktning (idag dock skymd av hus), Dunahög (RAÄ 17) och dess något mindre och ej namngivna "granne" (RAÄ 16) öster om, samt den av Evald undersökta högen och Örelidsgravfältet i nordost. Har landskapet varit lika öppet som idag så har det dessutom – åtminstone från det norra, mest höglänta partiet av boplatsen – varit fri sikt till det inom Väg 117-projektet undersökta gravfältet på Tjärby Norra (RAÄ 68).

3. Frågeställningar

De övergripande frågeställningarna har tidigare presenterats i projektplanen (Håkansson, Svensson och Wranning 2006) och tas därför inte närmare upp här.

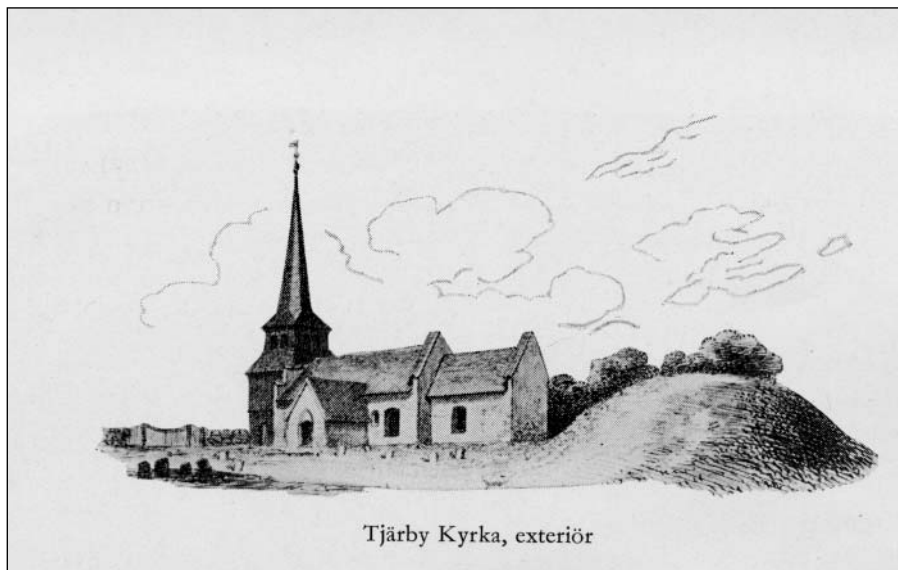

Figur 4. Sensommarvy 2008 från Örelidsgravfältet. Foto: Per Wranning.

En liten rekapitulation rörande de mer lokalspecifika frågorna kan dock vara på sin plats, då dessa var av stor vikt såväl vid val av metoder och prioriteringar i fält som vid val av analysmetoder och analyserat material.

Utredning och förundersökning av Tjärby Södra gav en enhällig bild av att vi här rörde oss inom de centrala partierna av en mycket anläggningstät, intensivt nyttjad yta under långa sammanhängande perioder och/eller vid flera upprepade tillfällen. Således kom de platsspecifika frågorna att kretsa mycket kring vad som föranlett denna långvariga, alternativt upprepade, mänskliga närvaro och hur platsen nytt-

jats genom tiderna. Lämningar från snart sagt alla perioder som avsatt spår på platsen fick därmed lika hög prioritet. Senneolitiska boplatser är vanligen mycket svårfångade och således prioriterades identifiering, undersökning och analys av dessa högt. De eventuella bronsålderslämningar som rimligen borde kunna förväntas prioriterades också högt, då platsen ligger centralt i ett landskapsrum kraftigt präglad av bronsåldergravar. Även den äldre järnålderns lämningar prioriterades högt, då det bedömdes kunna vara möjligt att här undersöka en boplatser som varit samtida med gravfältet på Tjärby Norra. Lämningar från yngre järnålder och medeltid hade också hög

Figur 5. Gravhögen Högen och Tjärby gamla kyrka, avtecknade av Gustaf Brusewitz år 1858, endast två år innan den mäktiga högen bortforslades.

prioritet, dels eftersom kunskapsläget kring dessa perioder i länet generellt är förhållandevis bristfälligt och dels eftersom lokalens närhet till kyrkan och det historiskt kända byläget förväntades kunna belysa många frågor kring bybildningsprocessen och vad som föregick den samma. De fem huvudfrågor som ställdes upp i undersökningsplanen var följande:

1. En primär fråga är om lokalens funktion och nyttjandeintensitet varierat över tid, eller om alla perioder som avsatt lämningar har utgjorts av boplatser. Hur har de olika verksamheterna på platsen gestaltat sig, utvecklats och förändrats genom de tider och perioder som finns företrädade på platsen?
2. Vad är det som vid upprepade tillfällen lockat till etablering på platsen, alternativt bidragit till att bibehålla kontinuerlig verksamhet på platsen under dessa tidsrymder, samtidigt som intilliggande ytor förefaller sakna fynd och anläggningar?
3. Går det att via jämförande materialstudier finna belägg för att Tjärby Södra verkligen utgjort boplatser för de gravlagda på Tjärby Norra?
4. Vendeltida-vikingatida närvaro på platsen är av stort intresse. Perioden är en av de minst undersökta i Halland och således vet vi väldigt lite om förhållandena under denna tid. Förutom stormannasätet i Slöinge – den så kallade guld-gubbeboplatser – har endast ett fåtal långhus

undersökts (Lundqvist 1996). Således är frågor kring dagligt liv, byggnader, gårdsstrukturer och ekonomi under denna period primära.

5. I de äldre kartmaterialen visar Tjärby på en samlad bebyggelse vid kyrkan, vilket är mindre vanligt för halländskt vidkommande. Bystrukturen ger bilden av en klassisk dansk/skånsk medeltida by, med en centralt placerad moderbebyggelse kring kyrkan samt utflyttade sekundära gårdar (Daggarp, Lilla Tjärby). Genom en undersökning av lämningar i kyrkans närområde kan viktiga frågor kring bybildningen diskuteras, exempelvis rörande etableringsfaser och strukturer inom byn. Studien sker till stor del i samverkan med kulturgeografiska analyser.

4. Metod

Ett av projektets gemensamma mål var att söka avgöra de berörda lämningarnas art och omfattning även utanför själva exploateringsområdet. En traditionell metod att göra detta på är att fosfatkartera, vilket vi också gjorde i Skogaby/Kattarp och Furudal. Fosfatkartering efter förhistoriska strukturer inom långvarigt uppodlad och gödslad mark under historisk tid har dock vid ett par tidigare tillfällen visat sig kunna vara något vanskelig. Den historiska tidens långvariga gödslande tenderar att dölja äldre anomalier. Således kändes denna metod olämplig vid undersökningsområdena i Tjärby, då dessa är belägna

inom Tjärby bys historiskt kända inägomark, där sannolikt månghundraårigt åkerbruk bedrivits. Istället valde vi den, för Kulturmiljö Hallands vidkommande, nya metoden Magnetometeravsökning, i syfte att nå likvärdig information. Magnetometeravsökningarna utfördes av Glenn Enwall, SAGA (bilaga 9).

Hösten 2006 inleddes undersökningen i och med att ett 18900 m² stort område karterades systematiskt med Magnetometer. Sammanlagt avsöktes 21 stycken så kallade "gridder" a´ 30x30 meter. Karteringen syftade till att ge oss en bättre bild av fornlämningens omfattning utanför de partier som berörs av exploateringen, och därmed också öka vår förståelse för den kontext de lämningar vi undersöker ingår i. Vår förhoppning var att man med de sedermera avbanade ytorna som facit vid tolkningen av magnetometerresultaten också skulle kunna tolka anomalier utanför undersökningsområdet och därigenom också erhålla en betydligt bättre bild av fornlämningsområdets art utanför själva undersökningsytan. Är det en stor eller liten lokal? Befinner sig undersökningsytan inom centrala eller perifera lägen av lokalen rent rumsligt sett? Går det att finna koncentrationer av vissa anläggningstyper, eller med andra ord spår efter ytor avsatta för specifika ändamål? Magnetometerkarteringen kan sägas ha varit ett försök till metodutveckling som vi valde att testa på flertalet platser inom föreliggande projekt och metoden och resultaten kommer därför att ägnas lite extra uppmärksamhet vid utvärderingen av fältarbetet.

Magnetometerskarteringens "gridder" – rutnät – mättes, liksom senare även alla lösfynd, anläggningar, prover, schaktbegränsningar och topografiska punkter, in med totalstation för all vidare bearbetning i det arkeologiska dokumentationsprogrammet IntraSis och GIS-programmet ArcView.

Därefter (våren 2007) metalldetekterades hela det planerade undersökningsområdet intensivt. All metalldetektering på platsen utfördes av detektor-specialisten Jonas Paulsson (bilaga 2). Det nordliga parti av området som låg i träda och följaktligen inte hade bearbetats sedan förundersökningens detektering och nu med sin höga gräsväxt var mycket svårforcerat, plöjdes därför välvilligt först upp av markägaren Bruno Kristiansson. Efter att samtliga detektorfynd mätts in med totalstation påbörjades den första avbaningen med rundgående grävmaskin med släntskopa. Matjordens övre 15-20 centimeter avlägsnades och området metalldetekterades därefter på nytt. När även dessa fynd var inmätta tog den

andra fasens avbaning vid. Alven frilades, samtliga mörkfärgningar – förmodade anläggningar och lagerrester – framrensades och markerades och mättes därefter in. Ett nät av punkter mättes också in över hela undersökningsområdet i syfte att kunna skapa en högdetaljerad 3D-bild av ytans topografi.

Som fältdokumentationsmetod valdes en halvt kontextuell variant, vilket innebar att nedgrävningar och samtliga fyllningar separerades från varandra med olika id-nummer. En rent praktisk anledning till detta förfarande var att det tidigare har varit stora problem att dokumentera och vidarebearbeta anläggningar med lagerföljd på ett fruktbart sätt i IntraSis. En annan, lika tungt vägande anledning var att vi förväntade oss att lättare kunna dokumentera och förstå specifika händelseförlopp på platsen (exempelvis uppbyggnadsfas, brukandefas, ombyggnadsfas, raseringsfas etc. etc inom enskilda huslämningar).

Ett mindre antal meterrutor handgrävdes i de utsparade lagerklackarna längst i söder, nordväst och nordost, i syfte att klargöra hur och när lagren bildats och huruvida de var fyndförande. Flertalet anläggningar – företrädesvis de av mindre dimensioner och utan noterbar lagerföljd – undersöktes till hälften och dokumenterades i profil på millimeterritfilm. Större och mer komplicerade anläggningar, exempelvis grophus, härdar och rostningsgropar, undersöktes i sin helhet enligt kontextuell metod och dokumenterades i matrismall på kontextblad.

Kompletterande avbaningar i syfte att följa upp huslämningar som fortsatte utanför det egentliga arbetsområdet utfördes vid tre olika tillfällen, i samtliga fall först efter att ha samrått med och fått klartecken från Länsstyrelsen. Dessutom drogs ett kompletterande sökschakt i östlig riktning i syfte att få en bättre uppfattning om var anläggningsfrekvensen avklingar och boplatsen upphör. Även detta schakt öppnades enligt överrenskommelse med Länsstyrelsen och markägare Bruno Kristiansson. De kompletterande avbaningarna, schaktdragningen och allt dokumentations- och undersökningsarbete av anläggningar inom dessa extratillkomna öppnade ytor genomfördes inom ramen för ordinarie budget och tidsplanering.

Kolprov samlades in för eventuell vedarts- och ¹⁴C-analys i samtliga anläggningar med substantiella mängder kol i "rätt" lager. Jordprover samlades in för makrofossilanalys i samtliga hus, företrädesvis från stolphål som ingått i den inre, takbärande konstruktion, samt i anläggningar med förmodat specifik funktion och/eller med fyndmaterial av intresse.

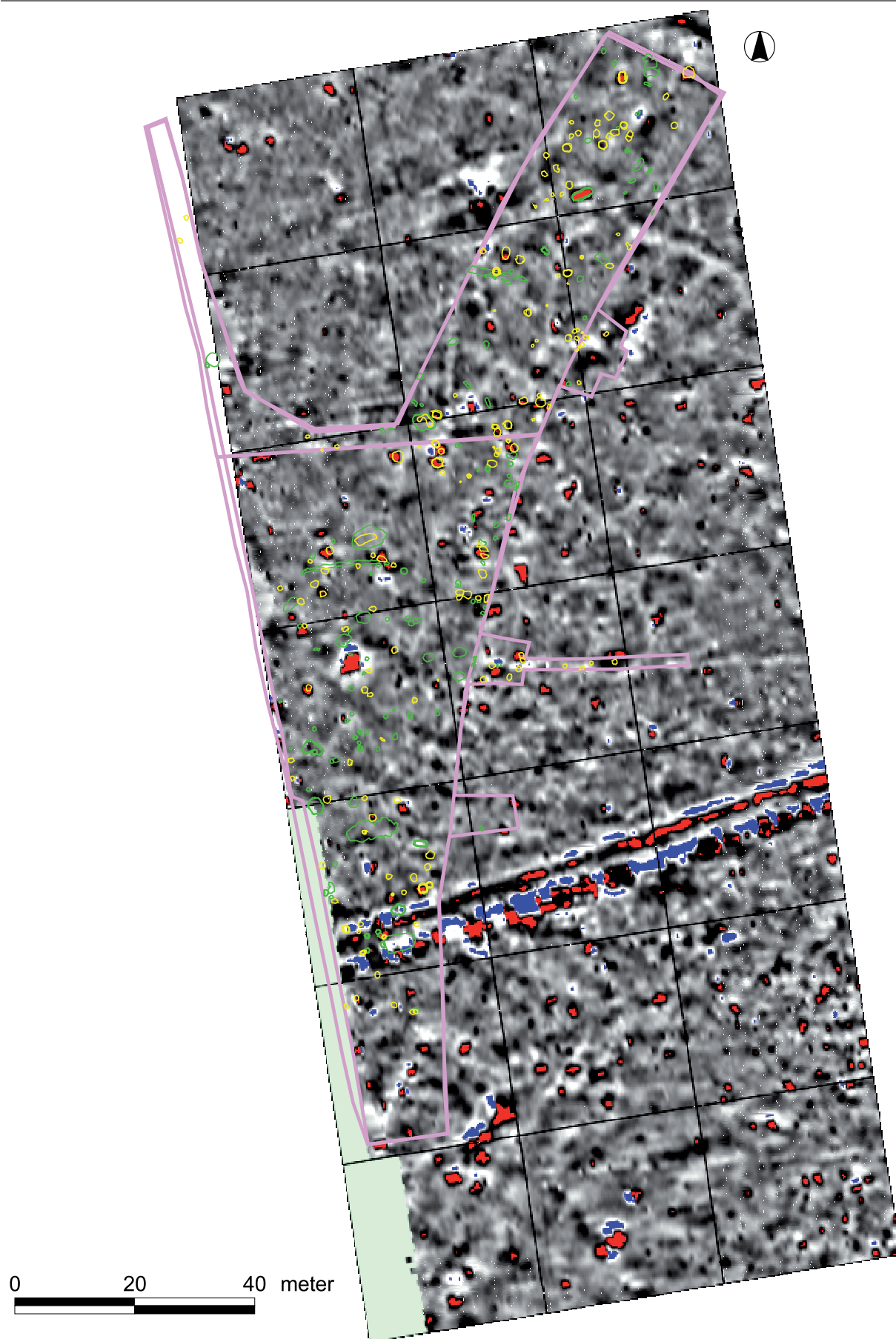
Figur 6. Arkeologidagen 2007 lockade många intresserade besökare till Tjärby. Foto: Erik Rosengren

Jordprover för lipidanalys insamlades i och utanför halvkällaren i det tvåskeppiga hus 12. Lipidanalys utfördes av Sven Isaksson, Arkeologiska Forskningslaboratoriet, Stockholms Universitet (bilaga 5). Makrofossilanalys utfördes av Håkan Ranheden, Riksantikvarieämbetet UV Mitt (bilaga 4), vedartsanalys utfördes av Thomas Bartholin, Hamburg (bilaga 3). Samtliga påträffade brända ben skickades för osteologisk analys, vilken utfördes av Lena Nilsson (bilaga 6). Röntgen och konservering av metallfynd utfördes av Carin Pettersson och Vivian Smits, SVK Göteborg (bilaga 11).

Under stora delar av fälttiden försökte vi att också ha en inomhustjänst. Personen i fråga kunde succesivt basregistrera undersökta anläggningar, redigera inmätningar och ta hand om det stora fynd- och provmaterialet. Detta tillvägagångssätt visade sig effektivisera fältarbetet enormt och är följaktligen därför också något som jag varmt vill rekommendera för kommande slutundersökningar av något större omfattning.

4.1. Referensgruppen

I samband med att projektplanen upprättades år 2006 tillsattes också en vetenskaplig referensgrupp i syfte att höja projektets vetenskapliga ribba ytterligare. Personerna i referensgruppen handplockades utifrån sina specialkunskaper kring lämningar av den art de fem slutundersökningsområdena förväntades innehålla. Således kom gruppen att omfatta Tore Artelius vid Riksantikvarieämbetet UV Väst, Lennart Carlie vid Kulturmiljö Halland, Marianne Foghammar, biträde länsantikvarie på Länsstyrelsens Kulturmiljöenhet, Maria Hallesjö från Vägverket, Björn Magnusson Staaf vid Kulturen i Lund, Per Persson vid Oslo Universitet och Katalin Schmidt Sabo vid Riksantikvarieämbetet UV Syd. Dessa bidrog med värdefulla synpunkter vid upprepade besök under fältarbetets gång. Jag vill dock här passa på att speciellt tacka Lennart Carlie som med sina specialkunskaper om äldre vägar deltog i fält under ett par dagar och undersökte den hålväg som fanns längst i söder av undersökningsytan.

Figur 7. Magnetometermätningar inom Tjärby Södra och dess omedelbara närområde. Röda fläckar är anomalier med högst avvikande värde, svarta avvikande värde av något lägre intensitet. Uptill dessa resultat har samtliga konstaterade härdar och gropar (gula respektive gröna cirklar) lagts in. Ej i skala.

4.2. Publik verksamhet

Då projektets ursprungliga intention att ha omfattande publik verksamhet i fält hade tvingats bantas bort valde vi istället att åtminstone tillmötesgå allmänhetens intresse med en fältutställning i en liten container, samt med en informationsfolder där alla undersökningar utmed Väg 117 presenterades. Utställningen och foldern mottogs med stort intresse av den dagliga rännilen besökare och fyllde samtidigt också en avlastande funktion för tidspressade undersökande arkeologer som nu "slapp" guida och informera alltför många spontanbesökare varje dag.

Då den riksomfattande årliga Arkeologidagen lördagen den 26 augusti inföll endast ett par veckor efter avslutad grävning valde vi att låta samtliga husmarkeringar sitta kvar så att lämningarna även då skulle lämpa sig för visningar för allmänheten. Vår annonserade visning av Tjärby Norra och Tjärby Södra på Arkeologidagen kom att locka omkring 250 besökare, trots hotfulla regnmoln och snålblåst. Undersökningen kom också att uppmärksammas av lokalpressen, med större inslag i såväl Laholms Tidning som i Hallands-Posten. Väg 117 projektet har också figurerat vid upprepade tillfällen under årens lopp i TV4 Halland. Boken *Vägen genom historien* som släpptes till invigningen av väg 117 presenterar de preliminära undersökningsresultaten i en lättäm form och vänder sig helt till den intresserade allmänheten (Wranning 2008a). Boken har mottagits med stort intresse och har uppmärksammas med fina recensioner i "Populär Arkeologi" och "I Halland". Efter avslutad undersökning har också ett flertal föredrag kring Väg 117 projektet hållits i varierande forum.

5. Undersökningsresultat

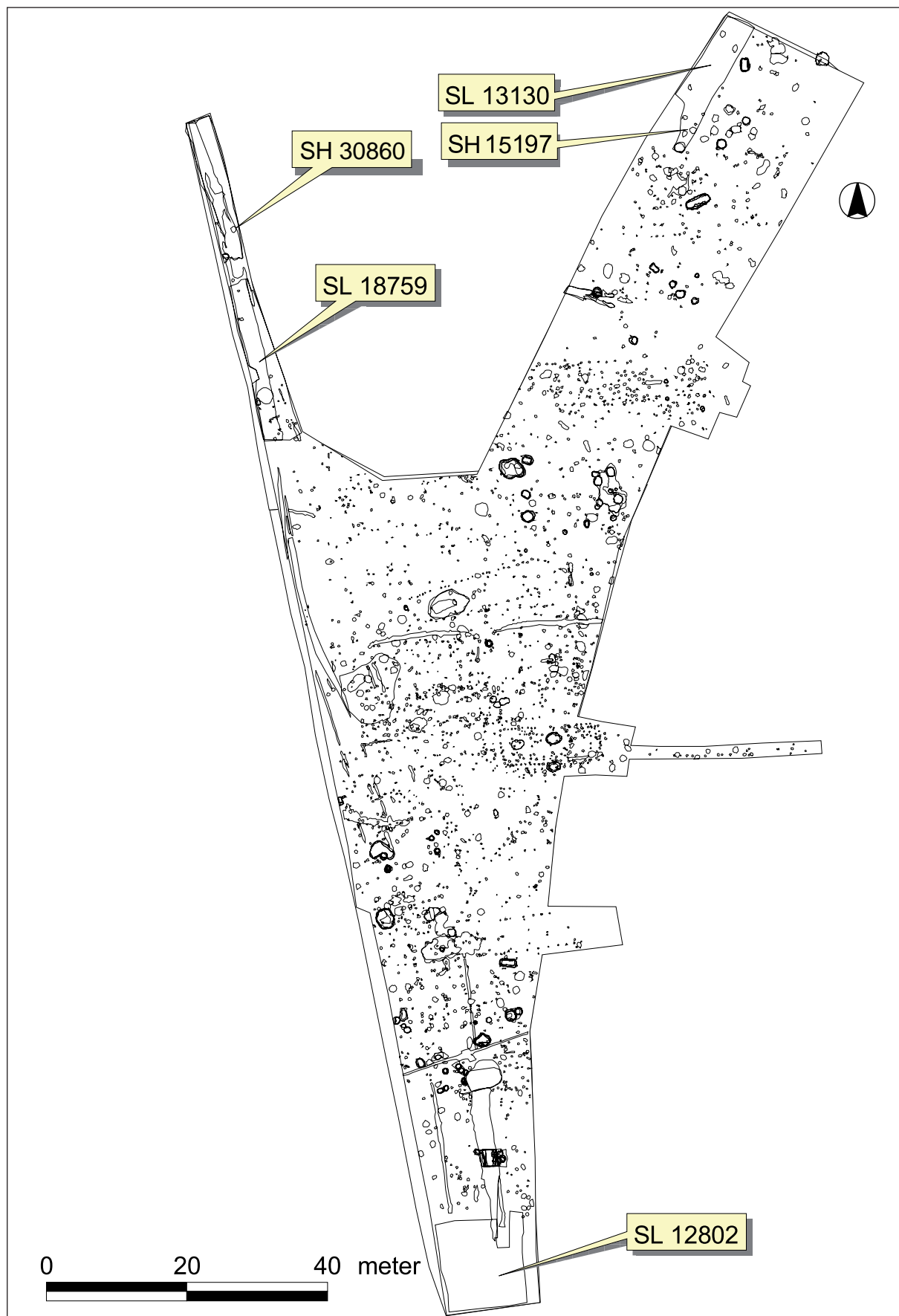
5.1. Magnetometer

Ett 210x90 meter stort område (18900 m²), motsvarande tjugoen stycken, 30x30 meter stora så kallade griddar, detekterades med Magnetometer (bilaga 9). Mätresultaten är betydligt mer svårtolkade än vad vi hoppats, men likväl kan ett antal intressanta observationer göras. Utan tvekan råder det en stor samstämmighet mellan SAGA's anomalier med högst avvikande värde (röda fläckar på figur 7) och undersökningsytans påträffade härdar. Inte mindre än tjugofem röda och tio svarta fläckar sammanfaller med härdar. Likväl finns det ett stort antal härdar som inte givit utslag och ett stort antal kraftiga anomalier

där vi inte funnit någon anläggning. Likaså den stora rektangulära rostningsgropen (SG 13932) i nordost avtecknar sig mycket tydligt. Som en spännande kontrast till dessa resultat bör det noteras att i stort sett inga gropar, inte heller gropus eller halvkällare, har gett något som helst utslag i magnetometern. Endast två gropar låter sig anas i form av svarta markeringar. Detta resultat i sig är av stort intresse, då det låter oss förstå att det inte alls är *alla* former av nedgrävningar och omrörningar i marken som framträder (vilket SAGA lät påskina vid ett första informationsmöte), utan snarare enbart anläggningar som har varit kraftigt upphettade och/eller som innehåller mycket sten. Att sten ger tydliga utslag blir extra tydligt då man finner att inmätta större stenar och block i samtliga fall får samma röda markeringar som härdar. Kanske kan därmed också vissa röda markeringar där varken anläggning eller sten påträffades förklaras med att det rör sig om större stenar i matjordslagret, vilka avlägsnades från platsen i samband med avbaningen? För att konfirmera detta krävs att all sten mäts in vid kommande undersökningar. Den magnetism som uppstår i härdar är ett känt fenomen från metalldetektering, då härdar ofta också kan höras av en skicklig detekterare. Att det har krävts mycket kraftig värme för att denna effekt skall uppstå och anläggningen därmed också synas vid magnetometeravsökningar låter sig förstås då vi finner att inget av de med all sannolikhet nedbrända långhusen på platsen överhuvudtaget framträder ens med lägre värden. En dylik förklaringsmodell ger oss också en rimlig förklaring till varför stora anläggningar på andra lokaler, exempelvis det omfattande hålvägssystemet vid Nolshögen (Svensson 2008), inte har framträtt överhuvudtaget vid magnetometeravsökningen – de har helt enkelt varken innehållit sten eller en fyllning som utsatts för upphettning.

5.2. Metalldetektering

Metalldetekteringen utfördes av detektorspecialisten Jonas Paulsson och bidrog stort till att bredda vår förståelse för brukandet av platsen, främst igenom att avslöja ett fyndmaterial som ytterst sällan påträffas vid halländska undersökningar. Undersökningstekniken med stora matjordsavbaningar inleddes i mitten av 1980-talet och erbjöd därigenom en helt ny kunskap kring förhistoriska boplatser som aldrig kunnat nås tidigare. Nackdelen med metoden är att man ytterst sällan har brytt sig om att undersöka matjorden innan avbaningen. Den mycket givande

metalldetekteringen på Tjärby Södra visar med all önskvärd tydlighet att matjordslagret, trots att det är upprepat sönderplöjt och kringrört sedan lång tid tillbaka, ännu kan innehålla en stor kunskapspotential i form av metallfynd. Det hela blir inte desto mindre spännande när man kan konstatera att fynden till övervägande del härrör från perioder vi jämförelsevis sällan finner fasta lämningar ifrån, vilket vi alltså inte heller gjorde i Tjärby. Fyndens blotta närvaro talar dock sitt tydliga språk och ger oss en inblick i att området har fortsatt nyttjas under såväl yngre järnålder som medeltid och inte alls övergivits i och med att de konstaterade fasta bosättningarna inom undersökningsytan upphör. Väg 117 projektet är första gången som Kulturmiljö Halland systematiskt och skiktvis har låtit avsöka uppdragsarkeologiska undersökningslokaler med metalldetektor och redan nu anar vi att den fornlämningstomma, lågmälda och fattiga bild av halländsk yngre järnålder och medeltida landsbygd som tidigare i mångt och mycket varit förhärskande, via fortsatt användande av denna metod kan komma att behöva omvärderas totalt i framtiden. Ett axplock av metallfynden presenteras i kapitel 5.5. och i övrigt hänvisas till fyndtabellen i bilaga 1, samt till Jonas Paulssons utförliga registrering i bilaga 2.

5.3. Lager och meterrutor

Sammanlagt nio meterrutor grävdes i syfte att få en bild av ålder, uppkomst och innehåll i de lagerrester som återfanns under ploggången längst i söder, i nordväst och längst i nordost. Lagren utgjordes genomgående av äldre matjordshorisonter som ackumulerats via jordförflyttning och därför förblivit orörda av sentida jordbruksarbete, snarare än reella kulturlager. Rutgrävningen fördelades med tre stycken rutor inom varje lagerparti. Längst i söder, i lagret som successivt förtjockades söderut (SL 12802), stod det klart att det fyndförande lagret mest sannolikt har bildats via långvarig erosion och jordflykt i områdets lätta, sandiga jordar. Fynd från olika perioder, såväl rabbad bronsålderskeramik (fnr 315, 317, 349, 352) som ett flertal järnföremål och ett sfäriskt viktlo av bly med mantel av CU-legering,

daterat till sen vikingatid – tidig medeltid, återfanns ytligt i lagret. I rutorna som grävdes påträffades bränd och sintrad lera, obestämbar förhistorisk keramik och slagen flinta, varav en intakt rundskrapa (fnr 577) bör nämnas. Sistnämnda fynd återfanns i övergången mellan lagret och den underliggande alven.

Fyndförhållandena i lagret i områdets nordvästra arm (SL 18759) var i mångt och mycket likartade. Även här påträffades ett antal ytligt belägna metallfynd, exempelvis en järnkniv (fnr 604), en pilspets (fnr 633) och en hästkosöm (fnr 614), samt en nyckel av CU-legering (fnr 608) medan fynden i meterrutorna utgjordes av mycket fragmentarisk och spjälkad keramik, bränd lera och flintavfall. Bland keramikmaterialet bör nämnas en rabbad bukbit (fnr 102) och en polerad, tunnväggig bukbit (fnr 106), vilka båda kan associeras med lokalens yngre bronsålderslämningar. Ett annat intressant fynd var en fragmentarisk malstensunderliggare som påträffades i en härd (SH 30860). Tyvärr framgår inte härdens stratigrafiska relation klart i fältdokumentationen, vilket innebär att den inte heller har daterats. Fyndens läge, med järnföremål enbart ytligt och bland annat rabbad keramik nere i lagret antyder dock att lagret kan ha bildats redan under yngre bronsålder. Indirekt ger denna hypotetiska datering också en, tillika hypotetisk, äldsta ålder på den hålväg som skar sig ned genom lagret.

Även lagerresten i nordvästra hörnet (SL 13130) av områdets östra, breda arm, utgjordes av ett homogent lager fossil matjord med inslag av bränd lera och träkol. Alven sluttade här svagt mot väster och som mest uppmättes lagrets djup till 14-16 centimeter, medan det i norr endast uppgick till 7-10 centimeter. I de grävda meterrutorna påträffades mer bränd lera, flintavfall samt ett fragment rabbad keramik (fnr 114), varav sistnämnda således var det enda daterande fyndet i rutorna. Lagrets ytskikt befanns betydligt mer fyndfattigt än de andra, ovan redogjorda lagerresterna. Endast ett metallfynd gjordes här vid detektering, närmare bestämt ett eldstål av järn (fnr 637). Trots den mindre fyndmängden går alltså bilden igen från de andra två, med bronsåldersfynd i fyllningen och yngre metallföremål i ytan.

Till vänster

Figur 8. Samtliga inmätta stratigrafiska objekt (anläggningar och lager). Lager diskuterade i texten nedan markerade. På bilden har de även härdat som stratigrafiskt låste lagren och som omnämns i texten markerats. Skala 1:800.

Fyra härdar var nedgrävda genom lagret i dess södra utkant. Träkol från en av dessa (SH 15197) daterades till förromersk järnålder (tabell 2), vilket således stärker den bild fyndspridningen erbjuder.

Sammantaget påvisar dateringar, fyndspridningar och stratigrafiska låsningar att lagerpartierna i norr förefaller ha bildats redan under yngre bronsålder, medan lagret i söder förefaller ha bildats något senare, av de tre dateringarna över och under lagret att döma, troligtvis under senare hälften av förromersk järnålder. Denna samlade bild ger också en indirekt datering av vägen som sträcker över området till tidsrummet yngsta bronsålder – äldre förromersk järnålder.

5.4. Anläggningar

Sammanlagt 2629 mörkfärgningar – förmodade anläggningar och lager – markerades, rensades fram och mättes in, vilket nästintill motsvarar det antal som uppskattades om hela den förordade, drygt tvåusen kvadratmeter större ytan hade fått öppnas. Hela den förordade ytan beräknades, baserat på utrednings- och förundersökningsresultat, innehålla cirka 2800 anläggningar, medan den nu undersökta ytan enligt samma beräkningar förväntades innehålla omkring 1800-2000 anläggningar. Trots att vi alltså redan vid utredningen förstod att lokalen var oerhört anläggningstät så översteg verkligheten våra överslagsberäkningar avsevärt. Samtidigt som detta kan betraktas som en viss planeringsmiss, så visar det också med all önskvärd tydlighet hur omfattande de nu återstående lämningarna är och hur viktigt det är att alla eventuella framtida markgrepp utanför exploateringsområdet föregås av arkeologisk undersökning.

Medvetna om fornlämningens komplexitet formulerades explicit i undersökningsplanen att "sannolikt är den enda möjligheten att reda ut lämningarnas inbördes kronologi att gräva en stor del av anläggningarna" och vår ambition var således att undersöka cirka 70% av mörkfärgningarna. Sammanlagt 1327 anläggningar kom att undersökas, vilket endast motsvarar cirka 50% av de nu inmätta mörkfärgningarna. Det motsvarar dock lite drygt 70% av det förmodade antalet och således lyckades vi i alla fall rent kvantitativt uppnå den beräknade mängden. Vad viktigare är i sammanhanget är dock att lämningarnas art och inbördes kronologi gått att belägga mycket väl trots den stora mängden ej undersökta anläggningar, tack vare ett noggrant selektivt urval och riktade insatser. Än en gång är det dock på sin plats att med emfas

påpeka omfattningen av de återstående partierna av lämningen och vikten av dess framtida skydd.

Inmätta och undersökta lämningar grupperas enligt följande:

Objekttyp	Antal	Antal undersökta
Grop	128	53
Grophus	2	2
Härd	155	61
Kokgrop	3	3
Pinnhål	70	35
Ränna	29	5
Stolphål	1971	927
Ugn	2	2
Utgår	239	239
Ej grupperade	30	-
TOTALT	2629	1327

Tabell 1. Antal inmätta och undersökta anläggningar.

Grophusen beskrivs under rubriken *Bebyggelsen* (kapitel 5.6), där även de större källargropar som ingick i långhus beskrivs. En kortare beskrivning av vissa anläggningskategorier och/eller enskilda anläggningar följer nedan. För övrig information hänvisas till fyndtabell (bilaga 1) och till anläggningstabell, vilken kommer att släppas på cd separat.

Sammanlagt nitton ¹⁴C-dateringar från Tjärby Södra föreligger, varav två av dessa utfördes redan under förundersökningsstadiet och således också låg till grund för vår förståelse för och frågeställningar till lämningarna på platsen. Samtliga dateringar, såväl från förundersökning som slutundersökning, presenteras i tabell 2. I de fall dubbla intervaller på kalibreringskurvan förekommer på Sigmavärdena så har jag valt att markera de intervall med högst procentuell sannolikhet med fet stil.

5.4.1. Gropar

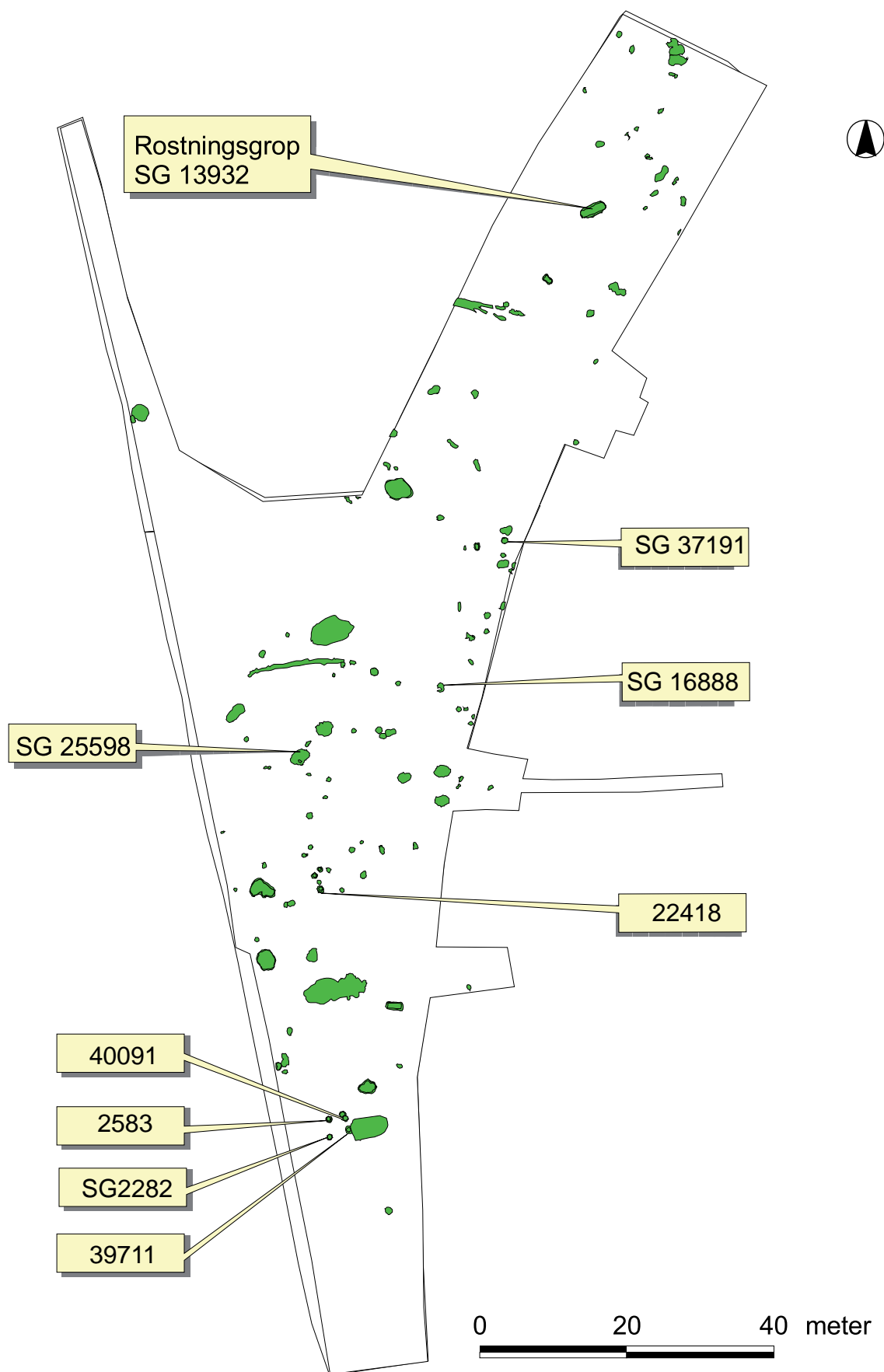
Av de sammanlagt 53 gropar som undersöktes visade sig hela 38 vara fyndförande, vilket kan sägas vara en ovanligt hög procentandel. Den utan jämförelse största fyndkategorin är keramik, vilket påträffades i 32 av de fyndförande groparna.

5.4.1.1. Grop SG 25598

Den fyndrika groppen SG 25598, belägen mellan

Lab. Nr	Anl. typ	Id	BP	1 Sigma	2 Sigma
Ua-38631	Stolphål, Hus 9	SS 25289	3827±52	BC 2430-2380, 2350-2190 , 2160-2150	BC 2470-2140
Ua-38633	Stolphål, Hus 15	SS 3612	3737±52	BC 2210-2030	BC 2300-1970
Ua-38632	Stolphål, Hus 9	SS 25418	3606±34	BC 2030-1920	BC 2120-2090, 2040-1880
Ua-38031	Källargrop, Hus 12	SG 7562	3431±35	BC 1870-1840, 1780-1680	BC 1880-1630
Ua-38041	Källargrop, Hus 7	SG 31434	3422±34	BC 1860-1850, 1770-1660	BC 1880-1790, 1780-1620
Ua-38032	Källargrop, Hus 12	SG 7562	3389±36	BC 1740-1630	BC 1780-1600 , 1580-1530
Ua-38036	Grop	SG 20003	2962±34	BC 1260-1120	BC 1300-1050
Ua-38033	Rostningsgrop	SG 13932	2927±35	BC 1210-1050	BC 1260-1010
Ua-38042	Grophus, Hus 10	SG 37292	2755±36	BC 930-835	BC 1000-820
Ua-38034	Härd, över lager i norr	SH 15197	2262±34	BC 400-350, 290-230	BC 400-340, 320-200
Ua-38038	Grop	SG 25598 "Källare/ grophus"?	2261±33	BC 390-350, 290-230	BC 400-340, 320-200
Ua-38039	Härd, (överlagrar hålväg)	SH 28085	2252±36	BC 390-350, 290-230	BC 400-340, 330-200
Ua-38035	Stolphål, Hus 14	SS 18007 HUS 14!	2212±39	BC 370-340, 330-200	BC 390-190
Ua-38040	Härd, (över- lagrar hålväg)	SH 28211	2204±37	BC 360-340, 330-200	BC 390-180
Ua-38037	Stolphål, Hus 5	SS 23866	2190±35	BC 360-280 , 260-190	BC 380-160
Beta- 192619	Grop	AH 4603 (FU)	2160±40	BC 350-310, 210-160	BC 360-80
Beta- 192514	Härd, under lager i söder	AH 4793 (FU)	2100±70	BC 200-40	BC 360-AD 50
Ua-38629	Stolphål, Hus 2	SS 9964	2085±36	BC 170-50	BC 200-AD
Ua-38630	Stolphål, Hus 2	SS 9637	2078±37	BC 170-130, 120-40	BC 200-AD 10

Tabell 2. Samtliga ¹⁴C-dateringar på Tjärby Södra (inklusive två från förundersökningen), här presenterade i kronologisk ordning. I de fall kalibreringskurvan har medfört dubbla sigmavärden så är värdet med högst procentuell sannolikhet markerat i fetstil.

Figur 9. Samtliga gropar på Tjärby Södra. Den fyndrika SG 25598 och rostningsgropen SG 13932 är markerade. Skala 1:800.

Figur 10. SG 37191 och det stora kärlet som de först framträdde vid avbaningen. Foto: Ola Kadefors.

Figur 11. Gropen tömd och det stora rabbade kärlet helt frilagt. Foto: Ola Kadefors.

Figur 12. Det rabbade kärlet med sadelkvarn in situ (fnr 602 och 641). Kärlet togs upp som preparat med hjälp av gipsbindor och tömdes och dokumenterades därefter inomhus. Foto: Linn Mattsson.

tredje och fjärde bockparet räknat från väst i hus 9 tolkades först som en eventuell källare/förvaringsgrop hörande till huset (se figur 36 hus 9). Fynden utgörs av oidentifierade djurben (fnr 171, 189), 255 gram lerklining (fnr 427, 486, 488, 515), ett fåtal flintor (fnr 330, 490, 491) och drygt 4,2 kilo keramik (fnr 426, 494, 514, 531, 575). Den identifierbara keramiken utgörs av fragment från mycket stora kärl med avstruken ytan och plan men ojämn yta. Träkol (salix) i gropen daterades till 2261 ± 33 BP, motsvarande BC 390-350, 290-230 kalibrerat med 1 sigma, vilket med andra ord alltså innebär mellersta förromersk järnålder. Detta resultat jämfört med husets påtagligt typologiska bronsålderstillhörighet visar dock att Hus 9 och gropen inte är samtida. Om det daterade kolet verkligen också motsvarar gropens och fyndmaterialets ålder så skall lämningen snarare kopplas till den förromerska husansamlingen omedelbart öster därom.

5.4.1.2. Grop SG 37191

Den 0,5x0,3 meter stora och 0,3 meter djupa gropen, var belägen i undersökningsområdets östra utkant,

drygt sju meter nordost om hus 12 som upptogs till större delen av ett A-fas rabbat keramikkärl (fnr 602). Av allt att döma var gropens storlek helt avpassad för att rymma det smuliga, 0,25 meter höga kärlet, vars bottendiameter uppgick till 0,18 meter och största bukdiаметer var cirka 0,3-0,35 meter. I kärlet fanns en prickhuggen sadelkvarn (fnr 641), vilken förmodas ha legat ovanpå kärlet ursprungligen, men därefter fallit in i kärlet när detta kapsejsat. Kol och jord samlades in för analys, men ingendera har utförts. Således är gropens funktion ännu okänd, men dess ålder går dock med säkerhet att precisera till den yngre bronsålderns första hälft.

5.4.1.3. Rostningsgrop SG 13932

En i ytan rektangulär, 3,6 meter lång och 1,6 meter bred stenfylld anläggning med rundade hörn påminde i ytan om en större härd eller kokgrop. En viss antydning fanns att det kunde röra sig om två sammangrävda anläggningar, med svagt varierande riktningar. Fyllningen – tätt packad sten varav flertalet eldpåverkade, sotig humös sand och rikligt med träkol – var dock den samma i hela anläggningens

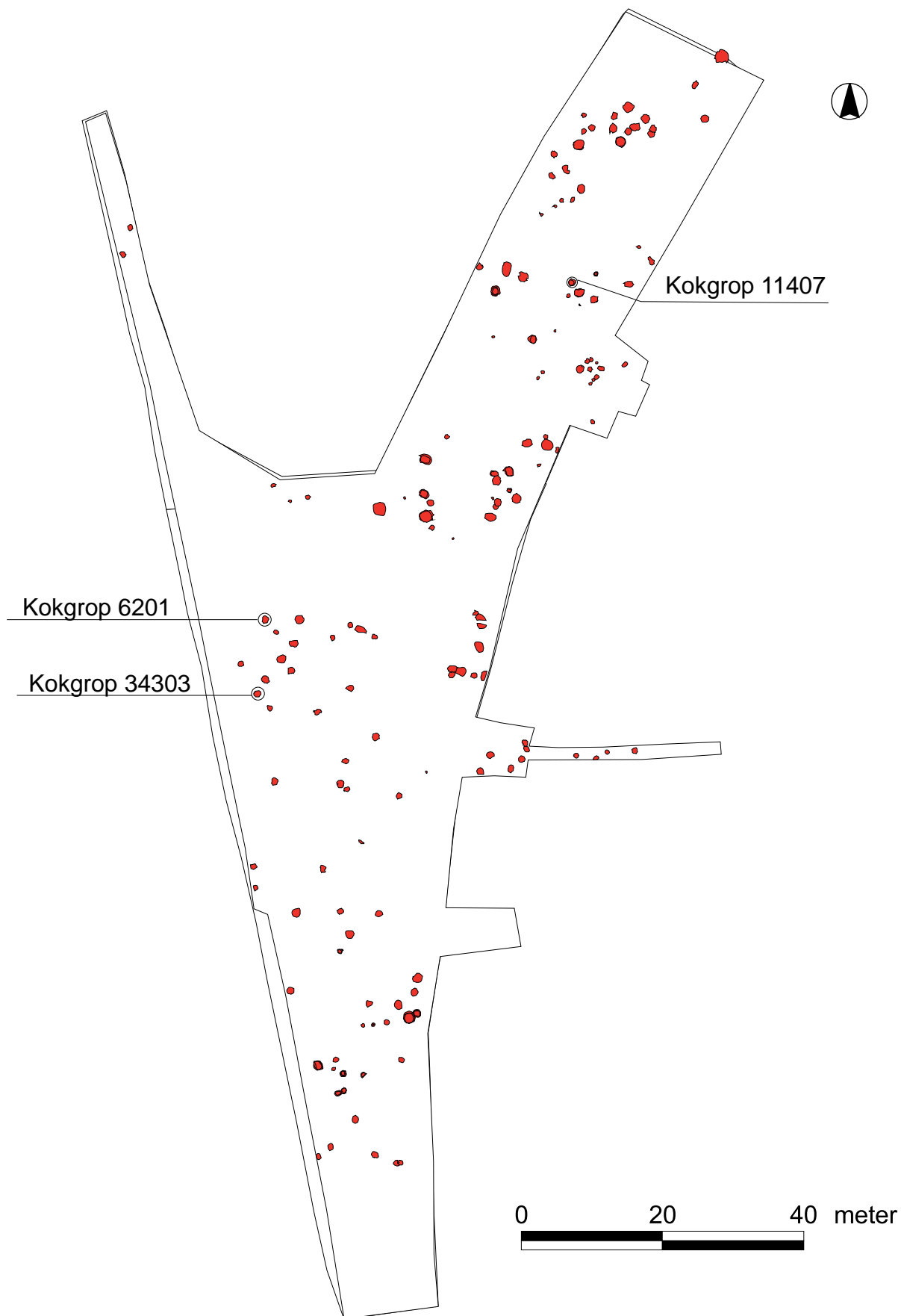

fulla längd och inga överlagrande nedgrävningskanter kunde noteras, vilket gjorde att anläggningen likväl tolkas som enda, sammanhängande nedgrävning.

Anläggningens form, dimensioner och fyllning påminde starkt om de rostningsanläggningar från mellersta bronsålder som undersöktes inom fornlämningen RAÄ 126 i Eldsberga socken år 1993 (Fors 1996). Av allt att döma hade Eldsbergagroparna använts för rostning av speltvete, vilket medfört att en stor del agn- och skaldelar påträffades i groparnas fyllning. Makrofossilanalys av SG 13932 gav dock inget motsvarande. Vedartsanalysen kunde däremot upplysa om att allt analyserat träkol uteslutande utgjordes av unga alstammar. Lite av detta träkol användes till ^{14}C -analys, vilken gav dateringen 2927 ± 35 BP, motsvarande BC 1210-1050 kalibrerat med 1 Sigma. Anläggningen härrör således från bronsålderns period III-IV, vilket även groparna i Eldsberga gjorde. Trots avsaknaden av makrofossilt material så väljer vi att utifrån storlek, dimensioner, fyllning och inte minst dateringar likväl att tolka gropen som en rostningsgrop för säd.

Figur 13 a och 13b. Rostningsgropen sedd mot öster, före och efter tömning. Foto: Linn Mattsson (a) och Stina Tegnhed (b).

5.4.1.4. "Laturingropar"

Fem gropar av snarlik form, storlek och innehåll avvek notabelt från övriga gropar. Fyra av de fem anläggningarna (SG 2282, 2583, 39711 och 40091, figur 8) var anlagda tätt tillsammans i kvadrat, drygt sju meter söder om den takbärande konstruktionen i hus 15. Den femte (SG 22418) var belägen cirka trettio meter rakt norr om den förstnämnda kvartetten. De fem "stolphålslika" groparna var generellt 0,8 meter i diameter och 0,6-0,8 meter djupa, med lodräta nedgrävningskanter. Deras undre lager utgjordes av påtagligt fet, närmast organisk fyllning, vilken varvats med tunna lager sand eller grus. Undersökande arkeolog tolkade anläggningarna som laturingropar, vars fyllning täckts igen vid upprepade tillfällen i syfte att hindra lukt. Denna tolkning känns rimlig och torde innebära att de är av förhållandevis ung datum, men det motsägelsefulla är att fynden i dem uteslutande utgörs av bronsålderskeramik såsom rabbat A-fasgods och två tunnväggiga små koppar. Inslag av kalkbruk i övre lagret på en av groparna (SG 39711) indikerar än en gång en yngre datum. Inga analyser av fyllningen eller dateringar föreligger och således är deras faktiska funktion okänd, men i skrivande stund väljer jag att tolka anläggningarna som sentida konstruktioner, vars fyllning med keramik och härdrester (kol och sot) har råkat grävas upp vid groparnas tillblivelse och därefter omedvetet återdeponerats när de har fyllts igen med delvis samma fyllnadsmassor.

5.4.2. Härdar

Av ytans totalt 155 registrerade härdar undersöktes 61 stycken, vilket alltså motsvarar en dryg tredjedel. I stort sett hälften (30 st.) av de undersökta härdarna befanns fyndförande. Fyndmängderna var dock avsevärt blygsammare än i exempelvis gropar.

Totalt fyra härdar har ¹⁴C-daterats, varav en redan i samband förundersökningen. Härddateringarna syftade primärt till att erhålla kronologiska läsningar av andra objekt och företeelser såsom lager och en halv väg (se nedan). Trots att de analyserade härdarna

fördelas rumsligt över hela ytan, från norr till söder, så uppvisar de enhetligt en koppling till förromersk järnålder. Detta kan givetvis vara en slump, men även den totala rumsliga spridningen antyder att härdarna grupperar sig kring husen och då speciellt påtagligt kring den yngsta – förromerska – huskoncentrationen i norr.

5.4.3. Kokgropar

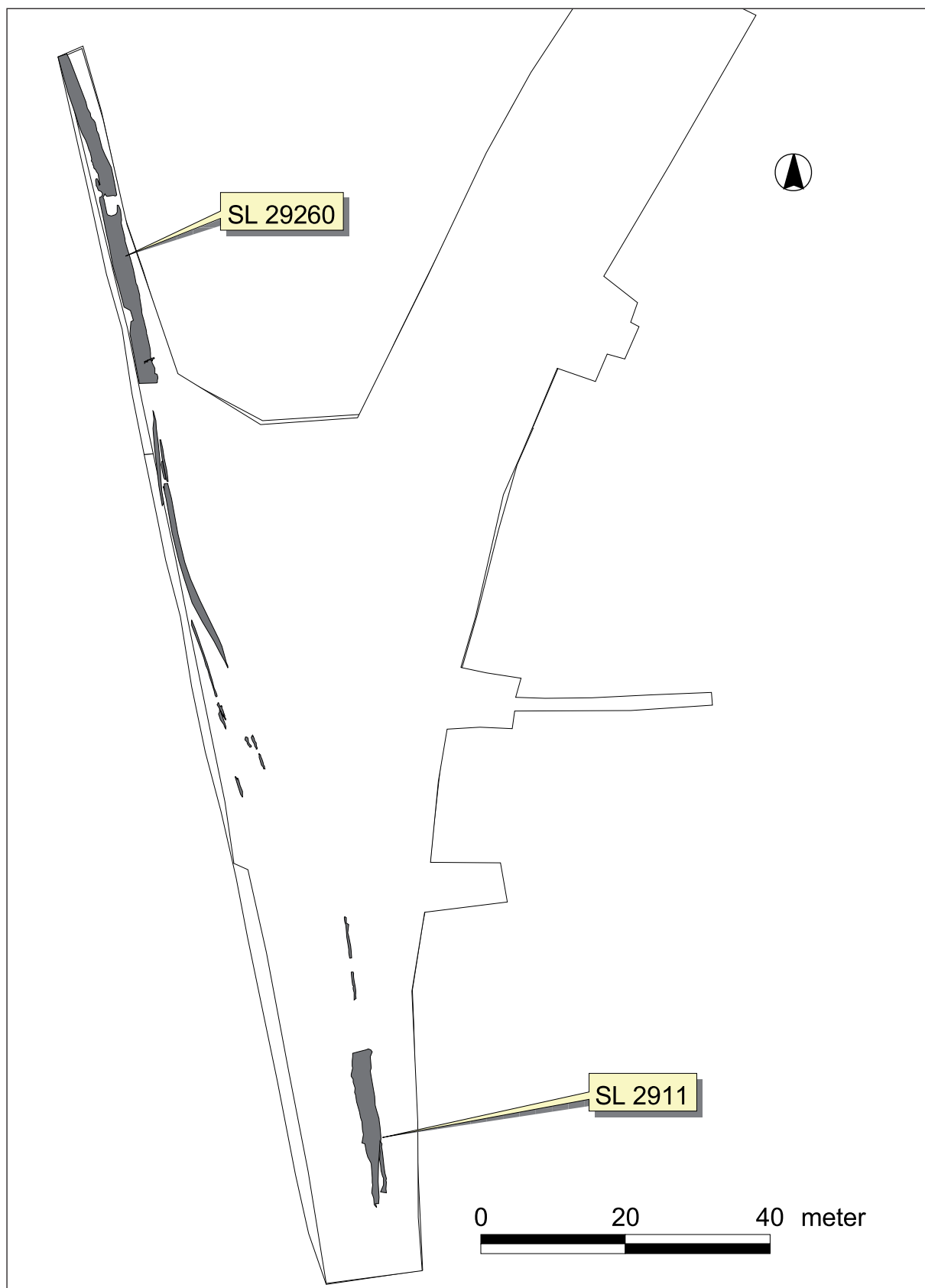
Endast tre undersökta anläggningar har tolkats som kokgrop, närmare bestämt anläggningarna 6201, 11407 och 34303. Ingen av kokgroparna har daterats. Anläggningstypen brukar dock rent generellt oftast kunna härledas till bronsålder. Sett till de tre kokgroparnas rumsliga spridning finner man att 34303 var belägen direkt nordväst om hus 9, 6201 direkt väster om hus 11 och 11407 knappt sju meter söder om hus 1 och elva meter söder om den stora rostningsgropen, eller med andra ord, alla tre uppträder i omedelbar närhet till mer eller mindre säkert belagda bronsålderskontexter. Till skillnad från de välrepresenterade och klungvis grupperade härdarna ger det lilla fåtalet kokgropar ett närmast blygsamt och sparsmakat intryck. Kanske är detta inte så förvånande trots närvaron av flera bronsåldersbyggnader. Äldre sammanställningar av halländska brons- och järnåldersbosättningar visar just att bronsåldersboplatser ofta är glest spridda över stora, extensiva ytor, medan den äldre järnålderns boplatser tenderar att "sugas ihop" rumsligt och samla yttre verksamhet förhållandevis tätt intill husen (Streiffert 2001). Merparten av de kokgropar som rimligen bör ha genererats av bosättning har alltså troligen inte försvunnit från undersökningsytan via exempelvis bortodling och yngre verksamhet, utan står snarare med all sannolikhet att finna i närområdet utanför de nu undersökta ytorna.

5.4.4. Rännor och hjulspår

Endast fem av de 29 formationer som tolkades och mättes in som rännor kom att undersökas. Flera av anläggningarna som vid inmätning erhöll koden ränna utgörs egentligen av mer eller mindre fragmentariska hjulspår (SR 23117, 5931, 5884, 6030, 6055) och utgör partier av en äldre vägsträcka som löper i nordsydlig riktning över ytan, i det närmaste parallellt med dagens väg väster om undersökningsytan. En ränna förtjänar speciellt att nämnas på grund av sin smått uppseendeväckande fyndkombination. Det rör sig om SR 27334, vilken var belägen i områdets

Till vänster

Figur 14. Samtliga inmätta härdar och kokgropar på ytan. Skala 1:800

Figur 15. Partier av hålvägar i norr och söder, samt fragmentariska segment av troliga hjulspår däremellan. Skala 1:800.

Figur 16. Hålvägen i norr löpte parallellt med dagens vägsträcka in mot Tjärby. Foto: Lena Bjugner.

västra utkant och fortsatte i västlig riktning utanför schaktkanten. Metallfynd i anläggningar var generellt ytterst ovanligt på platsen, men i sagda ränna återfanns ett par fragment av CU-legering och ett flertal järnfragment, däribland en kniv (fnr 607). Dessutom fanns såväl vanlig bränd lera som lerklining och kraftig sintrade och förglasade förmodade ugnsväggsrester (exempelvis fnr 300, 524 och 556). Slagg, såväl omagnetisk som magnetisk (fnr 308 respektive 350), flathuggen flinta (fnr 545), kraftigt bränd och krackelerad flinta (fnr 483) en spånkrapa (fnr 542) samt fragment av ett antal olika kärl, varav en bit senvikingatida/tidigmedeltida Östersjökeramik – så kallad AII gods – återfanns också i rännan. Sammantaget representerar fynden spår efter i stort sett alla tidsperioders varierande aktiviteter på platsen och visar därmed också tydligt hur vanskligt det kan vara att datera en anläggning utifrån närvaron av något enstaka daterande fynd. I detta fall kommer vi alltså trots den stora fyndmängden inte närmare

en datering än att rännan åtminstone knappast kan vara äldre än vikingatid. Extra intressant är att den magnetiska slaggen i kombination med den kraftigt sintrade och förglasade leran är den enda indikationen på att järnframställning skett på platsen, tyvärr går det dock inte att säga när detta skedde.

5.4.5. Hålvägar

En hålväg påträffades längst i söder (SL2911) och en återfanns inom den avbanade ytans smala arm längst i nordväst (SL29260). Den södra lämningen snittades på fyra ställen av Kulturmiljö Hallands mest erfarne och initierade hålvägsexpert Lennart Carlie och dokumenterades i sektion vid varje snitt. De tre nordligaste och högst belägna sektionerna uppvisade enbart ett homogent, cirka 0,3 meter tjockt lager med brunsvart sand. I den sydligaste och mest låglänta sektionen fanns dock en lagerföljd. Under cirka 0,2 meters djup brun sand, följde cirka 0,1 meter brunsvart sand och underst noterades en tunn,

endast 0,04 meter tjock lins med ljusbrun sand och småsten (1-2 centimeter stora). Möjligen kan detta undre lager tolkas som att man fört på grus och sand i de låglänta partier som rimligen bör ha varit mest utsatta för rännilar och högt stående grundvatten. De fyra sektionernas bottenprofiler varierar och är något motsägelsefulla, men det förefaller likväl som att vägen primärt varit en körväg snarare än en ridväg. Två härdar som överlagrade hålvägen daterades och båda visade sig kunna härledas till förromersk tid, vilket alltså innebär att vägen varit övergiven och igenfylld redan vid denna tid. Vidare antyder vägens riktning och närhet till bronsåldersbyggnaderna hus 7 och hus 15 att den inte kan ha varit samtida med något av dessa. Vägen antas därför antingen härröra från äldre bronsålder, motsvarande perioden mellan destruktionen av hus 7 och uppförandet av hus 15, eller från perioden yngsta bronsålder – äldsta förromersk järnålder. Oavsett vilket som är rätt förefaller igenfyllningsförloppet ha skett relativt snabbt, kanske i samband med jordflykt.

Hålvägen i norr dokumenterades i profil i endast ett läge. Profilen uppvisar en betydligt mer komplex lagerföljd och med flera tunna linser av järnutfällning, vilket antyder att vägen periodvis har varit påverkad av stillastående vatten. Ett dike av yngre datum hade anlagts rakt i hålvägen, vilket fått till följd att dess fyllningar var svårare att reda ut. Man kan dock utifrån dess bredd ana sig till att även detta primärt har varit en körväg snarare än en ridväg. Hålvägen är anlagd rakt igenom en äldre markhorisont. I detta sammanhang bör det noteras att även den härd (SH15197) längst i nordost som daterats till förromersk järnålder också var anlagd ned i en äldre lagerrest/markhorisont. Omvända förhållanden rådde i söder, där hålvägen var överlagrad av en lagerrest, sannolikt samma lagerrest som vid förundersökningen visade sig överlagra en härd (förundersöknings Id AH 4793) som daterats till förromersk järnålder. Vi kan alltså konstatera att lagerbildningarna i norr och söder har uppkommit under olika tillfällen och att det i brist på bättre dateringar inte finns något som motsäger att hålvägsresterna i söder och norr i själva verket utgör sektioner av en och samma väg. I kombination med tidigare omnämnda hjulspårsrester ger de alltså bilden av en körväg som gått i stort sett samma riktning som dagens väg omedelbart väster om undersökningsytan. Detta faktum antyder i sin tur att dagens vägsträcka kan – med diverse förflyttningar i sidled – ha minst 2500 år gamla anor.

5.4.6. Ugnar

Två anläggningar tolkades som ugnrester, båda (5584 och 38159) var belägna längst i väst centralt på ytan, mellan den södra och mellersta huskoncentrationen och endast dryga tiotalet meter ifrån varandra. Ugn 5584 var uppbyggd i form av en hårt bränd platta av lera, kringgårdad av en stenkrans. På lerplattan – den förmodade ugnsbotten – fanns ett lager av sot, kol och lerfragment. Inga dateringar eller övriga analyser har utförts på ugnsmaterialet och anläggningens enda fynd, ett spjälkad, anonymt keramikfragment (fnr 570) påträffat i ett sekundärt påfört lager, ger inga ledtrådar om dess ålder. Således är varken anläggningens funktion eller ålder klarlagd, men av allt att döma skall den tolkas som någon form av lågtemperaturugn, exempelvis för bakning, snarare än för hantverk.

Ugn 38159 skars av den västra schaktkanten och kunde således endast delvis dokumenteras. Även denna konstruktion förefaller dock ha varit någon form av lågtemperaturugn. Nedgrävningens botten och väggar var klädda med mycket svagt bränd lera. På denna ugnsbotten fanns ett lager sot och därefter följde raseringsmassor av bränd lerklining. Inga fynd påträffades och inga analyser har utförts. Således är även denna ugn datering och funktion okänd i nuläget.

5.5. Fynd

Närmare åttio kilo fynd samlades in. Av dessa märks dock ett antal fynd i varierande bergart såsom mal- och slipstenar, vars närvaro kraftigt påverkar totalvikten trots att materialgruppen endast består av tretton fyndposter. Förutom sagda bergartsfynd är den utan jämförelse största fyndkategorin på Tjärby Södra keramik, såväl i anläggningsfyllningar som i form av lösfynd. Den förhållandevis frekventa närvaron av slagen flinta är intressant att jämföra med den näst intill totala frånvaron av flinta inom lokalen Tjärby Norra (Wranning 2010), belägen endast ett par hundra meter norr om Tjärby Södra. Som tidigare nämnt i rapporten utgör också metallfynden en spännande fyndgrupp, vilka trots den relativt blygsamma mängden utgör ett mycket intressant komplement till den mer vanliga fyndfloran och som därmed också erbjuder en fördjupad insikt kring mänsklig närvaro på platsen även under de perioders som inte avsatt några fasta lämningar som exempelvis nedgrävningar. Fyndmaterialet fördelar sig enligt följande i de olika kontexterna:

Material	Grop	Hård	Kokgrop	Ränna	Stolphål	Ugn	K-lager	Lösfynd	Detektorfynd	Totalvikt (g), per material-kategori
Bergart	25838,6	1867,8	-	-	19,4	13000	-	10650	-	51375,8
Bly	-	-	-	-	-	-	-	-	32,5	32,5
Bränt ben	37,8	15,4	0,1	0,2	13,3	-	-	3,3	-	70,1
Bränd lera	460,4	43,1	-	100,5	949,6	367	59,5	8,6	-	1988,7
CU-leg	-	-	-	8,4	-	-	2,3	-	39,8	50,5
Flinta	379,3	28,4	0,4	69,5	145,6	-	86,4	695,8	-	1405,4
Silver	-	-	-	-	-	-	-	-	3,2	3,2
Glas	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-	0,5
Järn	-	-	-	17,9	23,7	-	-	-	158,6	200,2
Keramik	21517,4	225,2	23	154,9	1271,1	10,6	371,6	338,9	-	23912,7
Organiskt Mtrl	1,5	-	-	-	-	-	-	-	-	1,5
Slagg	463,2	-	-	56,3	21,2	-	34,7	-	-	575,4
Totalvikt (g), per kontexttyp	48698,7	2179,9	23,5	407,7	2443,9	13377,6	554,5	11696,6	234,1	79616,5

Tabell 3. Samtliga fyndkategorier inom Tjärby Södra, fördelat på vikt inom respektive kontext/fyndsammanhang. Notera att i gruppen "Grop" döljer sig också grophus och källare.

5.5.1. Ben

Fragment av brända och obrända ben påträffades i ett flertal anläggningar. Trots att benen fördelas på sammanlagt 54 fyndposter uppgår den totala vikten endast till dryga 70 gram, vilket alltså tydligt visar benmaterialets höga fragmenteringsgrad. Likväl har några enstaka bitar gått att bestämma. Den osteologiska analysen utfördes av Lena Nilsson, Malmö. Materialet utgörs uteslutande av däggdjursben, men endast tre av de brända benen har varit möjliga att identifiera och artbestämma. Dessa består av en kindtand av svin (*Sus domesticus*) (fnr 186) och ett skenbensfragment av får/get (*Ovis aries/Capra hircus*) (fnr 205). Bland det obrända, men mycket vittrade materialet gick ett betydligt större antal ben att artbestämma. Större delen av de obrända benen utgörs av emaljfragment från en tand av häst (*Equus caballus*) (fnr 168), men det finns även rester av en kindtand av nötkreatur (*Bos taurus*) (fnr 216) och ett skenbensfragment av får/get (fnr 221), samt ett par emaljfragment från ej artbestämd idisslare (fnr 215 och 219) (Nilsson, bilaga 6). I sammanhanget kan den ovan nämnda svintanden i viss mån vara av

störst intresse, då denna påträffades i källargropen till det tvåskeppiga långhuset hus 7 (se nedan) och därmed med stor sannolikhet skall dateras till äldsta bronsålder.

5.5.2. Bergart

Inom fyndkategorin döljer sig ett par större malstenar; en kraftigt skålad underliggare (fnr 642) som påträffades på alven vid avbaning inom hus 5 och hus 13, samt en till synes prickhuggen sadelkvarn (fnr 641) som påträffades deponerad inuti det stora, rabbade kärlet fnr 602, vilket i sin tur var nedställt i gropen SG 37191 (figur 9). Dessutom påträffades malstensfragment i fyra härdar. Två andra intressanta fynd är de förmodade delarna av en bergartsyxa (fnr 533, 561) som återfanns i gropen SG 25598, samt skafthålsyxan (fnr 116) som fanns i gropen SG 16880, belägna cirka åtta respektive fjorton meter söder om det tvåskeppiga hus 12. Skafthålsyxor var mycket vanliga under yngsta stenålder och äldre bronsålder och kan således antas vara samtida med den äldsta bebyggelsen (hus 12 och hus 7) på platsen.

Figur 17. Fnr 116, skafthålsyx, påträffad i grop söder om hus 12. Foto: Per Wranning.

5.5.3. Bly

Ett antal blysmältor och ett par pistol- och muskötku-
lor återfanns i samband med matjordsdetekteringen
(Jonas Paulssons tabell, bilaga 2) men har inte regist-
rerats i Intrasis. Det enda detektorföremål av bly som
kan anses ha ett större vetenskapligt intresse är istället
det cylinderformade viktlo-
det med en svagt konvex
och en svagt konkav pol (fnr 610), vilket påträffades
i områdets sydöstra utkant. Viktlo-
det kan sannolikt
dateras till medeltid.

5.5.4. Bränd lera

Närmare två kilo bränd lera samlades in. Bland denna
märks flera identifierbara fragment av klining och ett
antal kraftigt sintrade bitar. Den till vikten påtagligt
största mängden lera påträffades i stolphål. Även sett
till antal fyndförande anläggningar så var stolphålen
utan jämförelse överrepresenterade. Till denna bild
skall dessutom föras alla de anläggningsfyllningar där

förekomst av bränd lera i varierande mängd noterades
utan att samlas in. Sammanför man spridningen av
insamlad bränd lera och spridningen av anläggningar
med ej insamlad bränd lera i fyllningen så framstår det
med all önskvärd tydlighet att dessa grupper tydligt
koncentreras till de överlappande hus 2, 4 och 6 i norr
och de tillika överlappande hus 5, 13 och 18 i öster.
Av allt att döma kan detta tolkas som att åtminstone
ett hus i varje grupp har brunnit. Det är dock inte
lika tydligt vilket eller vilka av husen det är fråga om
som har eldhärjats. Det finns dock en antydning till att
det kan vara fråga om hus 5 i sistnämnda grupp och
hus 2 eller hus 6 inom den förstnämnda gruppen. I
sammanhanget bör det också tilläggas att ett påtagligt
inslag av bränd lera noterades i matjorden i samband
med avbaning just i det område där huskoncentra-
tionen 2, 4 och 6 återfanns, vilket tydligt signalerar
lämningarnas goda bevarandegrad, sannolikt delvis
till en följd av att de sällan eller aldrig varit utsatt
för djupplöjning.

Till höger

Figur 18. Spridning av bränd lera. Svart cirkel med orange fyllning motsvarar insamlad lera i anläggningar, orange cirklar i fyra storlekar motsvarar noterad (men ej insamlad) närvarograd av bränd lera i anläggningar. Notera de kraftiga koncentrationerna till anläggningar som ingår i de förromerska husgrupperna. Skala 1:800.

5.5.5. CU-legering

Merparten av de tio fynden av CU-legering utgörs av detektorfynd från matjordslagret, såväl från förhistorisk som från historisk tid. Bland de förhistoriska föremålen kan nämnas ett fragment av en folkvandringstida (400-550 AD) korsformig fibula (fnr 83), en vikingatida armbygel (fnr 606) och ett vikingatida-tidigmedeltida sfäriskt viktod med blykärna (fnr 84). Det sistnämnda påträffades i ett oplöjt lager under matjordslagret.

Bland de medeltida fynden utmärker sig ett liljeformat bokbandsknäppa (fnr 624). Dessutom påträffades ett par svenskpräglade kopparmynt (präglingssort Avesta) från 1600-talet (fyndenhetsnummer 268, 307). Mynten återfanns inom en förhållandevis begränsad del av undersökningsytan, inom vilken fyra silvermynt också påträffades (se nedan). Samtliga mynt har bestämts av KMK (bilaga 7) men ej återberordats och har därför inte heller erhållit något fyndnummer, utan redovisas här enbart med det fyndenhetsnummer de erhöll i fält.

5.5.6. Flinta

Flinta återfanns spritt inom hela ytan, såväl i form av lösfynd som i anläggningsfyllningar, dock med en påtaglig koncentration i och kring hus 12. Den stora merparten (drygt nittio fyndposter) utgörs av kategorin avslag/avfall. Det finns också en mindre mängd spån, men det finns också ett antal föremål

Figur 19. Fnr 401, pilspets med urnupen bas, senneolitikum – äldre bronsålder. Scanning: Monica Bülow Björk.

representerade i materialet, exempelvis tre kärnor (fnr 490, 497, 600), en fragmentarisk spånkrapa (fnr 542), två avslagsskrapor (fnr 573, 577), en flathuggen skära (fnr 151), samt en flathuggen pilspets med urnupen bas (fnr 401).

5.5.7. Järn

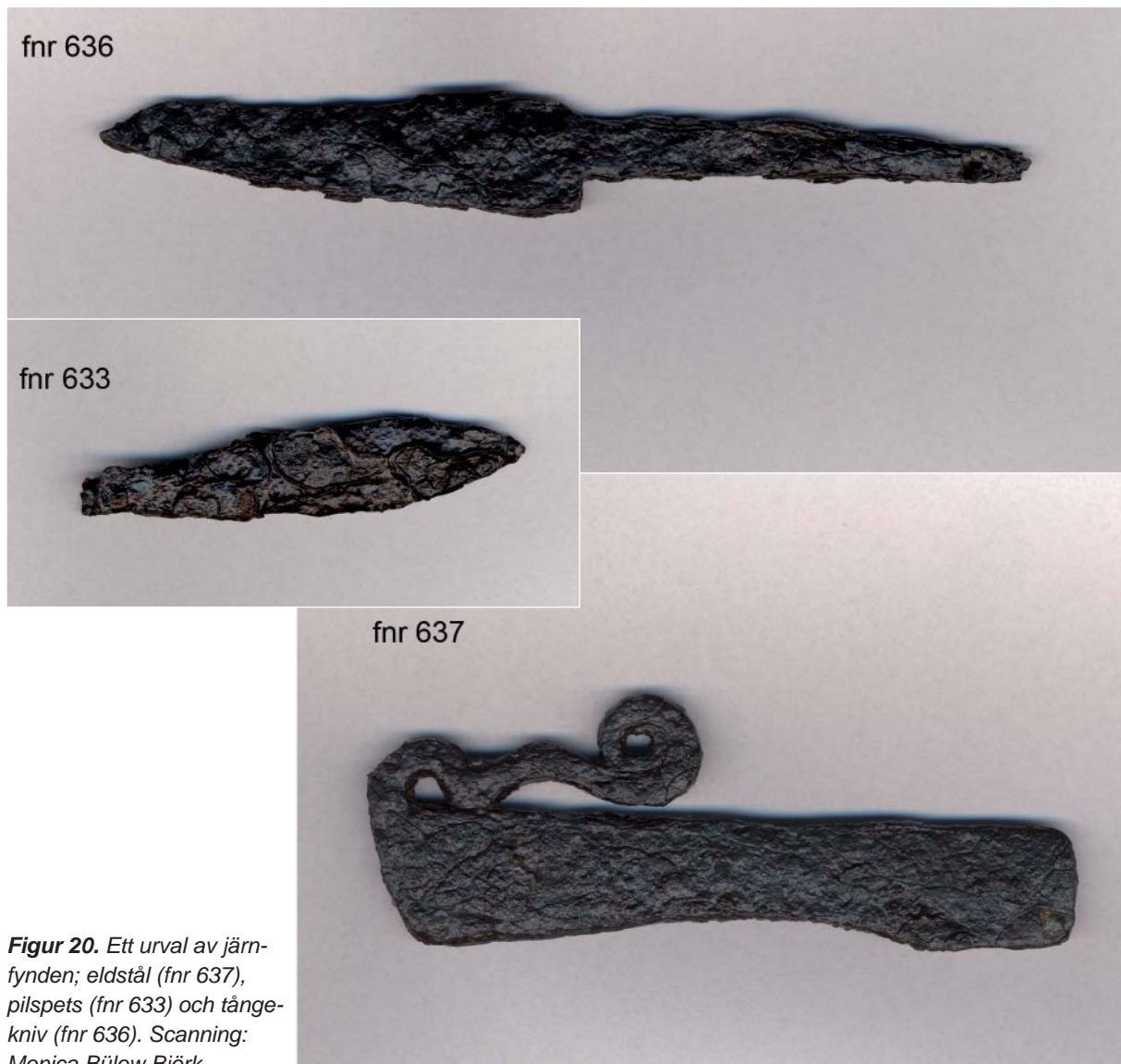
Den stora merparten järn påträffades vid detektoravsökning av matjordslagret eller i de underliggande, fläckvis bevarade äldre markhorisonterna. Flera av järnföremålen var starkt korroderade och svårigen eller omöjligen identifierbara, medan andra befanns i mycket gott skick. Bland sistnämnda kan nämnas en förmodat medeltida tångekniv (fnr 636), en ej närmare daterbar pilspets (fnr 633) och ett dito eldstål med tillbakaböjt och upprullat handtag (fnr 637). De båda sistnämnda fynden återfanns i de bevarade lagerresterna längst i norr, med kniven återfanns i matjordslagret, centralt på ytan.

5.5.8. Keramik

Notabelt med fyndspridningen är den påtagligt stora övervikten av keramik i gropar, vilket även innefattar källargropar och grophus. En annan intressant aspekt är att av sammanlagt 64 fyndposter i stolphål så var det endast i fem stolphål det återfanns mer än 40 gram keramik. Två av dessa, med 44,3 gram (fnr 269) respektive 379,4 gram (fnr 117) var båda nedgrävda i ytterkanten av källargroparna i de tvåskeppiga långhusen (förstnämnda i hus 7, sistnämnda i hus 12), vilket skulle kunna tolkas som någon form av medvetna, rituella depositioner eller med andra ord så kallade husoffer. Ett tredje, fnr 528 (188,1 gram), hade deponerats i stolphålet till den nordostligaste takbärande stolpen i hus 9 och skall därmed definitivt tolkas vara ett husoffer.

Den säkrast daterbara keramiken på platsen är de rikligt förekommande rabbade fragmenten, vilka kan härledas till yngre bronsålder. I samtliga fall bland den rabbade keramiken där mynningsfragment återfunnits, så har kärlet kunnat bestämmas till A-fas, vilket således innebär en insnävad datering till period IV – första hälften av period V, eller med andra ord omkring 1100-800 BC. Sammanlagt dryga 12,5 kilo rabbad keramik av olika slag påträffades. Ser man till keramikens spridningsbild så framgår det tydligt att den primärt koncentreras till platsens bronsåldershus, såväl långhus (hus 9, 11 och 15) som grophus (hus 8 och 10) och mindre uthus (hus 3 och 19). I de två sistnämnda fallen är det dock oklart huruvida

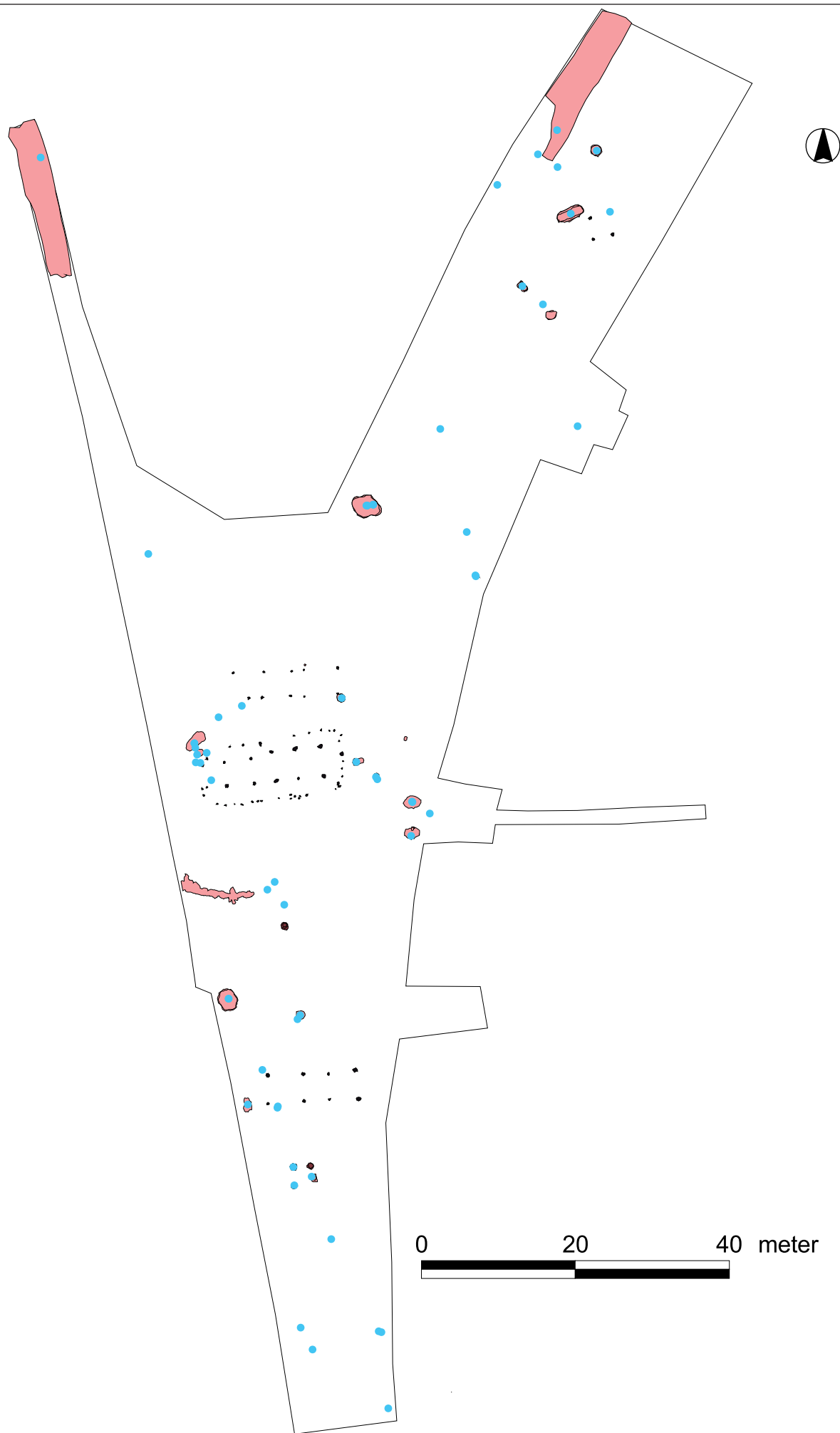

Figur 20. Ett urval av järnfynd; eldstål (fnr 637), pilspets (fnr 633) och tångkniv (fnr 636). Scanning: Monica Bülow Björk.

husen verkligen skall kopplas till bronsålder eller om det är fråga om fynd som hamnat sekundärt i dessa respektive kontext, ett förhållande som också kan noteras i hus 6.

Den glättade och/eller polerade keramiken – företrädesvis tunnväggiga, mindre kärl – uppvisar en påtagligt överrensstämmande spridning med det rabbade godset i flera fall. Glättat och/eller polerat tunnväggigt gods förknippas ofta med den äldre järnåldern, men i detta fall torde det stå klart att lejonparten – för att inte säga allt – faktiskt härrör

från yngre bronsålder. Som exempel på denna tunnväggiga finkeramik kan nämnas den lilla S-profilerade skålen (mynningsdiameter 22 cm) med kraftigt utsvängd mynning (fnr 469) som påträffades i hus 8 (grophuset i norr). Samstämmigheten i spridningen är långt ifrån total, exempelvis har ingen finkeramik påträffats vare sig inom undersökningsytans nordöstra arm eller söder om hus 15 och 16. Det är med andra ord centralt, i höjd med hus 9 och 11 som finkeramiken primärt uppträder. Totalt påträffades endast dryga 300 gram finkeramik. Den ringa vikten

Figur 22. Fnr 469, tunnväggig S-profilerad skål, påträffad i grophuset hus 8. Skala 1:2. Foto: Per Wranning.

och den höga fragmenteringsgraden (totalt 62 fragment) bör sättas i samband med att detta tunnväggiga fngods har betydligt sämre bevarandegrad än grövre brukskeramik.

En annan godskategori på platsen som normalt sett i Halland är förhållande ovanlig att hitta är de stora, grova och raka kärlen med pålagd vulst nedanför mynningen, vilka kan dateras till senneolitikum – äldsta bronsålder. Godstypen upptäcktes på platsen redan i samband med utredningen (figur 33), då merparten av ett större kärl av denna typ påträffades (HM 25600:7-8). Det visade sig vid undersökningen att detta kärl hade varit deponerat i vägglinjen till det tvåskeppiga långhuset hus 7. Likadan keramik återfanns också i källargropen i det samtida hus 12 (fnr 152, figur 23) och ytterligare ett antal mindre fragment av denna godstyp har även kunnat identi-

fieras i andra anläggningar på platsen. Med hjälp av föreliggande ¹⁴C-dateringar går den karaktäristiska keramiken att datera till den äldre bronsålderns period I, motsvarande cirka 1800-1500 BC.

Förutom dessa tre förhållandevis säkert daterbara godstyper finns det också en stor mängd ej närmare diagnosticerbar keramik i materialet, samt något enstaka fragment senvikingatida – tidigmedeltida så kallad Östersjökeramik (fnr 164).

5.5.9. Organiskt material

Det organiska materialet utgörs av ett enda fynd (fnr 640), ett litet (förmodat) hartsfragment som sannolikt utgjort någon form av tätning i det stora, rabbade kärlet fnr 602. Även om fyndets art eller funktion kunnat fastställas så kan det med största sannolikhet utifrån sagda fyndkontext dateras till yngre bronsål-

Till vänster.

Figur 21. Spridning av rabbad keramik (rosa anläggningar samt blå prickar = lösfynd). På bilden har också konstaterade bronsåldershus lagts in. Skala 1:700

der, närmare bestämt perioden 1100-850 BC.

5.5.10. Silver

Silverfynden utgörs av fyra mynt, vilka återfanns inom samma förhållandevis begränsade parti av undersökningsområdet som de ovan nämnda kopparmynten. Silvermynten utgörs av ett högmedeltida silvermynt, präglat i Lüneburg före år 1381 (fyndenhets 278) samt tre silvermynt från tidigt 1600-tal, varav två präglade i Glükstadt och ett präglat i Köpenhamn (fyndenhets 209, 210, 308). I likhet med de ovan refererade kopparmynten har silvermynten bestämts av KMK i Stockholm men ej återbördats därifrån, vilket föranleder att de ännu inte har fått något faktiskt fyndnummer.

Figur 23. Fnr 152, Vulstkärl påträffat i källargropen i hus 12. Scanning: Monica Bülow Björk

5.5.11. Slagg

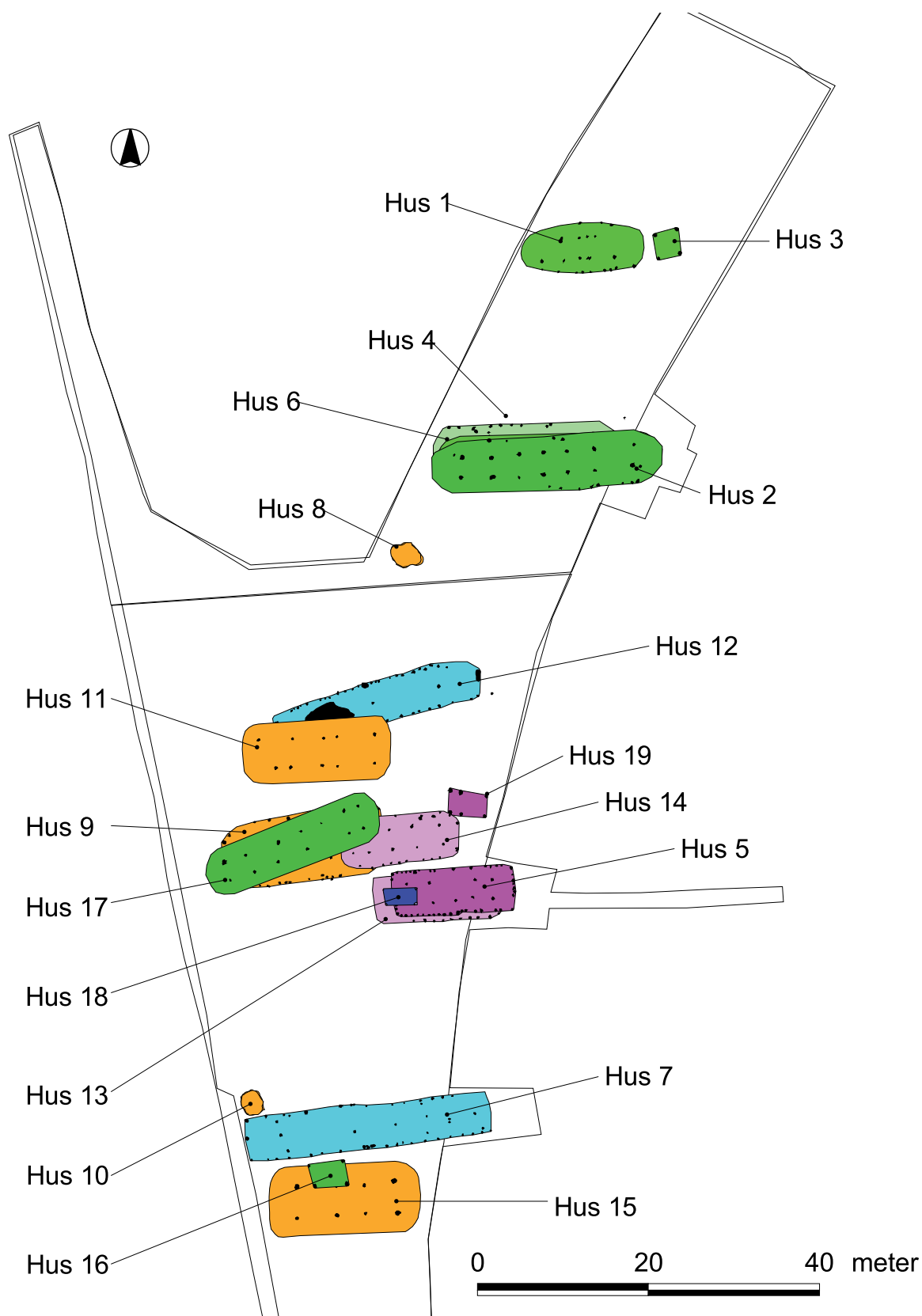
Slaggfragment av varierande mängd och art påträffades på fem platser. Ett av fragmenten (fnr 350) är magnetiskt och därmed sannolikt järnslag. Fragmentet påträffades i den odaterade rännan 27334, men kan inte säkert knytas till densamma. Då rännan innehöll såväl slagen flinta som dekorerad vikingatida – tidigmedeltida Östersjökeramik får vi en tydlig indikation på att flera fynd hamnat i dess fyllning sekundärt, men tiden för dess tillblivelse har inte kunnat bestämmas.

5.6. Bebyggelsen

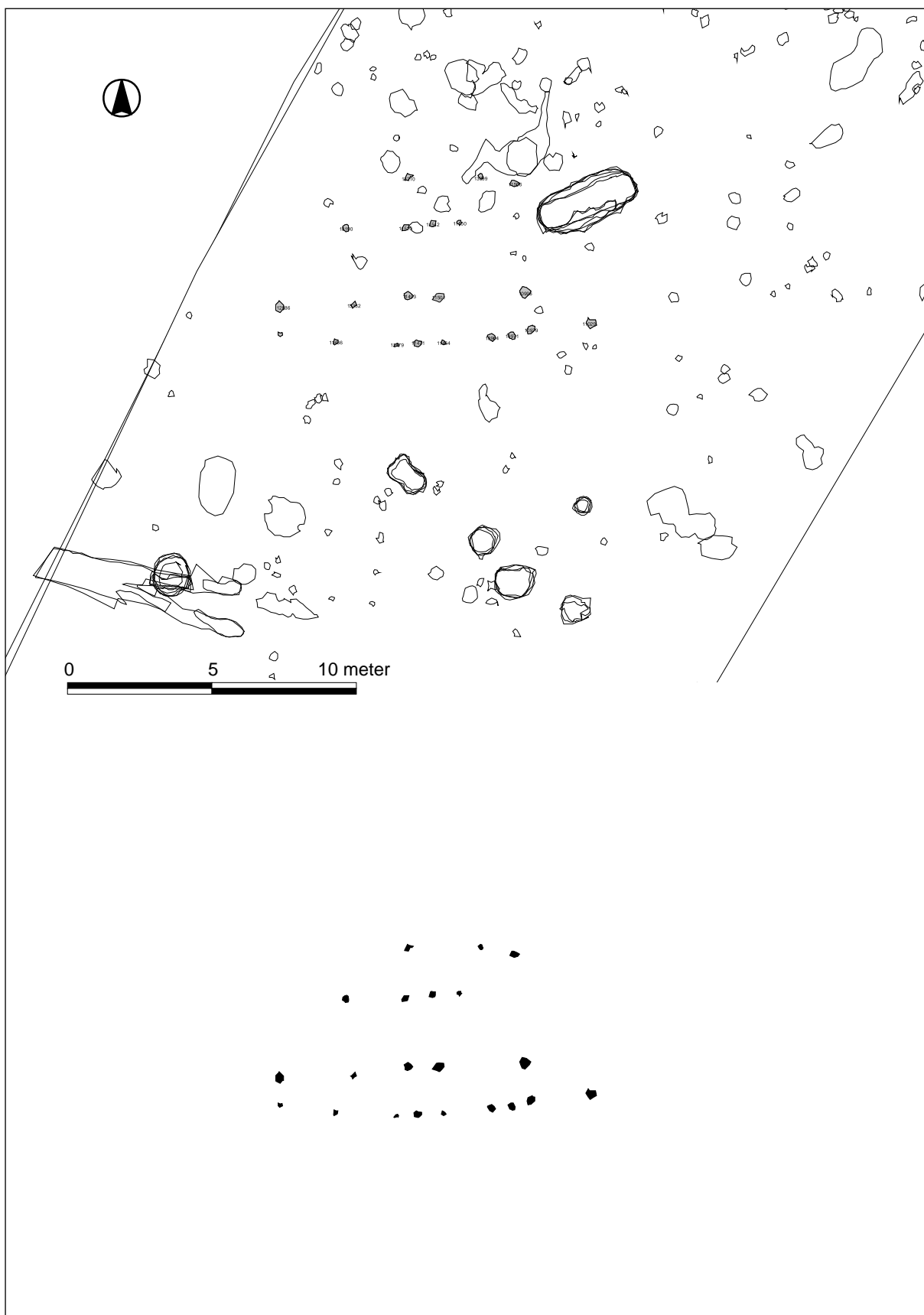
Sammanlagt nitton byggnader av varierande konstruktion – två- och treskeppiga långhus, små stolpbyggda hus och grophus – identi-

Figur 24. Diskussion kring en veritabel skog av stakkäppar – det är inte alltid lätt att tolka rätt när tre snarlika långhus överlagras varandra. Foto: Ola Kadefors.

Figur 25. Samtliga identifierade hus inom undersökningsytan och deras inbördes förhållande. I de fall byggnader överlagrar varandra så har yngst lagts över äldst på bilden. För att ytterligare underlättar orienteringen för läsaren har hus från äldsta bronsålder färgats turkos, yngre bronsålder orange, mellersta förromersk järnålder lila och rosa och yngre förromersk järnålder gröna. Skala 1:700.

Figur 26. Hus 1, skala 1:200.

fierades och undersöktes. Husen presenteras inledningsvis kortfattat i den nummerordning de erhöll i fält (vilket också motsvarar den ordningsföljd de identifierades). Därefter summeras bebyggelseutvecklingen på platsen i en kort kronologisk exposé.

5.6.1. Hus 1

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	≥ 11,0 meter
Största bredd:	6,0 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	6 (?)
Bockbredd från V:	-/2,6/2,4/2,5/-/-
Bockspann från V:	2,6/1,9/1,0/0,95/2,0
Datering:	Prel: andra hälften av förromersk Järnålder
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 3, ej samtida med rostningsgrop

Hus 1 var den nordligast belägna byggnaden på undersökningsområdet, norr om ytans finsandiga högsta krönläge. Den fragmentariskt bevarade byggnadens ursprungliga dimensioner och därmed även dess datering är svårtolkad. I endast tre av de sannolikt ursprungligen minst sex bockparen fanns båda stolparna bevarade, men bredden i dessa tre bockpar antyder en förromersk datering. Även husets till synes maximala bredd på sex meter passar bra in generellt i förromerska långhusdimensioner. Vad som dock är avvikande från gängse mönster är husets konvexa långsidor, vilka istället antyder en något yngre datering. Det finns ett antal exempel på förromerska långhus med konvex vägglinje, men dessa hör oftast till periodens största byggnader. En preliminär tidsfästelse av hus 1, baserat på typologiska jämförelser framförlit med övriga hus på platsen, samt husets läge och inbördes förhållande till övriga byggnader och dateringar på närliggande anläggningar, blir senare hälften av förromersk järnålder.

De enda fynden i huset utgörs av ett fragmentariskt flintspån (fnr 594) i SS 11542 och drygt 58 gram bränd lera stolphål i SS 10996, båda stolphål till takbärande stolpar. Förstnämnda fynd bör med stor sannolikhet ha hamnat sekundärt i anläggningsfyllningen, medan den brända leran är svårare att ta ställning till. Inslag av bränd lera noterades också i

ytterligare fyra stolphål i husets östra hälft men samlades inte in, medan kol endast noterades och insamlades i ett enda stolphål. Sammantaget är inslaget av kol och bränd lera i anläggningsfyllningarna något för sparsmakat för att man ska våga tolka förekomsten som att huset brunnit.

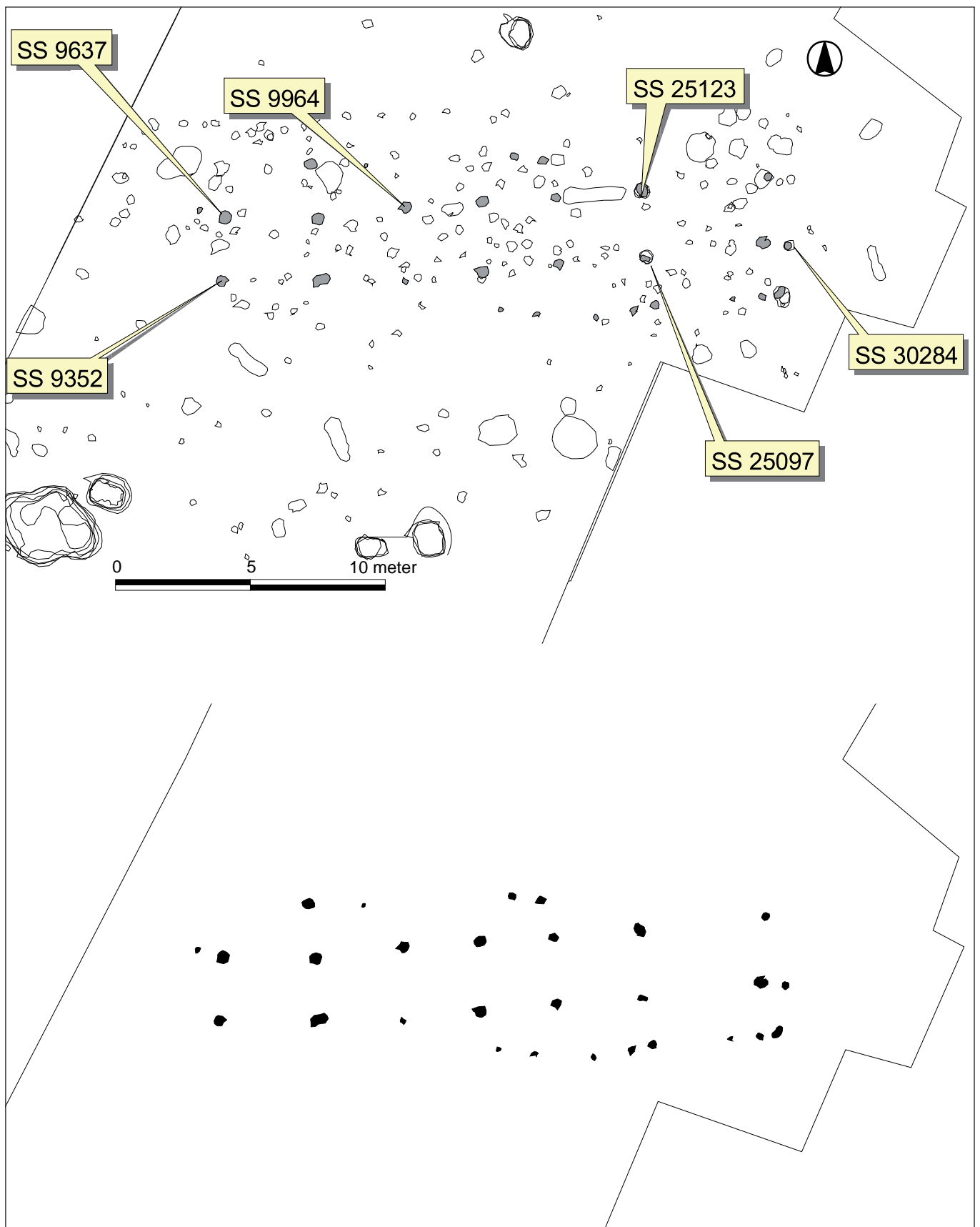
Jordprov för makrofossilanalys insamlade i fyra av stolphålen i den södra linjen av de takbärande bockparen. Inga prover har dock analyserats.

Sammantaget dateras huset på typologiska grunder preliminärt till förromersk järnålder, sannolikt dess senare hälft.

5.6.2. Hus 2

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	≥ 21,4 meter
Största bredd:	≥ 6,0 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	7
Bockbredd från V:	2,4/2,3/2,7/2,6/2,5/2,5/2,5
Bockspann från V:	3,5-3,7/3,1-3,3/2,9/2,8/3,2/4,5-4,7
Datering:	Yngre förromersk järnålder
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 4 eller hus 6. Med stor sannolikhet har gruppen utvecklats i ordningen hus 4, hus 6, hus 2

Hus 2 var beläget inom ytans absoluta höjdläge, på den finsandiga höjdrygg som löper i östvästlig riktning inom södra hälften av den avbanade ytans östra "arm" i norr. I samband med avbaningen noterades ett påtagligt inslag av bränd lera i matjorden just inom detta parti och när ytan frilades stod det snabbt klart att någon form av byggnad rimligen borde ha funnits inom det veritabla stolphålskluster som frilades här. Det visade sig att stolphålskoncentrationen på höjdryggen utgjordes av tre olika byggnader – hus 2, hus 4 och hus 6 – som mer eller mindre exakt överlagrade varandra. Trots att de tre huslämningarna var relativt dåligt bevarade framgick det tydligt av deras respektive dimensioner och placering av bärande komponenter att det med största sannolikhet rörde sig om tre byggnader som avlöst varandra inom kort tidsrymd, eller med andra ord tre generationer av en och samma bosättning.

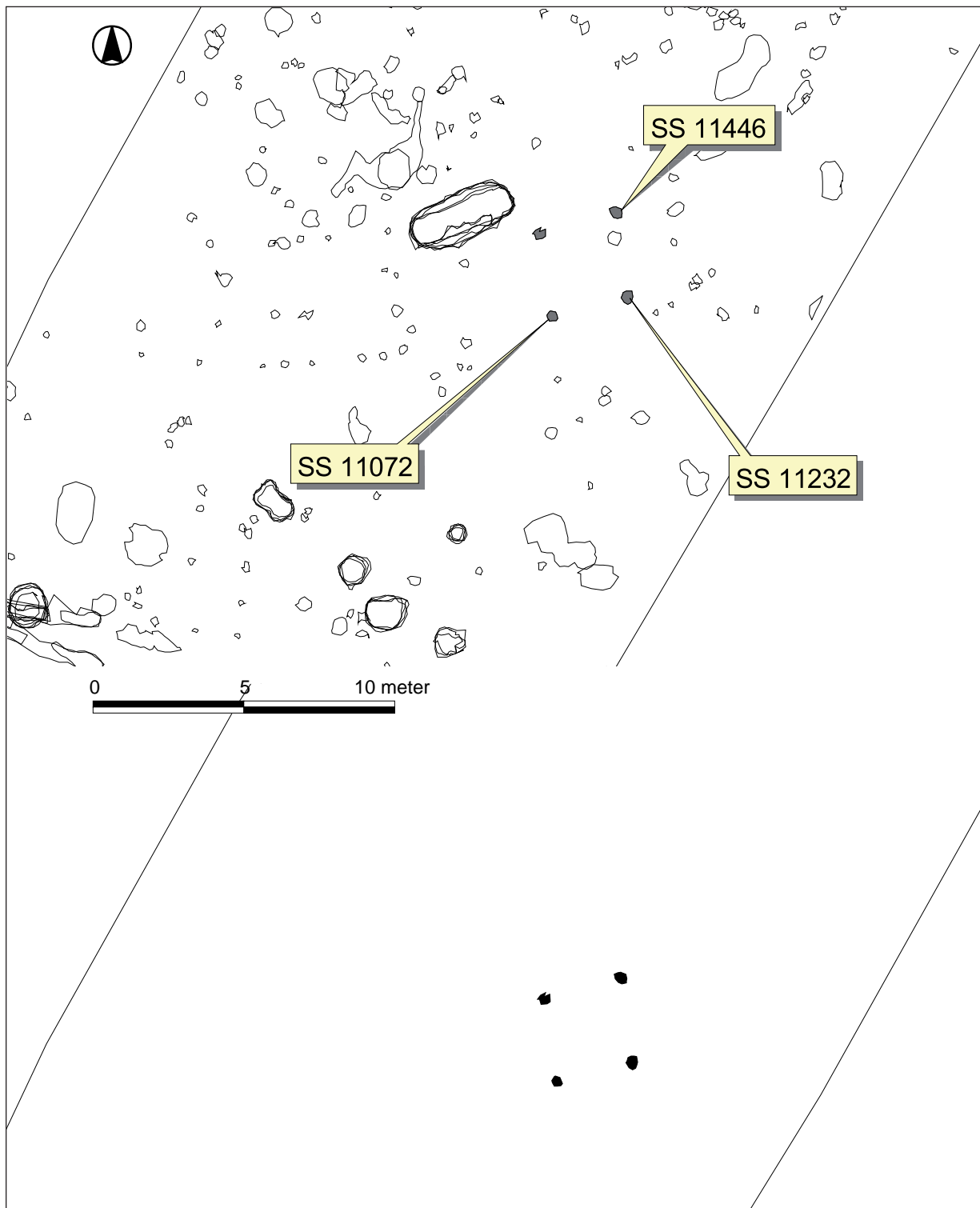

Figur 27. Hus 2, skala 1:200.

Bockparen i den takbärande konstruktionen till hus 2 är satta med jämn intervall, dock med ett något större utrymme längst i öst. Det är ett ofta förekommande fenomen att man försökt frigöra själva boningsutrymmet i ett långhus från takbärande stolpar,

vilket resulterat i att detta utrymme framträder som ett parti med glesare stolpsättning. I det stora flertalet fall brukar dock denna boningsdel återfinnas i husets västra hälft. Likväl skulle det utdragna utrymmet i hus 2 kunna indikera att långhusets boningsdel funnits längst i öst.

Figur 28. Hus 3, skala 1:200.

Fyndspridningen i husets anläggningar bidrar inte med några egentliga ledtrådar, vare sig kring eventuell funktionell rumsindelning eller om byggnadens ålder. Keramik påträffades i endast fyra stolphål och i åtminstone ett fall (fnr 502, 2,9 gram rabbad keramik i SS 30284) kan vi med all sannolikhet anta att fyndet i fråga har hamnat sekundärt i anläggningsfyllningen och inte har något med byggnaden att göra. Den enda något sänkt substantiella fyndkoncentrationen i huset återfinns i stolphålen till det västligaste takbärande bockparet, där drygt 28 gram keramik (fnr 161) återfanns i SS 9637 och ett mynningsfragment till ett tunnväggigt mindre kärl (fnr 94) påträffades i SS 9352.

Jordprover för makrofossilanalys samlades in i samtliga stolphål i den norra raden av de takbärande bockparen. Proverna vattenfloterades först och tydliga korn och fröer skickades därefter in för analys, primärt i syfte att erhålla daterbart, artbestämt material. Brända sädeskorn från två anläggningar i husets västra halva valdes ut för ¹⁴C-analys. En kornkärna (*Hordeum Vulgare*) i fyllningen till SS 9964, stolphål till den tredje takbärande stolpen från väst i norra linjen, daterades till 2085±36 BP, motsvarande 170-50 BC kalibrerat med 1 Sigma respektive BC 200-AD kalibrerat med 2 Sigma. Denna datering kan jämföras med den kornkärna (*Hordeum Vulgare*) i fyllningen till SS 9637, stolphål till den nordvästligaste takbärande stolpen, som daterades till 2078±37 BP, motsvarande 170-130, 120-40 BC kalibrerat med 1 Sigma och BC 200-10 AD kalibrerat med 2 Sigma. De två ¹⁴C-dateringarna påvisar således samstämmigt tillsammans med den typologiska dateringen att huset med all sannolikhet härrör från yngsta förromersk järnålder.

De tre överlagrande byggnadernas interna kronologi har tolkats baserat på stratigrafi, former och dimensioner, samt fyndspridning. Det finns ett par tydliga exempel på att stolphål hörande till hus 2 överlagrar stolphål som ingår i hus 6 (exempelvis i fallen SS 25108/SS 25123 där den senare är yngst och SS 25083/SS 25097 där den senare är yngst). Den södra vägglinjen i hus 4 skärs flera gånger (glapp i intervallen) av de takbärande till Hus 2, vilket således torde vara yngst av de båda. Vidare ger hus 2 med sina svängda vägglinjer ett något yngre intryck än de till synes raka långsidorna i hus 4. Som tidigare nämnts börjar konvexa vägglinjer på långhus uppträda under senare hälften av förromersk järnålder. Ser vi till spridningen av bränd lera – såväl insamlad som enbart noterad – finner vi att hus fyra endast

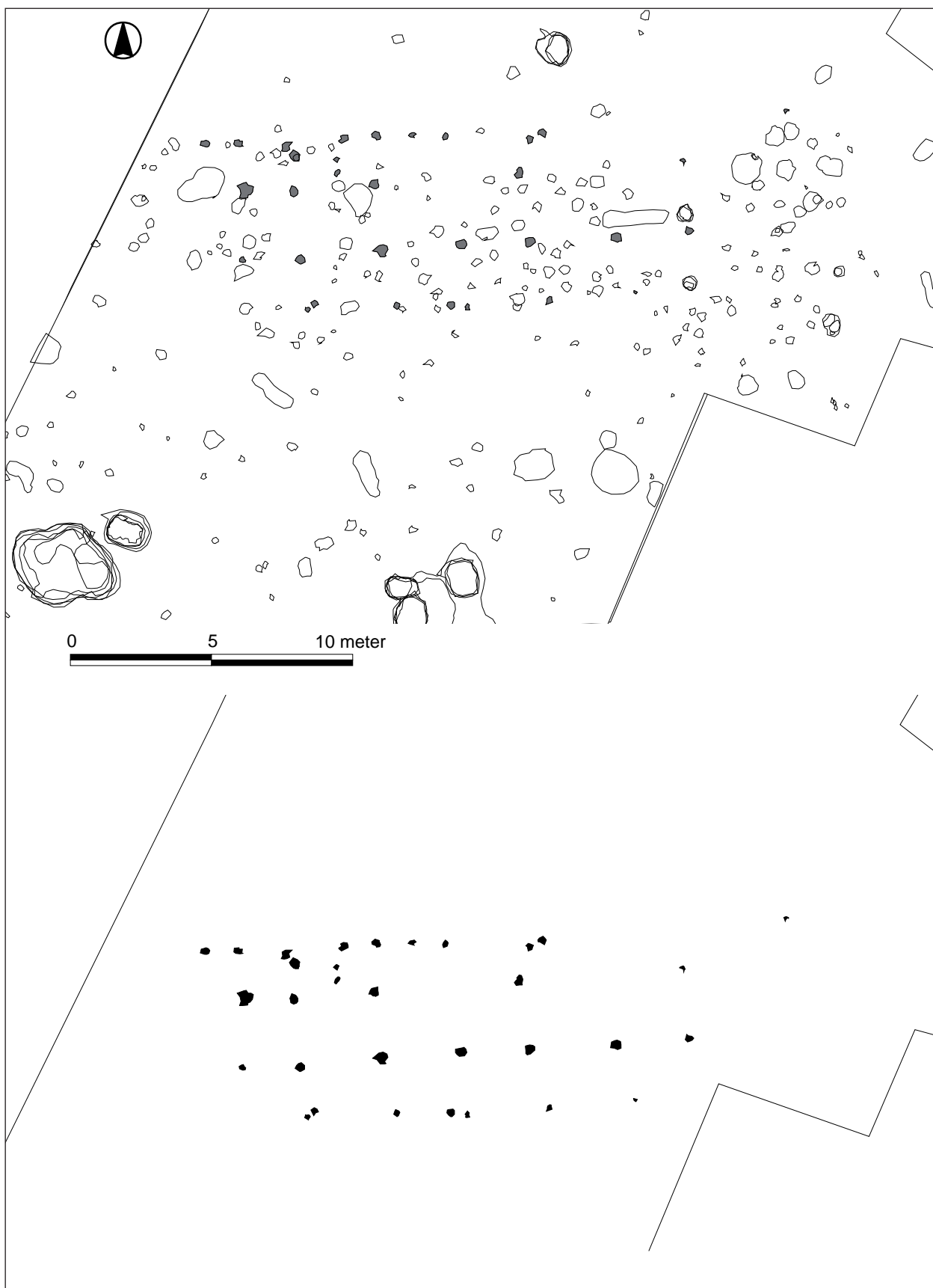
uppvisar inslag av bränd lera i tre av tolv stolphål till den takbärande konstruktionen, medan förekomsten av bränd lera i framförallt östra hälften av hus 6 är betydligt mera påtaglig. Anläggningar med bränd lera inom stolphålskoncentrationen som helhet koncentreras inom hus 6, vilket också uppvisar bränd lera i totalt nio av femton takbärare. Anläggningar hörande till hus 2 slutligen visar inslag av lera inom hela husets längd och i totalt åtta av fjorton takbärare. I likhet med situationen i hus 6 är spridningen inom huskroppen mycket påtaglig. Sammantaget skall den brända leran utan tvekan kopplas till hus 2 och/eller hus 6. Enligt den föreslagna/gissade intervallen ovan så har hus 6 eldhärjats, västanvinden har givit upphov till något mer bränd lera i östra hälften. Därefter har hus 2 uppförts relativt omgående, exakt på samma plats (i några fall har till och med vissa stolphål återanvänts för den takbärande konstruktionen) och med snarlika former och dimensioner. Byggnationen på den färiska brandtomten har medfört att bränd lera följt med i flertalet anläggningsfyllningar.

Sammanfattningsvis uppvisar föreliggande ¹⁴C-dateringar och intern hustypologi i kombination med den stratigrafiska följden att hus 2 inte bara är yngst av de tre överlagrande husen, utan också av allt att döma undersökningens yngsta belagda byggnad.

5.6.3. Hus 3

Hustyp:	Fyrstolpshus
Väggkonstruktion:	-
Längd:	≥ 3,2 meter
Största bredd:	≥ 3,0 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	ONO-VSV
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	2
Bockbredd från V:	2,6
Bockspann från V:	2,75-2,85
Datering:	-
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 1

Hus 3 var en näst intill kvadratisk byggnad av stacklade-/fyrstolpstyp. Så kallade fyrstolpshus brukar vanligen tolkas som uthus/förrådshus eller smådjursutrymme och kopplas till en gårdsplan med tillhörande, mer eller mindre tätt intilliggande huvudbyggnad. Det mest närliggande huset i detta fall – hus 1 – ligger dock av allt att döma alldeles för nära för att byggnaderna skall kunna ha varit samtida. Det har gjorts försök att datera fyrstolpshus

Figur 29. Hus 4, skala 1:200.

utifrån former och dimensioner, men oftast är detta mycket vanskligt då stolpsättningen inte nödvändigtvis behöver motsvara dimensionerna, intervallen nedgrävningsdjup eller enskilda anläggningsformer i huvudbyggnaden. Däremot kan byggnadernas likartade riktning i vissa fall indikera samhörighet. Väljer vi likväl att jämföra byggnadens stolpsättning med respektive bockbredd i lokalens olika långhus så finner vi snarast en dimensionell samhörighet med den förromerska bebyggelsen. Det är dock drygt tjugo meter till huskoncentrationen 2, 4, 6 och dessa uppvisar för övrigt inte någon likartad riktning utan snarare en betydligt mer strikt östvästlig riktning.

Två av stolphålen i hus 3 var fyndförande. En bit slagen flinta (fnr 280) påträffades i SS 11232 och knappa fem gram rabbad keramik (fnr 127) återfanns i SS 11446. Vid en första anblick är det med tanke på läge och riktning inte helt uteslutet att huset skulle kunna vara samtida med den stora rostningsgropen SG 13932, vilken dateras till bronsålderns period III-IV. Inslaget av rabbad keramik i ett stolphål stödjer också att de skulle kunna vara samtida, förutsatt att keramiken inte råkat hamna sekundärt i stolphålsfyllningen.

Jordprover för makrofossilanalys insamlades i SS 11072 och 11232. Ingen av proverna har dock analyserats. Varken husets ålder eller funktion har i skrivande stund kunnat fastställas tillfredsställande.

5.6.4. Hus 4

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	≥ 17,4 meter
Största bredd:	≥ 6,3 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	7
Bockbredd från V:	2,45/2,4/2,4/-/2,45/-/2,5
Bockspann från V:	1,7-2,05/2,9/2,8/2,45/3,1/2,6
Datering:	(mellersta) förromersk järnålder
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 2 eller hus 6. Med stor sannolikhet har gruppen utvecklats i ordningen hus 4, hus 6, hus 2

Långhuset uppvisar en rak takbärande konstruktion med påfallande jämn fördelning mellan bockparen. Sistränämnda faktum innebär att det är mycket svårt att

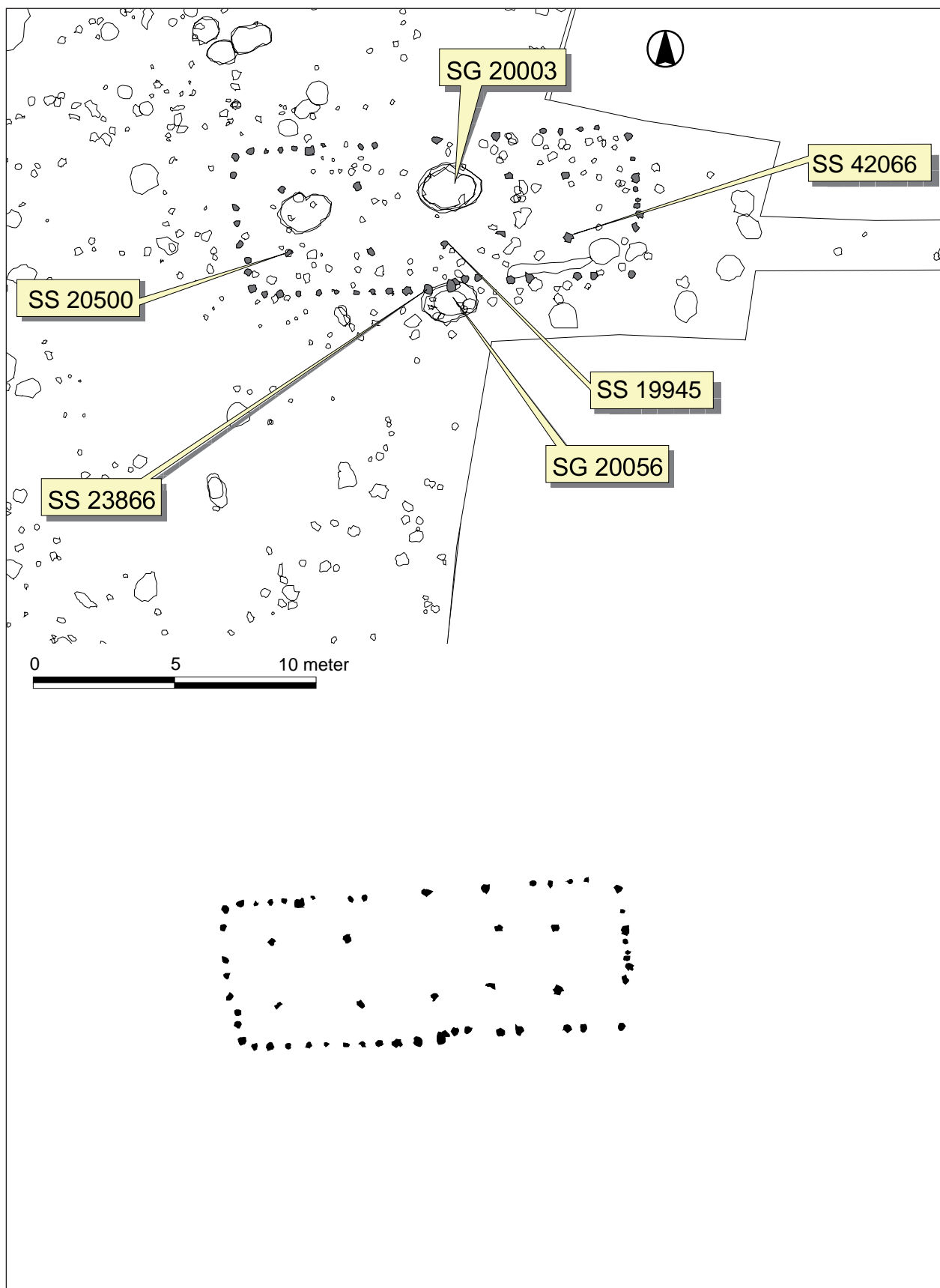
uttala sig om husets eventuella rumsliga indelningar och funktioner. Inga ingångar har kunnat identifieras i de dåligt bevarade vägglinjerna, så inte heller i detta fall nås någon information som kan belysa dessa frågor. Förutom bränd lera i ett par av anläggningarna (fnr 337 och 676) innehöll husets bevarade anläggningar inga fynd, vilket ytterligare försvårar tolkningar kring funktion och mer exakt datering.

Som tidigare diskuterats, i samband med hus 2 ovan, går det dock att ge huset en indirekt, men likväl relativt säker datering. Utifrån stratigrafi och spridning av bränd lera går det att belägga att hus 4 är äldre än hus 2, vilket dateras till yngre förromersk järnålder. Av allt att döma har byggnaderna tillsammans med hus 6 utgjort tre olika bebyggelsefaser/generationer av en och samma bosättning i vilken hus 4 alltså varit äldst. Denna kronologiska läsning framåt i tid bör också ses i relation med husgruppen 5, 13 och 14 drygt fyrtio meter söder därom. Först- och sistnämnda i denna grupp har daterats till mellersta förromersk järnålder. Det finns ett antal likheter mellan hus 4 och denna grupp, exempelvis bockbredden, men likväl förefaller huset vara något mer likt de två yngre husen i den egna gruppen, sett till antal bockpar och längd. Mycket tyder alltså på att huset är något yngre än den södra gruppen men äldst i den egna, norra gruppen. Utifrån detta resonemang torde hus 4 kunna dateras till någonstans inom intervallet sen mellersta – tidig yngre förromersk järnålder, motsvarande omkring 200-150 BC. Den ovan nämnda påträffade brända leran till trots antas huset inte ha eldhärjats.

5.6.5. Hus 5

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	14,4 meter
Största bredd:	5,4 meter
Bredd i gavelpartierna:	5,3-5,4
Riktning	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	5
Bockbredd från V:	2,3/2,4/-/2,05/2,2
Bockspann från V:	2,7-2,9/2,65/2,1/2,05-2,35
Datering:	Mellersta förromersk järnålder
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 13 och hus 18

Det mycket välbevarade hus 5 kan närmast beskrivas som varandes av klassiskt förromerskt snitt. Likväl

Figur 30. Hus 5, skala 1:200.

finner vi inga direkta paralleller i halländskt material. I stället är det snarare den typ av hus – såväl former som dimensioner – som återfinns på Jylland under snart sagt hela den förromerska järnåldern som tankarna går till, exempelvis Grøntoft. Således daterades huset preliminärt redan i fält till äldre förromersk järnålder.

Huslämningen stördes av ett par större gropar (SG 20003 och SG 20056) som anlagts inom huskroppen respektive i södra vägglinjen, vilket medförde att stolphålet till den tredje takbärande stolpen från väst i den norra linjen nu saknades. Träkol (ek) som påträffades i SG 20003 daterades i syfte att låsa huset kronologiskt framåt i tid. Analysen gav dock dateringen 2962 ± 34 BP, motsvarande BC 1260-1120 kalibrerat med 1 Sigma och BC 1300-1050 kalibrerat med 2 Sigma, vilket alltså enbart visade att material från bronsålderns period III-IV hade hamnat sekundärt i gropens fyllning.

Trots husets goda bevaringsgrad i plan var det notabelt hur grunt nedgrävda anläggningarna var generellt. Detta innebar att flera av anläggningarna inte kändes lämpliga för makrofossilanalys. Jordprov samlades in från samtliga stolphålen för takbärande stolpar i den södra raden, i något enstaka fall i den norra, men endast tre prov skickades in för analys. Makrofossilanalys visade dock på ett genomgående mycket magert innehåll. Det enda som påträffades var svinmålla i de tre anläggningarna SS 19945, SS 20500 och SS 42066 (Ranheden, bilaga 4). Således medförde analysen varken lämpligt daterbart material eller någon inblick i vare sig gårdens ekonomi eller husets rumsliga och funktionella indelning.

I brist på bättre, mer tillförlitligt daterbart material valdes en bit träkol (björk, 30 år) från ett stolphål (SS 23866) i byggnadens södra vägglinje för ^{14}C -analys. Björkkolet daterades till 2190 ± 35 BP, motsvarande BC 360-280, 260-190 (1 sigma) och BC 380-160 (2 sigma), eller med andra ord mellersta förromersk järnålder, vilket i sammanhanget känns som ett helt godtagbart resultat.

Bortsett från en stor mängd bränd lera – såväl insamlad som i vissa fall enbart noterad – så befanns husets anläggningar i det närmaste fyndtomma. Däremot kan fyndet av ett malstensfragment – en kraftigt skålad underliggare – inom husets östra hälft noteras. Fyndet gjordes i samband med avbaning och befanns av allt att döma liggande direkt på alven och kan således inte med säkerhet knytas till byggnaden.

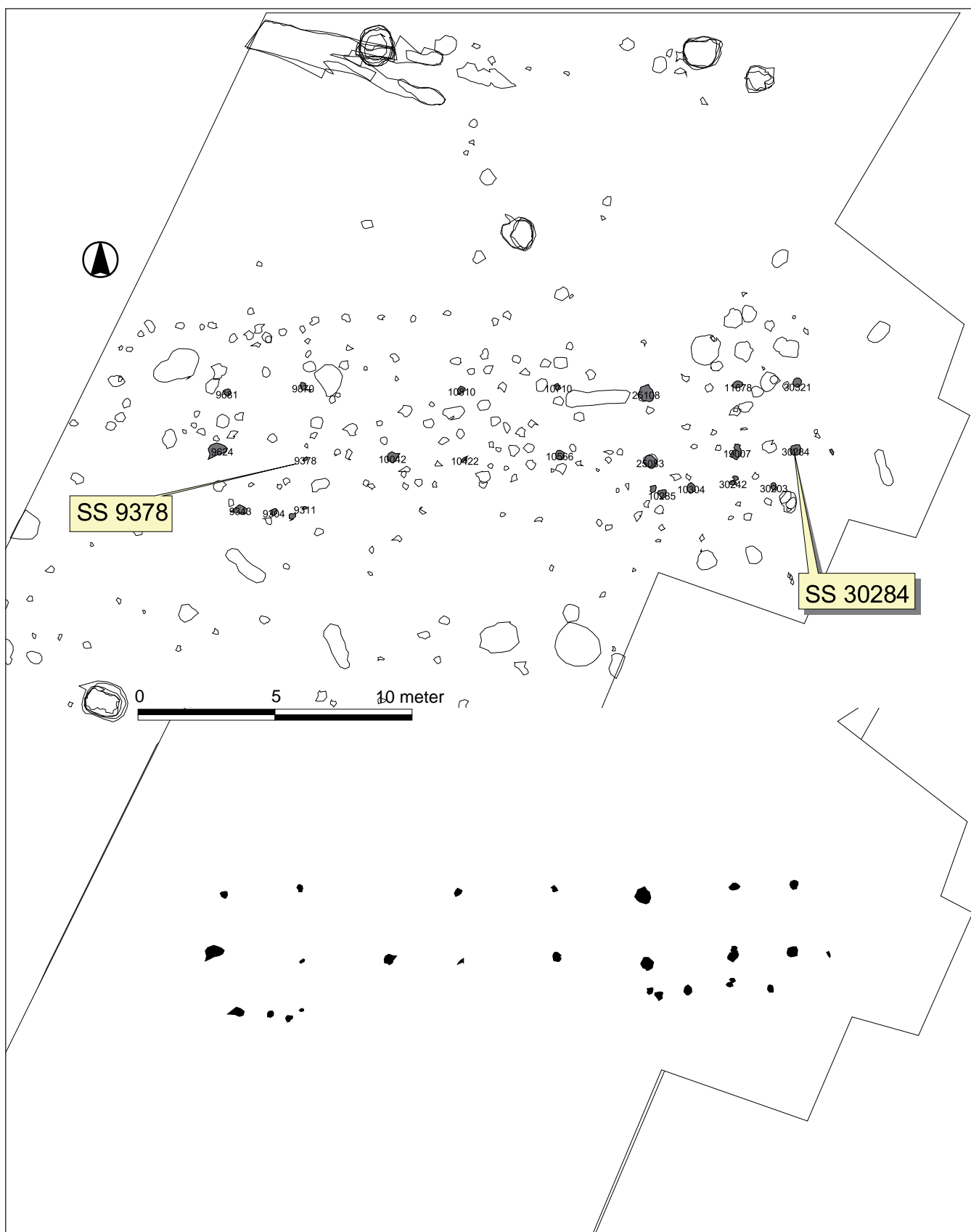
Bränd lera återfanns som tidigare nämnt i merparten av husets anläggningar (sju av nio takbärande, 26

av 49 stolpar i vägglinjen). I sammanhanget skall även tilläggas att det östra partiet av huset stack utanför själva undersökningsytan och därför frilades som ett komplement först vid ett senare tillfälle. Förutom stolphålen till den takbärande konstruktionen besiktigades endast anläggningarna inom detta parti okulärt. Med andra ord noterades det endast vilka anläggningar som uppvisade bränd lera i ytan och således kan det ha funnits bränd lera även i flera av de andra. Inslag av kol och sot noterades också i flera av anläggningarna, dock primärt inom husets södra och sydöstra parti. Sammantaget visar den rikliga förekomsten av bränd lera, kol och sot att en eldsvåda skett på platsen, men det går inte att säkert fastslå om det är hus 5, det överlagrade/överlagrande och närmast identiska hus 13 eller kanske båda som har brunnit. I detta sammanhang bör också nämnas att i det kompletterande östvästliga skopbreda sökschakt som drogs omedelbart öster om hus 5 återfanns en linje av stolphål med samma dimensioner som väggstolparna och med bränd lera och kol i ytan. Detta ger en antydning om att ytterligare en branddrabbad, eventuellt samtida, drygt elva meter lång byggnad finns här.

5.6.6. Hus 6

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	$\geq 21,6$ meter
Största bredd:	?
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	8
Bockbredd från V:	2,1/2,7/-/2,5/2,5/2,5/2,5/2,5
Bockspann från V:	2,8-3,1/3,2/2,6/3,5/3,3/3,2-3,3/2,2
Datering:	Yngre förromersk järnålder (typologi och stratigrafi)
Kronologi:	Ej samtida med hus 2 och hus 4. Med stor sannolikhet har gruppen utvecklats i ordningen hus 4, hus 6, hus 2

Det treskeppiga hus 6 uppvisar i mångt och mycket påfallande lika former och dimensioner som det överlagrande hus 2. Dock återfinns i detta fall inte den utdragna bockparsintervall längst i öster som det yngre hus 2 har. Istället kan man snarare ana

Figur 31. Hus 6, skala 1:200.

tendenser till en svag förglesning mellan bockparen i husets centrala parti. Dessa tendenser måste dock anses alltför vaga för att våga uttala sig närmare kring husets funktionella rumsindelning.

Jordprover samlades in för makrofossilanalys i fyra anläggningar, spridda i husets hela längd inom den norra linjen av den takbärande konstruktionen (från väster SS 9681, 10810, 25108 och 30321). I likhet med det stora flertalet analyserade makroprover inom Tjärby Södra innehöll stolphålen enbart svinmålla, om än i relativt riklig mängd. Således bidrog analysen varken med ledtrådar kring gården ekonomi eller husets eventuella funktionella indelning och kunde inte heller erbjuda lämpligt daterbart material.

Lika förtvivlande sparsmakat var det med fynd i husets anläggningar. Förutom ett litet inslag av sekundärt deponerad, rabbad bronsålderskeramik (fnr 95 och 502) i två stolphål (SS 9378 respektive SS 30284) utgjordes fyndfloran enbart av bränd lera av varierande mängd. Den brända lera i huset och i kringliggande anläggningar har dock givit oss möjligheten att såväl beskriva ett händelseförlopp på platsen som de tre byggnadernas kronologiska följd. Spridning av bränd lera i merparten av anläggningar (nio av fjorton takbärare), samt även påtaglig koncentration av bränd lera i andra anläggningar belägna inom själva huskroppens utbredning visar att det har brunnit på platsen. Då, som tidigare nämnt, spridningssituationen är den samma i det stratigrafiskt yngre hus 2, men närmast inte alls uppträder i det äldre hus 4 kan man med stor sannolikhet säga att det är hus 6 som eldhärjats och att hus 2 därefter uppförts relativt omgående rakt på brandtomten.

Utifrån det beskrivna händelseförloppet i kombinationen med de tre byggnadernas interna typologiska likheter torde hus 6 kunna dateras till tidig yngre förromersk järnålder.

5.6.7. Hus 7

Hustyp:	Tvåskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	≥ 28,5 meter
Största bredd:	≥ 5,5 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	ONO-SSV
Antal ingångar:	-
Antal takbärande:	6
Spann från V:	4,0/8,6/4,9/6,3/3,0
Källare:	8,7 x 3,2 meter, belägen i V
Datering:	Äldre bronsålder, period I

Det tvåskeppiga långhuset hus 7 var i mångt och mycket närmast identiskt med hus 12, som var beläget knappa 45 meter norr därom. En avgörande skillnad var dock att källargropen i hus 7 var avsevärt sämre bevarad, eller möjligen var grundare anlagd redan från början. De båda husen benämndes senneolitiska i fält, men i båda fallen visar föreliggande ¹⁴C-analyser att husen i själva verket är något yngre och alltså kan härledas till bronsålderns period I.

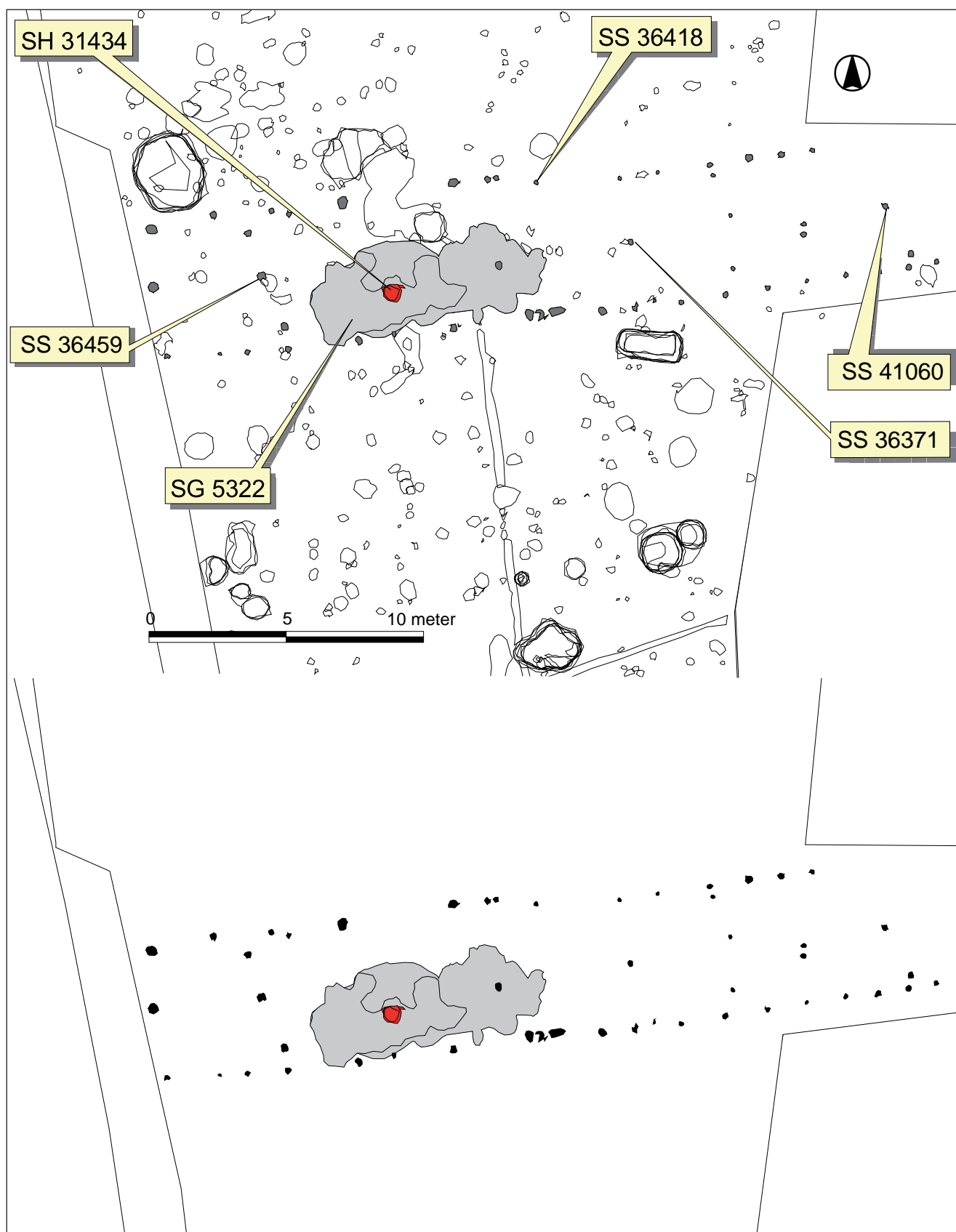
Fyndet i huset var mycket sparsmakade. I själva verket påträffades det största och kanske intressantaste fyndet i huset redan fyra år innan slutundersökningen. Vid utredningen hösten 2003 återfanns ett stort cylindriskt kärl i grovt gods och med pålagd vulst en bit nedanför mynningen (HM 25600:7-8). Kärlet var nedlagt liggande i en avlång anläggning som uppenbarligen var avpassad enkom för kärlet. Den rakväggiga, vulstförsedda kärletypen kändes igen från det kärl som påträffades år 1962 i ett sotblandat lerlager under den undre stenpackningen i den nordligaste av Kårarps Högarna (hög 1) i Övraby socken (Lundborg 1972:42ff). Den ovanliga kärletypen daterades vid den tiden på vaga grunder av Märta Strömberg till senneolitikum. I samma lager, en dryg meter väster om kärlet återfanns dock en miniatyrflintdolk av Lomborgs typ VI:a, vilket på betydligt säkrare grunder kunnat tidsfästas till bronsålderns period I-II (a.a.:48).

I och med friläggandet av huslämningen kunde det konstateras att det stora kärlet hade deponerats i husets södra vägglinje. Av allt att döma hade det placerats där i samband med att huset byggdes och alltså gömts i/under väggen. Denna deponering tolkas som en medveten handling och bör ses som ett husoffer, eller med andra ord en offernedläggelse i samband med byggnationen med förmodat syfte att bringa huset/gården/de inneboende lycka och välgång.

Förutom husoffret var fyndmaterialet mycket blygsamt. Små fragment av ej bestämbara brända djurben återfanns i ett stolphål i vägglinjen och i källargropen (fnr 207 i SS 36418 respektive fnr 187 i SG 5322) och närvaro av bränd lera noterades (men samlades ej in) i fyra av husets stolphål.

I den västra hälften av källargropen SG 5322 återfanns ett cirka 5 x 2,5 meter stort, primärt avsatt golvlager (SL 31344) vilket sannolikt bildats via upprepade upptrampning. I centrum av detta lager fanns en mindre härd (SH 31434). Vedartsanalys av kolet visade att detta utgjordes av hasselkvistar med en maximal egenålder av femton år. Kolet skickades

Figur 32. Hus 7, skala 1:200. På bilden är också husets halvkällare i väst och härden SH31434 på dess botten markerade.

Figur 33. Kärlet som påträffades redan vid utredningen hade deponerats som husoffer i långhusets södra vägglinje, fnr 25600:7-8. Foto Eivind Claesson.

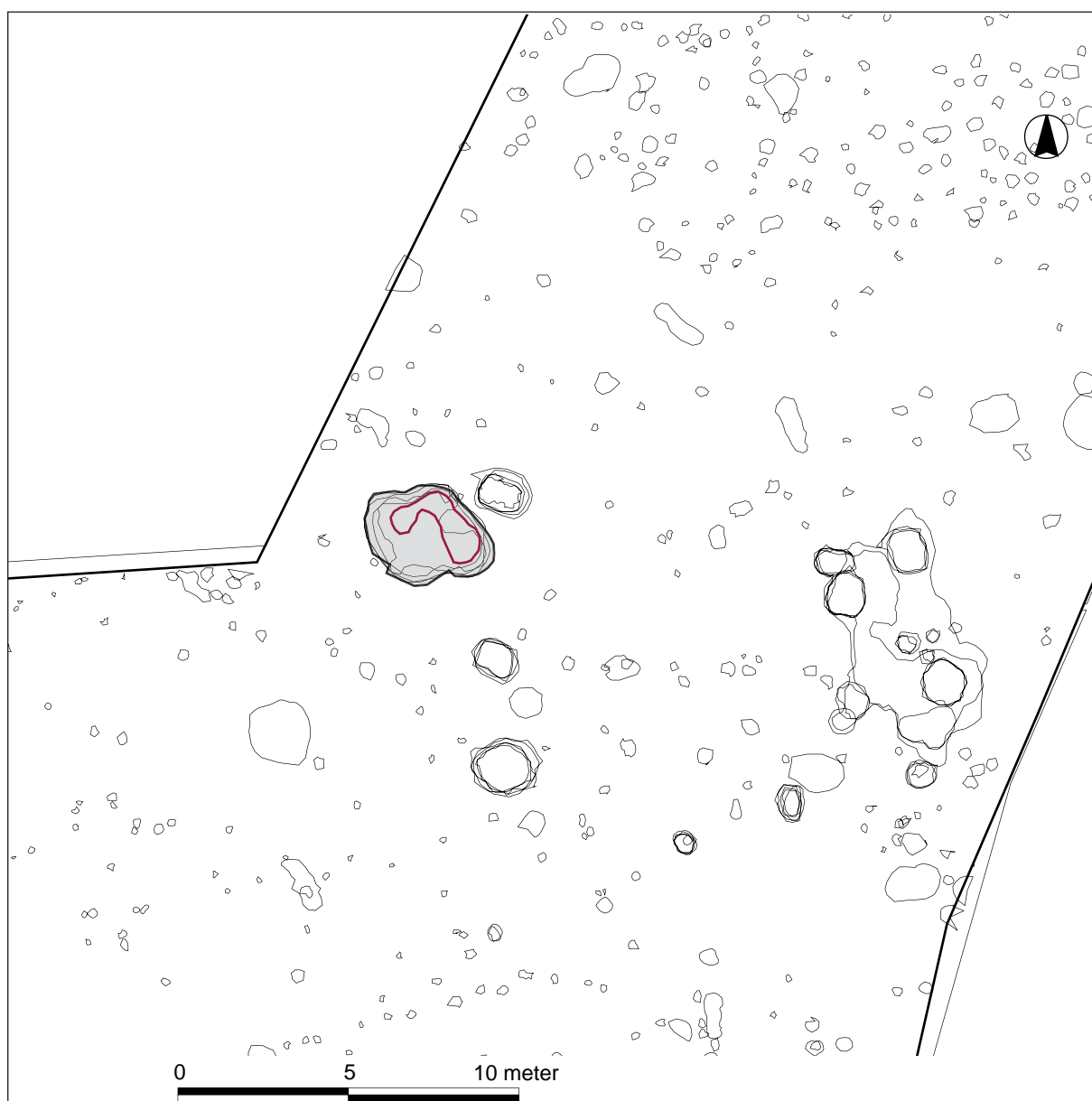
för ^{14}C -analys, vilken gav dateringen 3422 ± 34 BP, motsvarande BC 1860-1850, **1770-1660** kalibrerat med 1 Sigma och BC 1880-1790, **1780-1620** kalibrerat med 2 Sigma, eller med andra ord av allt att döma bronsålderns period I, vilket således stämmer väl överrens med dateringen av det offrade vulstkärlet.

Jordprover samlades in från stolphålen till de takbärande stolparna och tre av dessa valdes ut för makrofossilanalys, vilken tyvärr gav ett närmast intetsägande resultat. Svinmälla och hasselnötsskal fanns i SS 36459, svinmälla även i SS 36371, medan SS 41060 varken innehöll frön eller frukter. Således

kan vi inte säga något om vare sig bosättingens ekonomi eller om husets eventuella funktionella rumsindelning.

5.6.8. Hus 8

Hustyp:	Grophus
Väggkonstruktion:	-
Längd:	3,7 meter
Största bredd:	3,1 meter
Datering:	Yngre bronsålder (fynd-datering, bland annat A-fas keramik)

Figur 34. Hus 8, skala 1:200. Härden SH 18784 är markerad med rött.

Grophuset uppvisade ett golvlager och en därpå anlagd härd i botten, samt två igenfyllningslager. Anläggningen innehöll relativt mycket keramik (totalt drygt 1660 gram), dock inget i husets egentliga, primärt avsatta golvlager.

Det plana, cirka 2,6 x 2,3 meter stora golvlagret (SL 19060) uppvisade en svagt avsmalnande "midja" på mitten, vilket gav golvytan en något "åttaliknande" form, men slöt an till nedgrävningskanterna i alla riktningar. Lagret tolkas ha uppstått till följd av aktivitet i

huset och kan eventuellt också delvis ha påförts aktivt i syfte att jämna ut hålur i den underliggande alven. Ett jordprov samlades in i golvlagret för makrofossilanalys. Det enda organiska material som påträffades var dock ett halvt, ej närmare bestämbar vetekorn och ett ospecificerat gräsfrö (Ranheden, bilaga 4).

I grophusets nordöstra hörn fanns en långsmal, L-formad härdbotten (SH 18784), vilken innehöll såväl rabbad keramik med avstruken insida, som glättat/polerat mycket tunnväggigt gods (fnr 461,

Figur 35. Den L-formade härden på grophusets botten frilagd. Foto: Helen Romedahl.

462, 463, 464, 465, 466), totalt 190 gram. Det kan också nämnas att ett fragment av det rabbade godset (fnr 466) uppvisade matskorpa på insidan. Av någon anledning insamlades tyvärr inga prover från härden.

Bronsålderskeramik av samma typ som i härden utgör de enda fynden också i de två sekundärlagren (SL 18354, SL 17788), vilket indikerar att grophuset fyllts igen relativt omgående efter att det togs ur bruk. I det undre igenfyllningslagret (SL 18354) påträffades närmare 695 gram keramik från minst tre olika kärl (fnr 467, 468, 469). Rabbade A-fas mynningar (fnr 468) antyder att huset/fynden härrör från den yngre bronsålderns första hälft, motsvarande period IV – tidig period V. Den polerade, tunnväggiga lilla skålen (fnr 469) i samma lager stödjer denna datering. I det övre återfyllningslagret (SL 17788) återfanns 776 gram keramik från olika kärl, såväl rabbade (fnr 222) som avstrukna, glättade och polerade (fnr 223, 224).

Baserat på fyndmaterialet kan såväl grophusets brukandeperiod som dess övergivande och igenfyllning dateras till den yngre bronsålderns första hälft, motsvarande omkring 1100-825 BC.

5.6.9. Hus 9

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	≥ 18,5 meter
Största bredd:	≥ 8,2 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	ONO-VSV
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	6
Bockbredd från V:	2,95/3,1/3,3/3,8/3,9/3,9
Bockspann från V:	2,6-2,9/3,6/2,9/2,9-3,1/3,3/
Datering:	(Yngre) bronsålder
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 14 eller hus 17 (stratigrafisk överlappning)

Det treskeppiga huset uppvisade en tydlig trapetsoid form i sin inre takbärande konstruktion med avsevärt bredare bockpar i öst än i väst, men som också anades i vägglinjen. Trapetsoida former i långhus från bronsåldern har belagts vid ett flertal tillfällen tidigare, exempelvis hus 3 i Kvibille socken

Figur 36. Hus 9, skala 1:200.

(RAÄ 137), vilket dessutom uppvisar mycket överensstämmande former och dimensioner med hus 9. Kvibillehuset dateras på typologiska grunder till period III-IV av Mattsson (Mattsson 2011). Ett par andra halländska exempel är hus 7 och 9 från Stenstorp (RAÄ 115 Slöinge socken), vilka daterats till 1120-880 BC, motsvarande period IV – tidig period V (Johansson 2000). Det finns även flera belagda hus med dessa former på den stora boplatsen Pryssgården (RAÄ 166 och 167, Östra Eneby socken) i Norrköpings kommun. Pryssgårdenhusen kan överlag dateras till yngre bronsålder, motsvarande cirka 1100-500 BC (Born-Ahlqvist 2002). Ett skåniskt exempel som kan nämnas i sammanhanget är hus 2 och hus 31 i Snårarp, vilket dateras till period III-IV (Edring 2004).

Jordprover samlades in från det norra stolphålet i respektive takbärande bockpar och tre av dessa (från väst SS 25526, SS 25289, SS 17682) valdes inledningsvis ut för makrofossilanalys. De valda anläggningarna motsvarar varannat stolphål i den takbärande linjen i hela husets längdriktning, i syfte att erhålla en så god bild som möjligt om husets eventuella rumsliga funktionsindelning. De analyserade proverna visade sig dock vara mycket fattiga på makrofossilt innehåll. Förutom lite obränd svinmälla i de två västligaste stolphålen återfanns endast ett halvt vetekorn (*Cf. Triticum sp.*) i SS 25289, medan det östligaste provet inte innehöll några frön eller frukter alls.

Då husets datering ansågs spela något av en nyckelroll för diskussionen kring bosättningens platskontinuitet valde vi också att vattensälla de övriga jordproverna i jakt på bättre daterbart material. Dessa visade sig dock inte innehålla annat än små träkolsfragment. Den halva vetekärnan från SS25289 och ej vedartsbestämt träkol från SS 25418 valdes därför ut för ¹⁴C-analys. De två analyserna gav en relativt samstämmig datering till senneolitikum. Vetekärnan dateras till 3827±52 BP, motsvarande BC 2430-2380, **2350-2190**, 2160-2150 kalibrerat med 1 Sigma (värde med högst procentuell sannolikhet markerat i fetstil), BC 2470-2140 kalibrerat med 2 Sigma, medan träkolet daterades till 3606±34 BP, motsvarande BC 2030-1920 kalibrerat med 1 Sigma, BC 2120-2090, **2040-1880** kalibrerat med 2 Sigma (värde med högst procentuell sannolikhet markerat med fetstil). Dateringarna visar alltså med all önskvärd tydlighet att de tyvärr inte har något som helst med själva byggnadens faktiska ålder att göra.

Även om huset därmed förblir naturvetenskapligt

odaterat så har de två missvisande dateringarna likväl ett intressant informationsvärde, då de ger en antydning om aktiviteter från en period som för övrigt inte avsatt några påtagliga spår i undersökningsmaterialet. Dessutom är vetekärnan en av ytterst få belägg för odling i Halland under neolitikum.

Till skillnad från i flera andra av byggnaderna på Tjärby Södra gjordes inga som helst noteringar om inslag av vare sig kol eller bränd lera i anläggningar hörande till hus 9. Det finns med andra ord inget som antyder att huset skulle ha brunnit, vilket i sig också kan vara en delförklaring till det obefintliga makrofossilmaterialet. Förutom en större mängd keramik i ett stolphål (fnr 528, SS 17682) var fyndförekomsten nästan lika sparsmakad. Ett par mycket små och spjälkade keramikfragment (fnr 386, 402, 406) och ett kraftigt eldpåverkat, krackelerat flintavslag (fnr 544), spridda i såväl stolphål till takbärande stolpar som i vägglinjen utan någon påvisbar rumslig koncentration utgör hela fyndfloran. Med tanke på detta blir fnr 528 än mer iögonfallande gentemot det övriga materialet. Fyndet, en större buksida (drygt 188 gram) från ett stort kärl återfanns i det stolphål som låg längst i nordost i den takbärande konstruktion och utgör således såväl till mängd som till rumslig position ett klassiskt husoffer. Kantiga magringskorn sticker ut på utsidan av det tjockväggiga godset, medan insidan förefaller vara något mer behandlad och avstruken. Tyvärr saknas dateringsmässigt identifierbara kärskomponenter (mynningsbitar, hankar, vulster, dekor etc) och kärlet kan därför inte bestämmas närmare än till sannolik bronsålder. Således bidrar fyndet inte heller några mer exakta ledtrådar kring långhusets datering.

Den tidigare redovisade, fyndrika gropen SG 25598, belägen mellan tredje och fjärde bockparet räknat från väst tolkades först som en eventuell källare/förvaringsgrop hörande till huset. Träkol (*salix*) i gropen daterades dock till sen äldre – mellersta förromersk järnålder, så således skall alltså gropen snarare knytas kronologiskt till huskoncentrationen 5, 13 och 14, vilka är belägna omedelbart öster därom.

5.6.10. Hus 10

Hustyp:	Grophus
Väggkonstruktion:	-
Längd:	3,0 meter
Största bredd:	2,6 meter
Datering:	Yngre bronsålder (period IV-V)

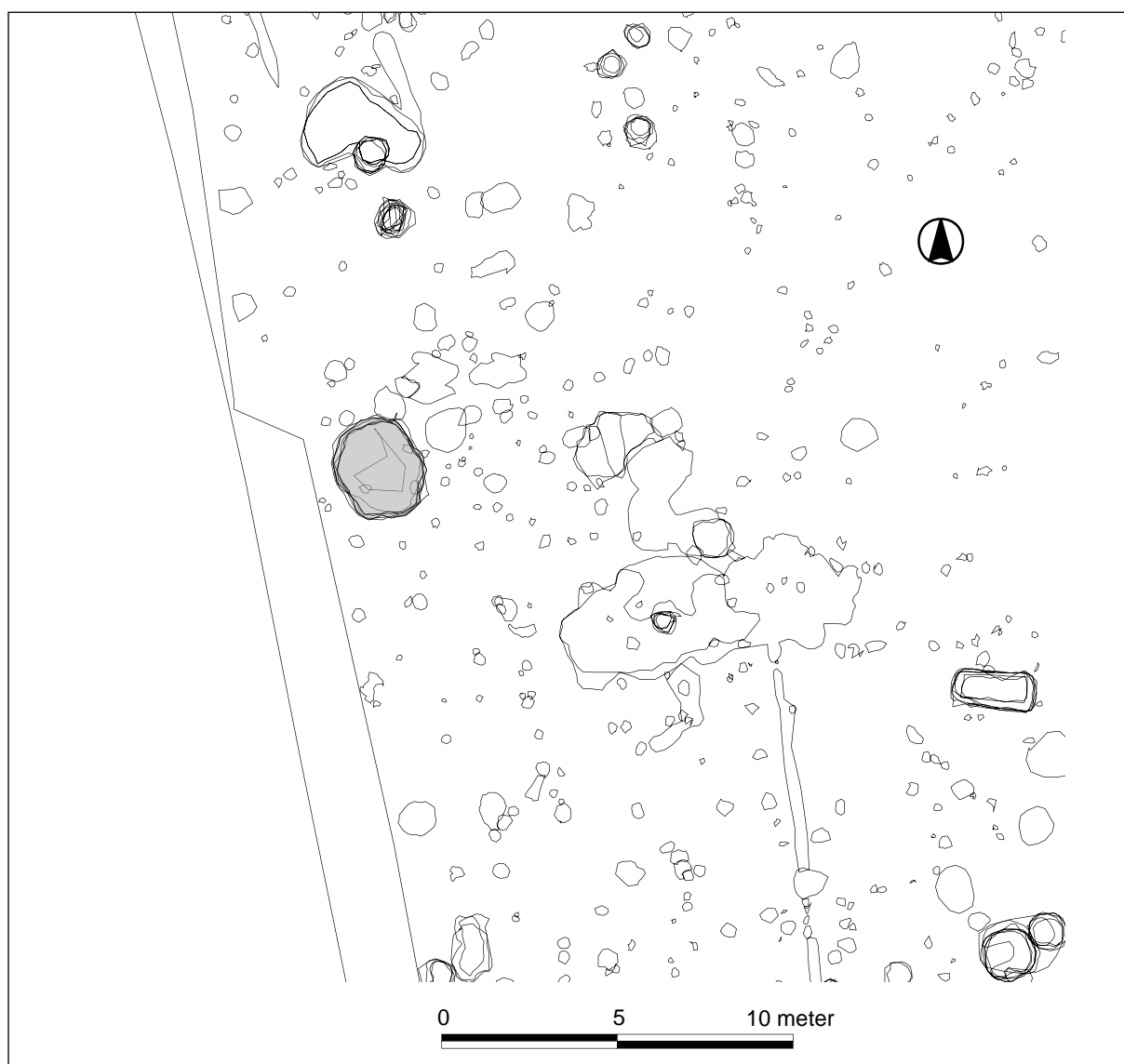
I likhet med situationen i grophus 8 befanns grophusets primärlager (SL37130) – själva golvet/tramp-lagret – i det närmaste fyndtomt sånär som två små bukfragment av grovmagrat gods (fnr 407). Av fältdokumentationen framgår det att en koncentration av kol och sot fanns i husets norra och östra kant, men detta mättes aldrig in och inga prover samlades in. Det bör dock noteras att läget för en förmodad härdrest också helt stämmer överens rumsligt med härdläget i hus 8.

Jordprov för makrofossilanalys som samlades in i golvlagret innehöll en enda förkolnad växtrest, närmare bestämt en kornkärna, vilken ^{14}C -daterades till 2755 ± 36 BP, BC 930-835 1 sigma, BC 1000-820 2

sigma, eller med andra ord yngre bronsålder, period IV-V.

Ännu en överrensstämmelse med grophus 8 är att sekundärfyllningen (SL 4306) innehöll rikligt med keramik, närmare bestämt dryga fem och ett halvt kilo (fnr 460, 538, 574). Minst tre större kärl har identifierats, ett med mynningsdiameter på 28 centimeter, ett annat med bottendiameter med samma mått, alla i grovt, sandigt/svagt rabbat gods med flera stora magringskorn som bryter igenom kärlytorna. Den stora fyndmängden till trots finns tyvärr inga uppenbart daterande detaljer på kärnen.

Grophus 10 skall med stor sannolikhet da-

Figur 37. Hus 10, skala 1:200.

Figur 38. Grophus 10 efter tömning, sett mot öster. Notera stolphålen (inte dokumenterade eller omnämnda i övrigt) i husets botten. Foto: Helen Romedahl.

teras till bronsålder, senare delen av period IV – första hälften av period V. Såväl rumsliga likheter (hårdplacering) i själva huset som liknande tillvägagångssätt vid igenfyllning av de övergivna husen, i kombination med överrensstämmande fynddateringar i hus 8 och föreliggande ¹⁴C-datering i hus 10 påvisar att de båda grophusen varit i stort sett samtida och att båda också fyllts igen relativt omgående efter att de övergivits.

5.6.11. Hus 11

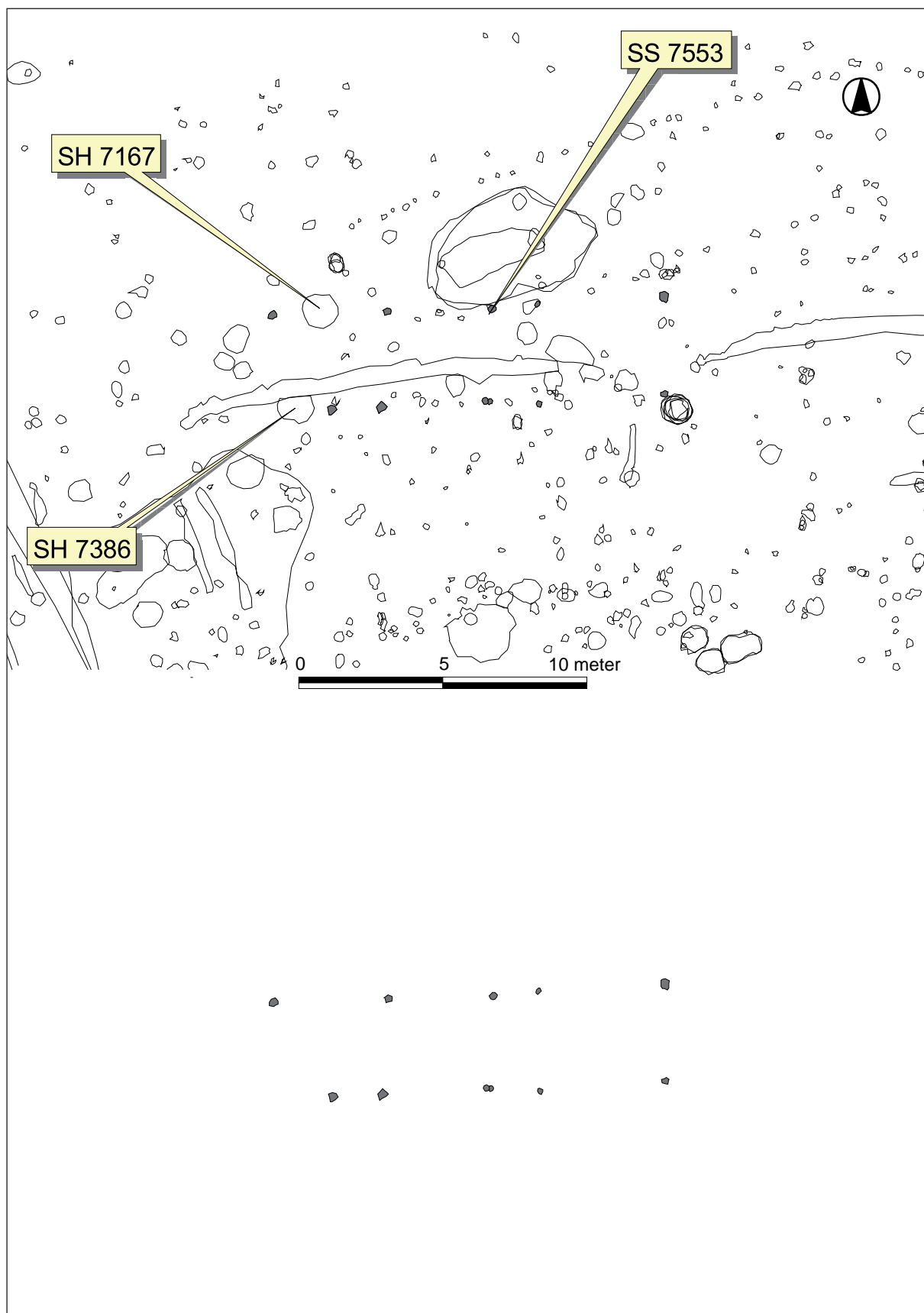
Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	-
Längd:	≥ 13,9 meter
Största bredd:	≥ 3,7 meter (takbärande konstruktion)
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	6
Bockbredd från V:	-/-/3,3/3,2/3,5/3,4
Bockspann från V:	-/1,7/3,65/1,6-1,8/4,4
Datering:	(Yngre) bronsålder
Intern kronologi:	Överlagrar hus 12

Ingen av anläggningarna som ingick i det treskeppiga hus 11 innehöll några fynd. Inte heller noteras något inslag av sot eller bränd lera i någon av anläggningsfyllningarna och kol fanns endast i ett enda stolphål (SS 7553). Kolet samlades in men då just denna nedgrävning överlagrade den kolrika källargropen i hus 12 ansågs risken för omlagring alltför överhängande för att provet skulle väljas ut för datering.

Jordprov för makrofossilanalys insamlades i samtliga fem återstående i den södra linjen i den takbärande konstruktionen. Inga av dessa prover har dock analyserats i skrivande stund.

Huset är som ovan nämnt stratigrafiskt yngre än hus 12, vilket inte är så förvånande med tanke på att hus 12 är tvåskeppigt och hus 11 treskeppigt, av tradition den yngre byggnadstekniken av de båda. Vidare överlagras huset av härdarna SH 7386 och SH 7167, vilket medfört att det södra stolphålet i det västligaste bockparet och det norra stolphålet i det andra bockparet räknat från väst nu saknas. Ingen av dessa härdar innehöll daterande fynd och har inte heller ¹⁴C-analyserats. Således hjälper

Figur 39. Hus 11, skala 1:200.

dessa överlagringar inte till att låsa byggnaden i tid. Därmed återstår möjligheten att datera byggnaden på rent typologiska grunder, primärt baserat på jämförelser med övriga långhus på platsen, samt sett i jämförelse med bronsåldersbyggnader från andra lokaler.

Sett till bockbredden inom de takbärande paren så är hus 11 mycket likt hus 9 och hus 15. Jämfört med övrigt halländskt material torde alla dessa tre med all sannolikhet kunna dateras till bronsålder. Men går det att precisera dessa dateringar ytterligare?

Magnus Arthursson har gjort en omfattande sammanställning och analys av skånska bronsåldershus och finner att de äldsta treskeppiga byggnaderna, som dyker upp under period IB-II (motsvarande 1600-1400 BC) och är fullt utbredda över mellersta och södra Skandinavien i och med slutet av period II (1300 BC), nästan alltid har bockbredder på omkring 4-5 meter, vilket alltså är bredare än något av Tjärbyhusen (Arthursson 2005:55, 68). Arthursson finner dock några enstaka undantag, med bockbredder mellan 2,6 och 3,8 meter, dimensioner som alltså stämmer betydligt bättre överrens med Tjärbyhusen, men som Arthursson påpekar snarare borde kopplas till yngre bronsålder typologiskt sett. Arthursson skriver dock att det kan vara mycket vanskligt att precisera dateringarna ytterligare enbart utifrån de takbärande stolparna, eftersom förhållandet bockbredd/totalbredd också är av mycket stor vikt (Arthursson 2005:55). Då väggar saknas på såväl hus 11 som hus 15 så minskar alltså möjligheterna till relevanta jämförelser avsevärt. Andra typiska drag för skånska hus från period IB-II är det relativt jämna avståndet mellan bockparen, samt att bockavståndet ofta har varit litet, i vissa fall endast hälften av bockbredden (ibid.). Ett par av bockintervallen i hus 11 är mycket korta, men likväl är detta är inget genomgående drag i huset. Tydlig gruppering av bockparen börjar dyka upp i det skånska materialet under period II-III, vilket vi också finner tendenser till i samtliga tre Tjärbyhus. Ett genomgående drag i de skånska mindre husen är en utglesning av stolpar i väst och en motsvarande förtätning i öst, medan de större husen ofta uppvisar en tredelning med glesare placering i gavlarna och relativt tätt i mittsektionen (ibid:58). I det korta hus 15 anar vi en motsvarande förglesning i väst, medan hus 9 uppvisar en svag antydning till en förtätning i mittpartiet och motsvarande utglesningar i gavlarna. Att döma av de bevarade anläggningarna i hus 11 så faller stolpsättningen utanför dessa beskrivna skån-

ska trender. Det finns ett utglesat parti, men detta återfinns längst i öst.

Trapetsoida former i såväl husens inre takbärande konstruktioner som i dess vägglinjer uppträder i Skåne under period IV-VI. Även hus 9 uppvisar tydligt trapetsoida form i bockpar och väggar, dock med största bredden i öst, till skillnad från den generella trenden i Skåne, där största bredden återfinns i väst (ibid).

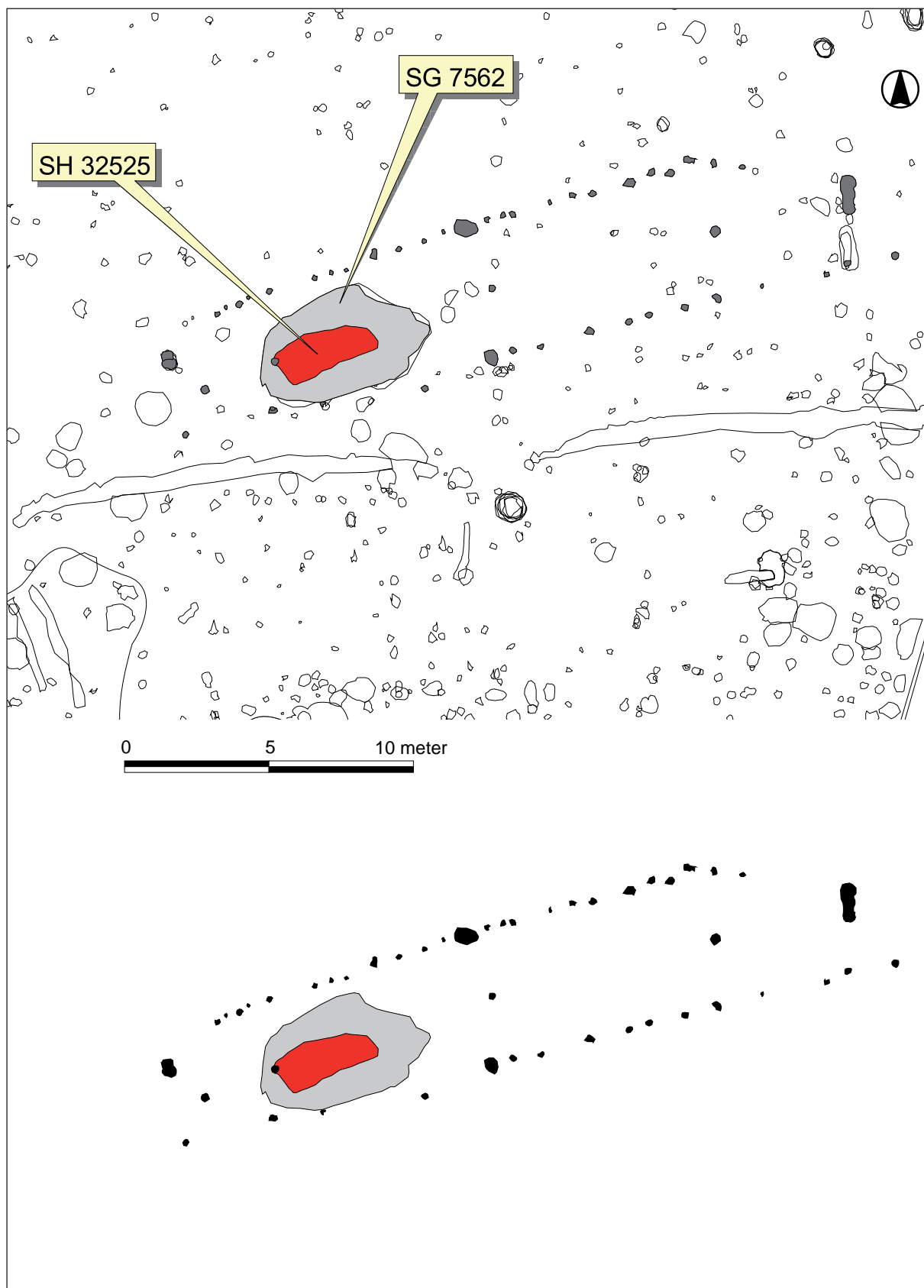
Sett till antal bockpar är hus 11 och 9 lika varandra, men väljer vi istället att studera varje enskild nedgrävning finner vi att hus 9 och 15 med sina stora, djupt nedgrävda stolphål är betydligt mer lika varandra än de jämförelsevis små och grunda nedgrävningarna i hus 11. Där finner vi istället snarare paralleller i de förromerska hus 13, 14 och 5. I detta sammanhang är det av intresse att notera att Arthursson ser tydliga tendenser till att byggnadstraditionen från period II-VI också lever kvar in under den förromerska järnålderns period I och II, för att först upphöra omkring 150 BC. Sammanfattningsvis tror jag mig därför våga datera hus 11, 9 och 15 till yngre bronsålder, dock kan de två sistnämnda sannolikt förmodas vara något äldre än hus 11.

5.6.12. Hus 12

Hustyp:	Tvåskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	≥ 25,6 meter
Största bredd:	≥ 4,9 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning:	ONO-VSV
Antal ingångar:	-
Antal takbärande:	5
Spann från V:	2,6/7,9/8,0/4,8
Källare:	6,7x3,6 meter, belägen i V
Datering:	Äldre bronsålder, period I
Intern kronologi:	Överlagras av hus 11

Det tvåskeppiga hus 12 uppmärksammades först i fält i och med sin källargrop och enstaka stolpar i norra vägglinjen som framträdde som en tydlig rad. För övrigt var husets anläggningar väldigt urlakade och hade det inte varit för det exceptionellt kalla, regniga och fuktiga sommarvädret 2007 så hade byggnaden kanske aldrig låtit sig identifieras. I likhet med det i mångt och mycket väldigt lika hus 7 dryga fyrtio meter söder därom så daterades hus 12 i fält preliminärt till senneolitikum, vilket – även detta i likhet med hus 7 – skulle visa sig vara något fel.

Den överväldigande merparten fynd återfanns i

Figur 40. Hus 12. På bilden är även husets halvkällare i väst, samt den härd som fanns i botten av källaren markerade. Skala 1:200.

Figur 41. Smalt, djupt och urlakat – ett mönster som kännetecknade samtliga stolphål i hus 12. Här stolphål SS 29853 sedd mot västsydväst. Foto: Stina Tegnhed.

byggnadens källargrop, medan endast ett par mindre keramikfragment (fnr 306, 373) och ett fragment bränd djurben av oidentifierad art (fnr 182) påträffades i husets stolphål. I sammanhanget är även den totala avsaknaden av bränd lera och näst intill totala avsaknaden av kol och eller sot i stolphålsfyllningarna värd att notera. I kombination med fyndtomheten antyder detta att huset inte brunnit utan snarare städats ur och demonterats, alternativt övergivits.

Jordprover för makrofossilanalys samlades in i samtliga stolphål till takbärande stolpar och samtliga fem analyserades. I likhet med så många andra anläggningar inom Tjärby Södra visade sig anläggningarna dock enbart innehålla Svinmålla, förutom stolphålet längst i öst (SS 33518), vilket också uppvisade inslag av kottefjäll från tall.

Som ovan nämnt var fyndsituationen i källargropen SG 7562 avsevärt annorlunda. Den i ytan cirka 3,6 x 6,1 meter stora och 0,4 meter djupa källargropen var anlagd i husets västra hälft, alltså i motsvarande rumsliga läge som källargropen i hus 7. På ett hel-

täckande golvlager (33229) hade en avlång härd (SH 32525) anlagts. När källargropen övergivits fylldes den igen i till synes två urskiljbara omgångar (inledningsvis 31138, 31137 avslutningsvis).

Små fragment brända, oidentifierade djurben samlades in i fem lägen (fnr 190, 192, 193, 209, 213), varav de två sistnämnda (totalt 1,8 gram) fanns i källarens golvlager, medan de tre förstnämnda (totalt 0,5 gram) återfanns i ett sekundärt igenfyllnadslag.

Flinta återfanns i samtliga lager, dock till övervägande del bestående av anonymt, slaget avfall. I golvlaget återfanns totalt 11,6 gram slagen flinta (fnr 421, 596), i härden 5,2 gram (fnr 422), tillika anonymt. I det först påförda igenfyllningslaget påträffades sammanlagt 8,2 gram slagen flinta (fnr 423, 425, 580, 595), varav fnr 580 utgjordes av ett slipat fragment (0,2 gram). Avsevärt störst – och intressantast – flintmaterial fanns i det avslutande och till volymen även mest omfattande (0,2 meter djupt) igenfyllningslaget. Drygt 180 gram slagen flinta samlades in (fnr 151, 286, 571, 598), varav nio

Figur 42. Flathuggen skära (fnr 151) och keramikfragment med pålagd vulst under mynningen (fnr 152), båda påträffade i källargropen. Foto: Linn Mattsson

stycken eldpåverkade/krackelerade fragment är värda att notera. Det mest iögonfallande fyndet, gropens enda faktiska flintföremål, närmare bestämt en halv, knappt 24 gram tung flathuggen skära (fnr 151) återfanns även här.

Ett drygt kilo keramik samlades in från källargropen, varav dryga hälften härrörde från det yngsta igenfyllnadslagret. En jämförande genomgång av fyndmaterialet i de olika lagren indikerar att källargropen förefaller ha fyllts igen relativt omgående efter dess övergivande, då det är samma typ av keramik som återkommer i samtliga lager. De mest talande och daterande exemplen är fnr 152, en buk- och mynningskärva påträffad i golvlagret, med pålagd vulst cirka en centimeter under mynningsranden och det närmast identiskt vulstbelagda mynningsfragmentet fnr 253, vilket återfanns i det yngsta igenfyllningslagret. Denna kärletyp är alltså den samma som det tidigare beskrivna kärlet som påträffades vid utredningen och senare kunde identifieras som husoffer i hus 7. För övrigt förefaller bruksrelaterad, grovmag-

rad keramik med svartbrända insidor och ljusa eller röda utsidor genomgående dominera i materialet, såväl i golvlagret som i härd och båda igenfyllnadslagret. De enda fragment som avviker mer påtagligt från det övriga materialet är det stämpelorerade fragment (fnr 284) som återfanns ytligt i det översta/ yngsta lagret och det förtjockade mynningsfragment som påträffades i ett stolphål i källargropens södra utkant. Det drygt 44 gram tunga fragmentet (fnr 269) härrör från ett litet kärl med mynningsdiameter på cirka 12 cm och dess förtjockade mynning för närmast tankarna till förromersk keramiktradition, medan fyndomständigheterna (i ett stolphål i källarväggen, låst av återfyllnadslagren) påvisar att kärlet faktiskt är samtida med huset. Mynningsform och profil kan jämföras med ett senneolitiskt kärl från Råby, Ivetofta socken i Skåne (Stilborg 2002:80, figur 113).

Elva jordprover för makrofossilanalys samlades in från källargropen. Tre av dessa har analyserats, med nedslående resultat. Då det närmast obefint-

Figur 43. Linn Mattsson och Stina Tegnhed i färd med att dokumentera källargropen i hus 12.
Foto: Magnus Svensson.

liga inslaget av makrofossilt material i analyserade prover är något som förefaller känneteckna hela lokalen oavsett lämningstyp och datering så planerar vi inte heller att låta analysera fler prover från källargropen. Inslag av svinmålla kunde konstateras i härden och i stolphålet 33230 längst i väst medan provet från golvlagret varken innehöll inslag av frön eller frukter.

Desto mer givande resultat gav vedartsanalysen. Fyra prover, två från övre igenfyllningslagret, ett från härden och ett från golvlagret analyserades. Unga stammar (20-30 år) från ask förekommer i samtliga prover. Dessutom fanns även stammar av al (max 20 år) och hassel (max 10 år) i härden. Hassel från härden skickades för ^{14}C -analys och gav dateringen 3389 ± 36 BP, BC 1740-1630 1 sigma, BC 1780-1600, 1580-1530 2 sigma, eller med andra ord bronsålderns period I. Askstam från övre igenfyllningen ^{14}C -analyserades också, vilket gav dateringen 3431 ± 35 BP, BC 1870-1840, 1780-1680 1 sigma, BC 1880-1630 2 sigma, alltså även detta bronsålder period I. De synnerligen

samstämmiga dateringarna stärker tydligt den fyndbaserade tolkningen att källaren fyllts igen omgående efter att den togs ur bruk. I sammanhanget bör det även noteras att hus 12 och hus 7 av allt att döma – former, dimensioner, fyndmaterial och dateringar – har varit samtida.

I syfte att närmare försöka klargöra vilka funktioner långhusets källare haft och till vilken typ av verksamhet som härden däri använts valde vi att ta en serie jordprover för lipidanalys. Totalt 21 prover med cirka 20 centimeters mellanrum insamlades i en närmast nordsydlig linje. Med start i härdens centrum i söder och vidare upp genom den släntade källarväggen följde fem provpunkter utanför källaren men inom långhuset och sju avslutande prover norr om långhusets norra vägg. Av någon anledning valdes dock istället två prover från källargropens golv omedelbart söder om härden (P33620, P33621) och endast ett i linjen utanför huset (33696) ut för analys, vilken utfördes av Sven Isaksson på Arkeologiska Forskningslaboratoriet i Stockholm. Den uttalade

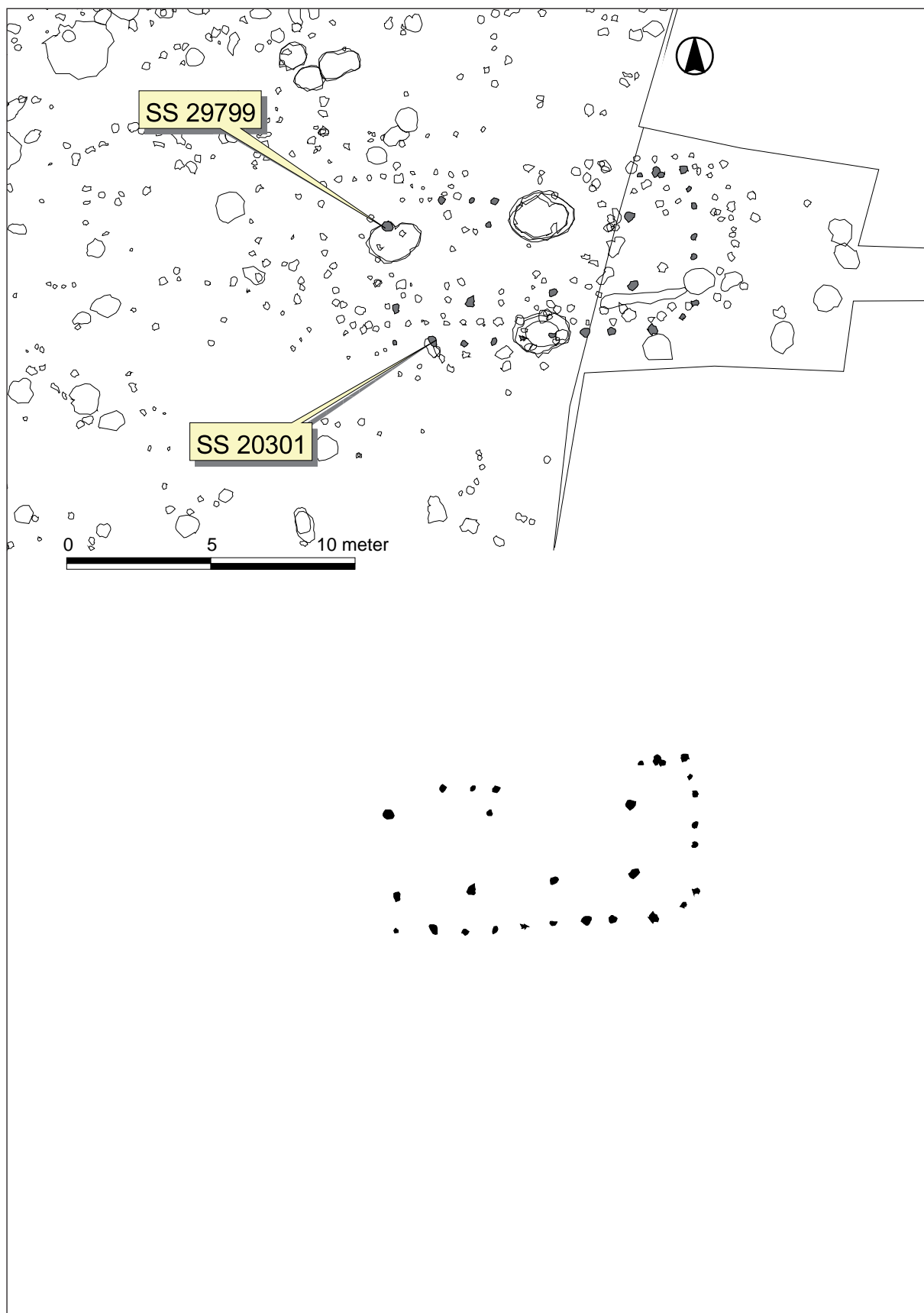

Figur 44. Stina och Linn agerar mänskliga måttstockar i hus 12. I bakgrunden skymtar den tömda källargropen. Foto: Magnus Svensson.

frågan inför analysen var att försöka få svar på om källargropen använts som rök eller tork och om det i så fall kan finnas spår kvar efter det som har dropat ned i golvlagret. Det lilla antalet prover som analyserades innebär att statistisk signifikans inte kan diskuteras, men likväl står det klart att lipidhalten i de två golvproverna är högre än i referensprovet utanför huset. Detta antyder att de två proverna innehåller mer nedbrutet organiskt material än vad den omgivande marken gör. Analysen visade avsevärt högre kvot kolesterolvärden i golvet än i referensprovet, vilket antyder tillförsel av animaliskt fett. Ämnen som kan vara spår av rök, förslagsvis från björk, har också påvisats i golvlagret men inte i referensprovet. Det går dock inte att utesluta att detta är spår efter hantering av tjära eller harts. Med tanke på att det analyserade kolet i härden utgjordes av ask, al och hassel så känns detta som en rimlig tolkning (Isakssons rapport, bilaga 5).

5.6.13. Hus 13

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	≥ 11,0 meter
Största bredd:	≥ 5,6 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	4
Bockbredd från V:	2,8/2,75/-/2,4
Bockspann från V:	2,6/2,9/2,8
Datering:	Mellersta förromersk järnålder.
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 18 eller det närmast identiska hus 5. De överlagrande byggnaderna skär inte varandra någonstans. Gissningsvis är dock hus 13 det äldsta.

Figur 45. Hus 13, skala 1:200.

Det lilla, närmast rektangulära långhuset var uppfört enligt exakt samma "jylländska" tradition som hus 5. Husets västra gavel saknas dock och därför går det inte att avgöra om även dess ursprungliga längd korresponderar med hus 5. Om så varit fallet bör alltså hus 13 ha varit cirka två meter längre än vad som kunnat beläggas. De båda husen hade uppförts på samma plats, med endast cirka 0,8 meters förskjutning i nordsydlig riktning och 1,3 meters förskjutning i östvästlig riktning. Likväl var det inga av de båda husens anläggningar som skar varandra, varför det inte på stratigrafiska grunder går att avgöra byggnadernas interna kronologi. Utgår man strikt från det ofta noterade mönstret att långhusen – såväl yttermått som bredden i de takbärande bockparen – smalnar av successivt under äldre och mellersta förromersk järnålder så torde hus 13 rent hypotetiskt utgöra den äldsta generationen av en gård och relativt omgäende efter dekonstruktionen ha ersatts av det näst intill identiska hus 5, vilket alltså uppvisar en något smalare ytterbredd såväl som bockparsbredd.

Ingen av husets anläggningar befanns fyndförande sånar som SS20301 som innehöll 0,7 gram spjälkad keramik (fnr 549) och SS 29799 som innehöll ett (något tveksamt) bearbetat bergartsfragment (fnr 138). Däremot var inslaget av bränd lera frekvent i merparten av anläggningarna, närmare bestämt i sex av sju bevarade takbärare och i femton av tjugotvå stolphål i vägglinjen. Tillika noterades inslag av kol och/eller sot i flera av anläggningarna, dock med en svag tendens till koncentration inom husets sydöstra parti. Situationen var som ovan nämnt likvärdig i hus 5, men det har inte gått att avgöra om endast en eller båda dessa byggnader har eldhärjats. Förutsatt att den dimensionsbaserade interna kronologin stämmer så har antingen det äldre hus 13 brunnit, medan det brandrelaterade materialet i det yngre hus 5 har hamnat sekundärt i dess anläggningar i samband med byggnation och dekonstruktion på den forna brandtomten, eller så har båda byggnaderna brunnit.

Jordprov för makrofossilanalys samlades in ifrån de tre stolphålen för takbärande stolpar i byggnadens sydvästra del. Inga av dessa prover har dock analyserats.

5.6.14. Hus 14

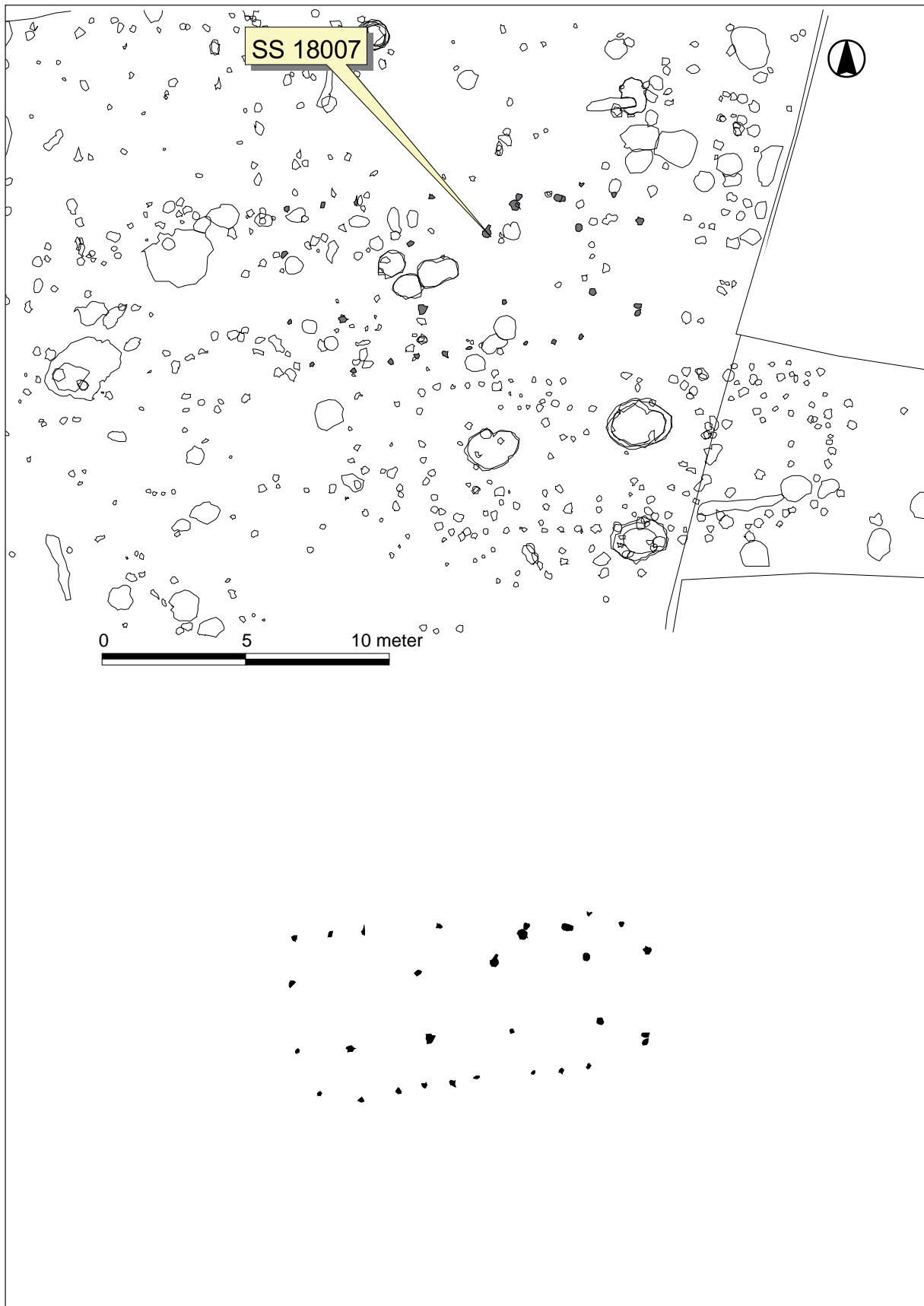
Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	Stolpar
Längd:	≥ 12,6 meter
Största bredd:	≥ 6,0 meter

Bredd i gavelpartierna: -

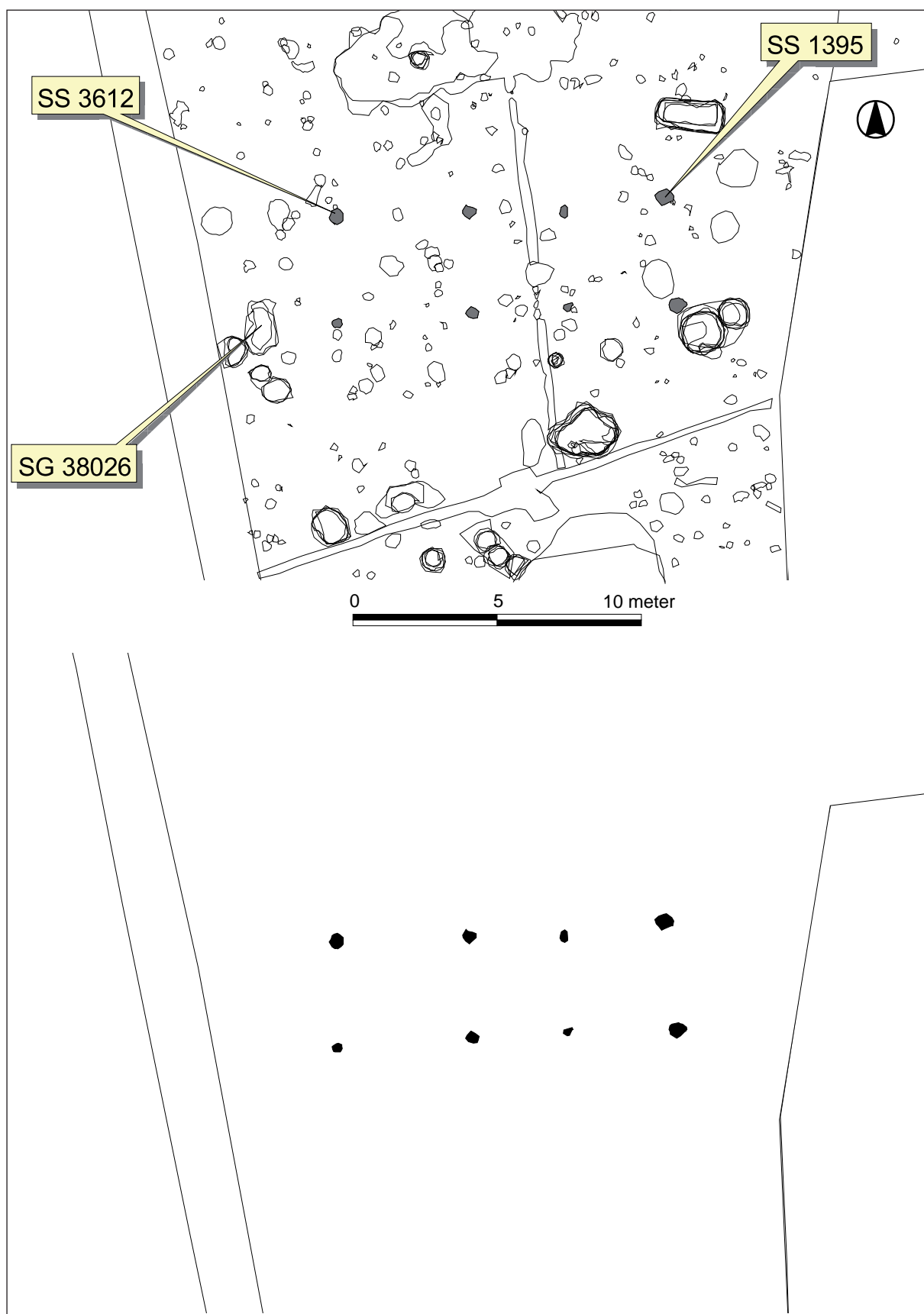
Riktning	ONO-VSV
Antal ingångar:	2
Antal bockpar:	4
Bockbredd från V:	2,4/2,3/2,5/2,3
Bockspänn från V:	2,8/2,7-2,85/3,1-3,2/
Datering:	Mellersta förromersk järnålder. ¹⁴ C-datering träkol (ek, max 50 år).
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 9, hus 17 eller hus 19, då dessa överlagrar varandra.

Till skillnad från flertalet andra hus på platsen så uppvisade hus 14 relativt tydliga antydningar till var ingångarna varit placerade. Längst i öster på den norra långsidan fanns två indragna, något kraftigare stolphål, vilka kan tolkas som förmodade hörnstolpar till en drygt meterbred ingång. Även centralt på den södra långsidan fanns ett glapp i intervallen i vägglinjens stolpföljd som skulle kunna antyda en ingång. Här saknades dock indragna stolpar och glappet var hela 1,8 meter brett (figur 46).

Med sin svagt trapetsoida långsidor (bredast i väst) påminner formspråket i hus 14 om vissa bronsåldershus, exempelvis det överlagrade hus 9. Sett till dimensionerna – såväl längd och bredd som bredd inom takbärande bockpar – så uppvisar huset dock snarare påtaglig likhet med hus 13 och hus 5, vilka var anlagda endast två meter söder därom. De tre byggnaderna har med all sannolikhet ingått i samma gårdsenhet, men den interna kronologin är inte rakt igenom klarlagd. Förutsatt att byggnadsdimensioner – såväl längd som bredd – smalnar av över tid under förromersk järnålder så torde hus 14 ha varit äldst, därefter blivit ersatt av hus 13, vilket i sin tur senare ersattes av hus 5. Väljer man dock istället att studera de takbärande bockparens bredd så förefaller hus 14 ha mer gemensamt med hus 5 än med – det förmodat något äldre – hus 13. Sistnämnda tolkning stöds av föreliggande ¹⁴C-analyser, vilka påvisar en anmärkningsvärd samtidighet mellan hus 5 och hus 14. Om man dock betänker att det endast har varit knappt 1,2 meter mellan väggarna på dessa byggnader (och ömse byggnaders taköverhäng således närmast torde ha mötts om husen varit helt samtida) och att likväl hus 14 till skillnad mot hus 5 inte visar några som helst indikationer på brand så minskar möjligheten att de existerat sida vid sida. Man bör dock beakta den tidigare diskuterade möjligheten att enbart det äldre

Figur 46. Hus 14, skala 1:200.

Figur 47. Hus 15, skala 1:200.

hus 13 har eldhärjats och att bränd lera, kol och sot i hus 5 egentligen härrör från branden i hus 13 och därefter har hamnat sekundärt i hus 5 i samband med att brandtomten återanvändes. De tre byggnadernas interna kronologiska följd torde således ha varit någon av följande alternativ:

* fas 1: hus 13, fas 2: hus 14, fas 3: hus 5

* fas 1: hus 13, fas 2: hus 14 och hus 5

Jordprov för makrofossilanalys samlades in i det norra stolphålet av respektive takbärande bockpar. Inget av de fyra jordproverna har analyserats.

Ingen av husets anläggningar befanns fyndförande.

5.6.15. Hus 15

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	-
Längd:	≥ 12,3 meter (takbärande konstruktion)
Största bredd:	≥ 4,3 meter (takbärande konstruktion)
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	4
Bockbredd från V:	3,7/3,5/3,35/3,8
Bockspann från V:	4,6-4,7/3,3/3,6-3,8
Datering:	Bronsålder

Det föreligger inga tillförlitliga ¹⁴C-dateringar, men dimensionerna inom de takbärande bockparen ger en tydlig koppling till bronsålder. Som mest påtagliga paralleller bland platsens byggnader framstår hus 9 och hus 11, men tyvärr har inte heller någon av dessa kunnat dateras närmare än till bronsålder. Jordprov för makrofossilanalys samlades in i det norra stolphålet av respektive takbärande bockpar. I brist på bättre material skickades ett ospecificerat sädeskorn, påträffat vid flotering av fyllningen i SS 3612, in för ¹⁴C-analys. Dateringen blev dock 3737±52 BP, motsvarande 2210-2030 BC, kalibrerat med 1 Sigma, eller med andra ord senneolitikum, vilket definitivt inte har med huset att göra. Det äldre sädeskornet bör alltså med all sannolikhet ha hamnat sekundärt i anläggningsfyllningen i samband med uppförande eller dekonstruktion av byggnaden.

Ett ej närmare bestämbar mynningsfragment med svagt utsvängd, rundad mynningsrand (fnr 567)

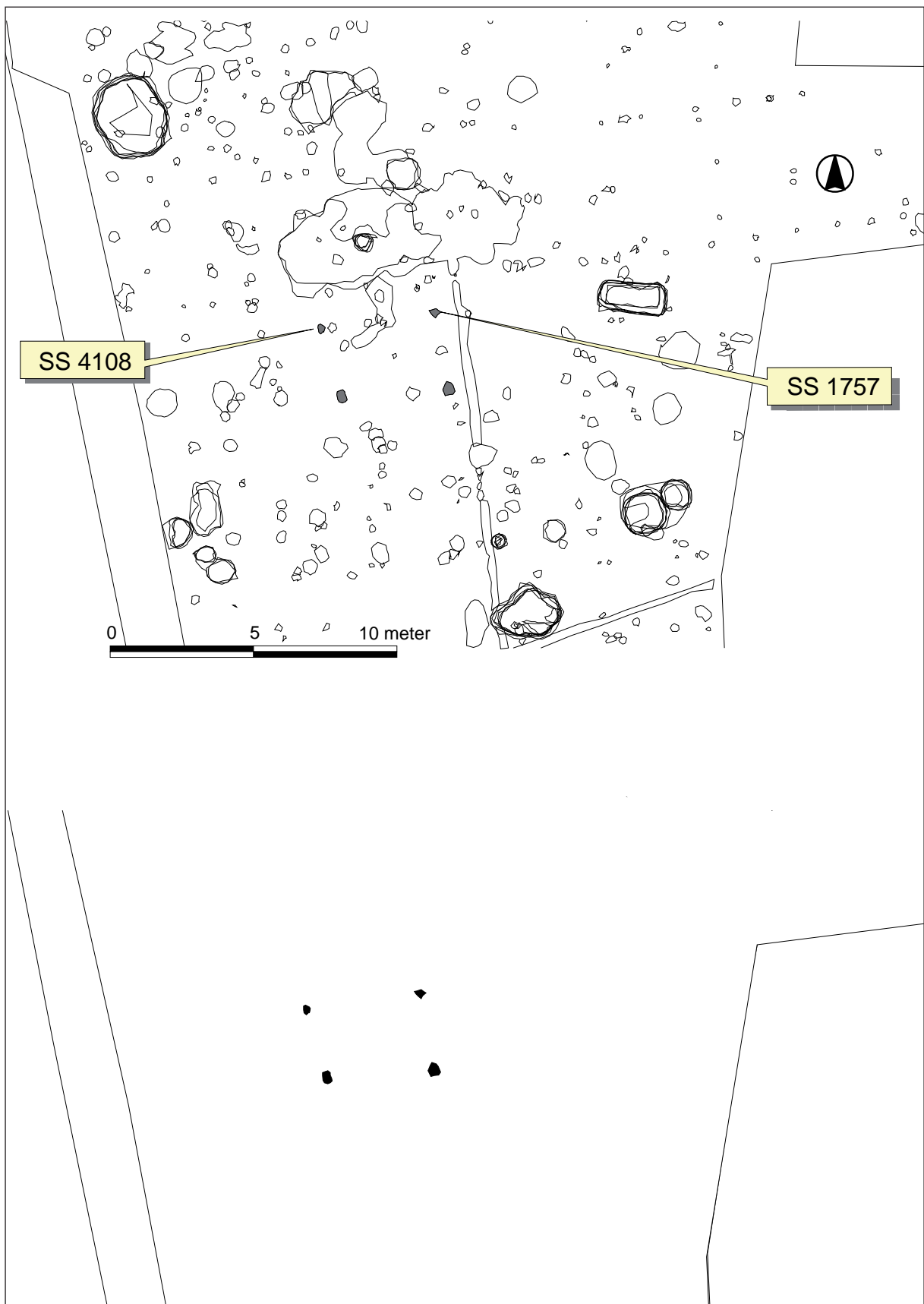
påträffades i SS 1395, för övrigt befanns husets anläggningar helt fyndtomma. Förutom ett svagt inslag av sot i den fyndförande anläggningen fanns inga som helst tecken på att byggnaden utsatts för brand. Även närvaron av sot bör tas med en nypa salt då inte mindre än nio härdar återfanns i omedelbar närhet till husets konstaterade anläggningar. Tillika noterades närvaro av bränd lera i ett tiotal anläggningar belägna inom husets förmodade utbredningsområde. Med tanke på den flitiga men spridda frekvensen bränd lera i anläggningsfyllningar överlag inom detta parti av undersökningsytan så varken kan eller bör denna lera kopplas till en specifik huslämning, till skillnad från situationen inom vissa andra tidigare nämnda huskroppar.

Tre fynd av rabbad keramik (fnr 339, 342, 495) gjordes i anläggningar belägna inom husets förmodade utbredning, samtliga i dess västra hälft. Bland fragmenten kan en A-fas mynning (fnr 495) nämnas, vilken påträffades i en grop (SG 38026), hypotetiskt belägen i byggnadens västra gavelparti. Ingen av dessa anläggningar har dock gått att knyta till själva huset och anläggningar med rabbad keramik förekommer även såväl söder som norr om byggnaden. Således hjälper dess närvaro oss inte med en mer exakt datering av huset.

Husets läge omedelbart söder om det tvåskeppiga Hus 7 bör jämföras med det snarlika Hus 11 omedelbart söder om (och dessutom delvis överlagrande) det tvåskeppiga Hus 12. Målsättningen var att belägga huruvida de två treskeppiga byggnaderna utgjorde den yngre generationen inom respektive gård, vilka etablerats i form av tvåskeppig bebyggelse. Med andra ord var vårt mål att söka bekräfta alternativt avfärda hypotesen att hus 15 och hus 11 utgjorde representanter för när den treskeppiga byggnadstraditionen introducerades på platsen och ersatte äldre tvåskeppig byggnation. Detta har dock i skrivande stund ej lyckats.

5.6.16. Hus 16

Hustyp:	Fyrstolpshus/stacklada
Väggkonstruktion:	-
Längd:	≥ 4,3 meter
Största bredd:	≥ 3,0 meter
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	2
Bockbredd från V:	2,5/2,7

Figur 48. Hus 16, skala 1:200.

Bockspann från V:	3,75-4,0
Datering:	-
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 15, vilket det delvis skär/skärs av.

Den rektangulära stackladan hus 16 och långhuset hus 15 skär varandra och kan därmed inte vara samtida. Tyvärr fanns det inga anläggningar som skar varandra och således kunde inte de två byggnadernas interna stratigrafiska kronologi klargöras. Beträktat ur ett rent rumsligt perspektiv bör knappast stackladan och det tvåskeppiga hus 7 heller kunna vara samtida, då de endast var belägna knappt 0,8 meter från varandra. Utifrån samma rumsliga premisser bedöms stackladan inte heller är vara samtida med det tvåskeppiga hus 7. Dessutom befanns fyllningarna i stackladans anläggningar alltför "fet" och mörk för att vara jämförbara med de överlag relativt kraftigt urlakade anläggningsfyllningarna i hus 7.

Samtliga fyra stolphål uppvisar träkol och/eller sot och i en anläggningsfyllning (SS1757) fanns även bränd lera. Sammantaget kan detta indikera att huset eldhärjats, men det kan likväl vara en sekundär inblandning från de andra två byggnaderna och/eller från de närliggande härdarna. De två nordligaste stolphålen – SS4108 och SS 1757 – innehöll keramik av ej närmare daterbar art (fnr 511 resp. fnr 536).

Jordprov för makrofossilanalys samlades in längst i nordost, men provet prioriterades bort från analys.

Som tidigare nämnts, i samband med presentationen av hus 3, är stacklador vanskliga att datera enkom utifrån sina dimensioner. Väljer man dock likväl att jämföra husets bredd med bredden inom takbärande bockpar i platsens övriga byggnader så finner man en tydlig överensstämmelse med den förromerska byggnationen, liksom med den ej daterade stackladan hus 3, vilket möjligen kan tolkas som en daterande indikation som därmed skulle göra stackladan yngst i den diskuterade stratigrafiska sekvensen hus 7, hus 15, hus 16. Likväl kan varken husets funktion eller ålder helt gå att fastslå.

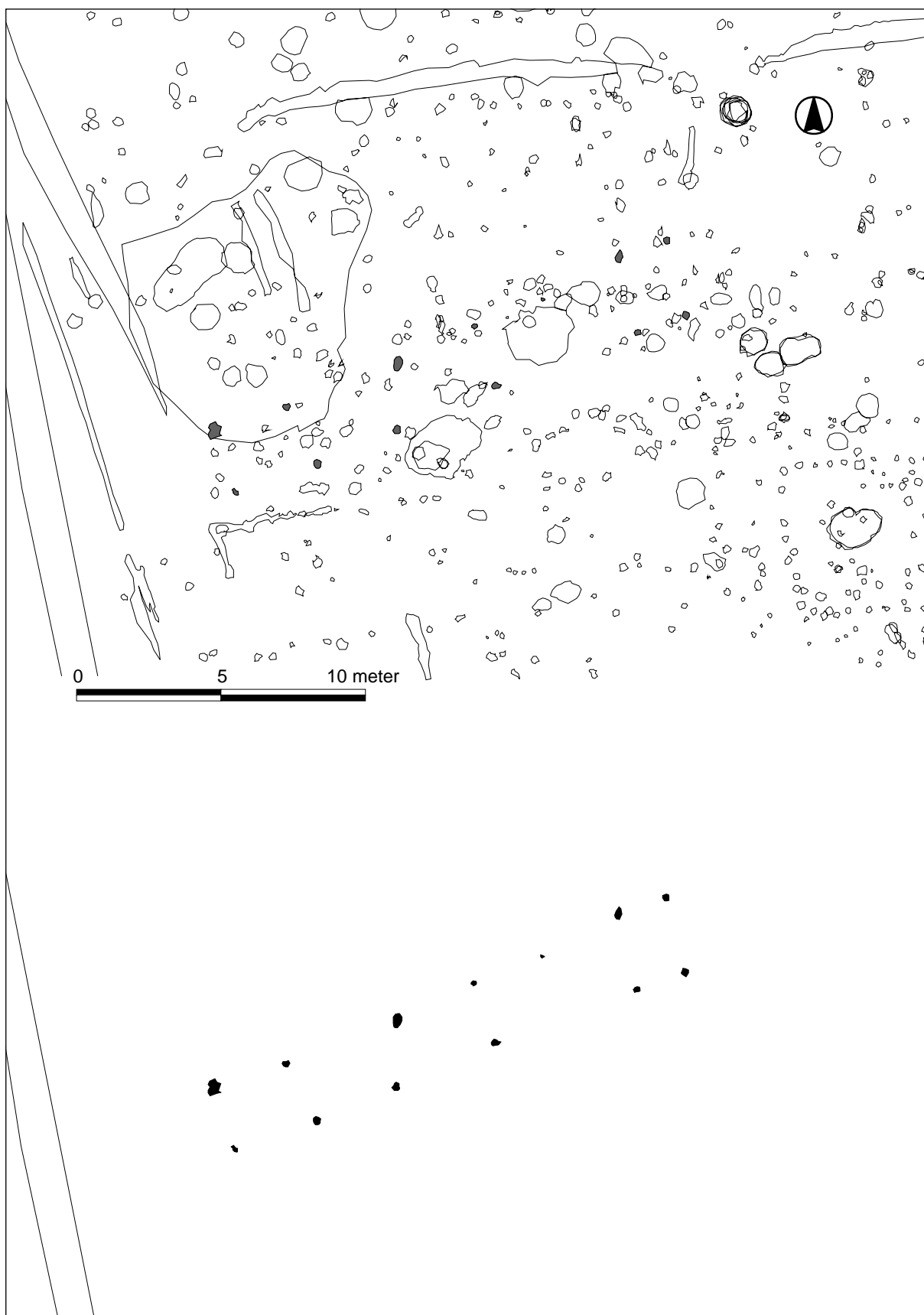
5.6.17. Hus 17

Hustyp:	Treskeppigt
Väggkonstruktion:	-
Längd:	≥ 17,3 meter (takbärande konstruktion)
Största bredd:	≥ 2,9 meter (takbärande konstruktion)

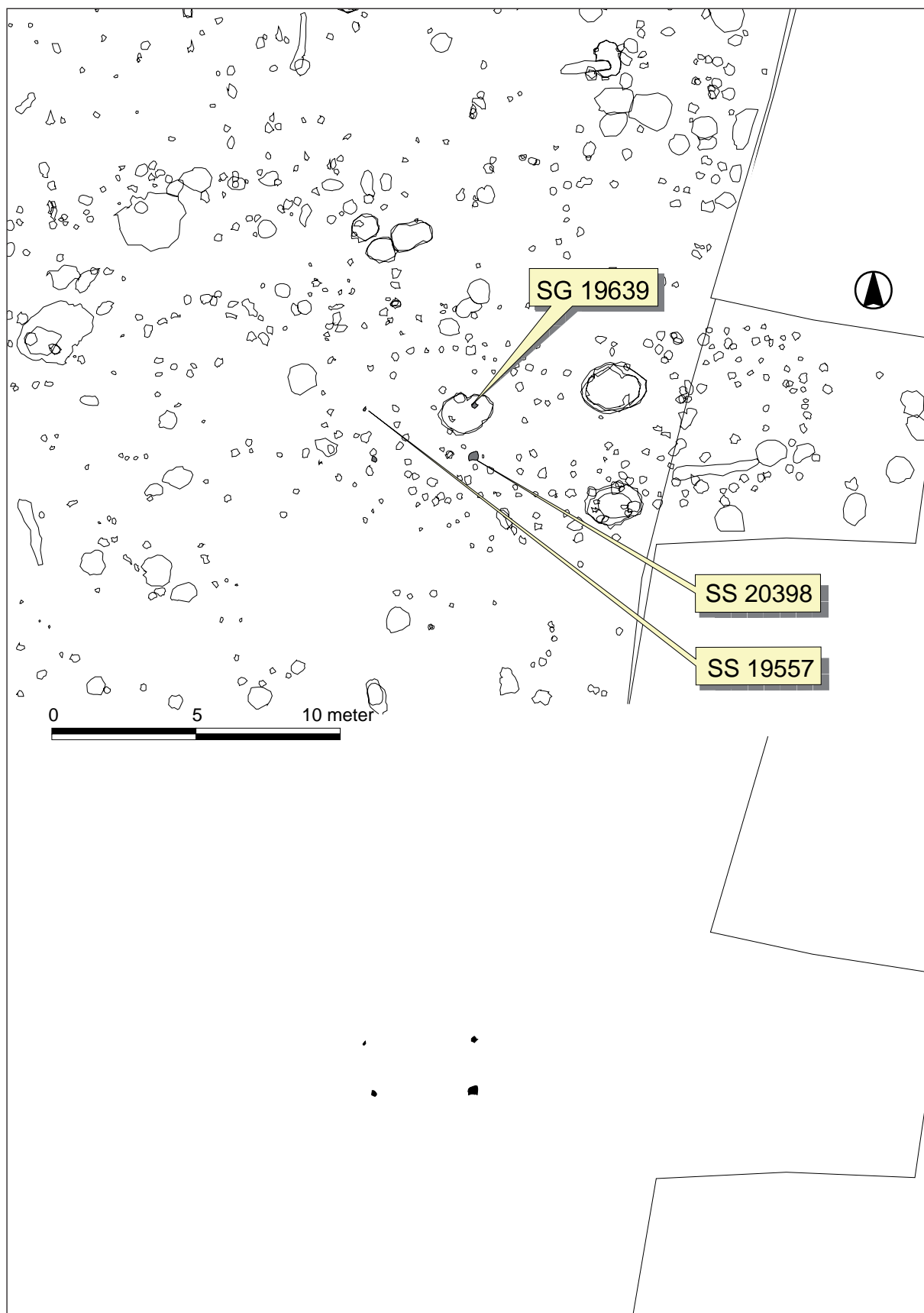
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning:	NO-SV
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	7
Bockbredd från V:	2,2/2,2/2,3/2,2/-/2,6/2,7
Bockspann från V:	2,7-3,0 / 3,0-4,1 / 3,0-3,7/2,6/3,0/1,75
Datering:	Andra hälften av förromersk järnålder (typologiskt)
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 9 eller hus 14, då dessa skär varandra

Byggnaden är den enda på hela ytan som har en så kraftigt uttalad NO-SV riktning, vilket är en aning uppseendeväckande, då den annars genomgående trenden på platsen förefaller vara "ju yngre desto mer östvästlig riktning", samtidigt som husets takbärande dimensioner antyder att det ska kopplas till platsens yngsta byggnadsfas. Stolparnas bredd, djup och fyllning varierar så mycket sinsemellan att det känns relativt osäkert om lämningarna verkligen utgjort en byggnad. Å andra sidan kan just den dåliga bevarandegraden också spela in på anläggningarnas dimensioner i plan. Har byggnaden kollapsat och de bärande elementen således vält och slitits ur sin position på olika sätt kan också de ursprungliga nedgrävningsformerna och dimensionerna ha förvanskats avsevärt. En sådan förklaringsmodell rör ju dock enbart den enskilda anläggningen, men i hus 16 förekommer även enstaka förmodade stolppar som förefaller så skevt placerade jämfört med övriga par att de det är svårt att föreställa sig hur husets bärande konstruktion egentligen har varit konstruerad. Den delvis skeva konstruktionen till trots så finns det en så påtaglig generell likhet i såväl former och dimensioner som antal takbärande bockpar mellan hus 17 och ytans yngsta husgrupp (hus 2, 4 och 6, vilka är belägna ett knappt fyrtiotal meter nordnordost därom), att en relativ samtidighet med denna grupp förefaller uppenbar. Även om lämningen som solitär betraktat känns relativt tveksam, så kvarstår därmed tolkningen att det verkligen rör sig om en byggnad. Den avgörande anledningen är dess slående likhet med de tre husen hus 2, 4 och 6, vilket således också innebär att huset typologiskt torde kunna dateras till senare delen av förromersk järnålder.

Inga fynd påträffades i någon av de anläggningar som kopplats till huset. Inga noteringar om förekomst av bränd lera, sot eller kol gjordes, vilket antyder att byggnaden inte varit utsatt för brand. Endast

Figur 49. Hus 17, skala 1:200.

Figur 50. Hus 18, skala 1:200.

en anläggning innehöll enstaka träkolsfragment, men inga prover samlades in för analys.

5.6.18. Hus 18

Hustyp:	Fyrstolpshus/stacklada
Väggkonstruktion:	-
Längd:	≥ 4,0 meter
Största bredd:	≥ 2,0 meter
Riktning	O-V
Antal bockpar:	2
Bockbredd från V:	1,8/1,8
Bockspann från V:	3,5-3,8
Datering:	-
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 5 eller hus 13, vilka överlagrar/överlagras.

Den rektangulära stackladan uppvisade inslag av kol och/eller sot i samtliga fyra anläggningar och bränd lera – i något fall sintrad – fanns i alla anläggningar förutom i den endast drygt käpphålsstora SS 19557 i nordväst. Drygt 38 gram bränd lera (fnr 512, 558, 681) och 2 gram keramik (fnr 513) påträffades i stolphålet längst i nordost, SS 20398. I anläggningen fanns också en sådan försvarlig mängd kol att prover för såväl ¹⁴C-analys som makrofossilanalys samlades in. Inga av dessa prover har dock analyserats.

Den påtagligt högre frekvensen av kol, bränd lera och fynd i husets östra halva, motsvarande den halva som ligger inom hus 5 och hus 13, indikerar att stackladan är yngre än de andra två och att den brända leran och kolet ursprungligen härrör från de brandlager som avsattes när en av, alternativt båda, dessa äldre byggnader eldhärjades. Vidare är hus 18 yngre än den stora gropen SG19639. Tyvärr framgår det inte av dokumentationen huruvida de stratigrafiska relationerna är mellan stolphålet SS29799 i hus 13 och denna sagda grop. Ett klagörande av detta förhållande hade även indirekt kunnat innebära en säker kronologisk ordning husen emellan.

Den endast två meter smala stackladan uppvisar inga dimensioner som direkt överensstämmer vare sig med övriga stacklador eller med långhusen på platsen. Långhus med så smal bredd inom bockparen torde generellt snarare dateras till romersk järnålder eller folkvandringstid. Det finns andra enstaka exempel på närvaro från dessa perioder på platsen, dock endast i form av lösfynd.

Som tidigare nämnt är det dock vanskligt att datera fyrstolpshus enbart utifrån dess dimensioner. Om

man därför väljer att delvis bortse från dimensioner och istället fokuserar på den rumsliga organisationen (dock med fortsatt hänsyn till belagd stratigrafi samt mer eller mindre säkra dateringar) anar man att ett friliggande, mindre uthus av varierande karaktär hypotetiskt kan funnits inom rimligt "gårdsplansavstånd" (5-20 meter) till i stort sett varje brons- och järnåldersgård på platsen:

- Långhus 15 med grophus 10 drygt sju meter nordväst därom (YBRÅ)
- Långhus 11 med grophus 8 knappt arton meter nordnordost därom (YBRÅ)
- Långhus 5 och/eller 13 med stacklada 19 knappt sex meter norr därom (MFRJÄÅ)
- Långhus 17 med stacklada 18 knappt sju meter sydost därom (YFRJÄÅ)
- Långhus 2, 4 och 6 med stacklada 3 och uthus (?) 1 cirka arton meter norr därom (YFRJÄÅ)

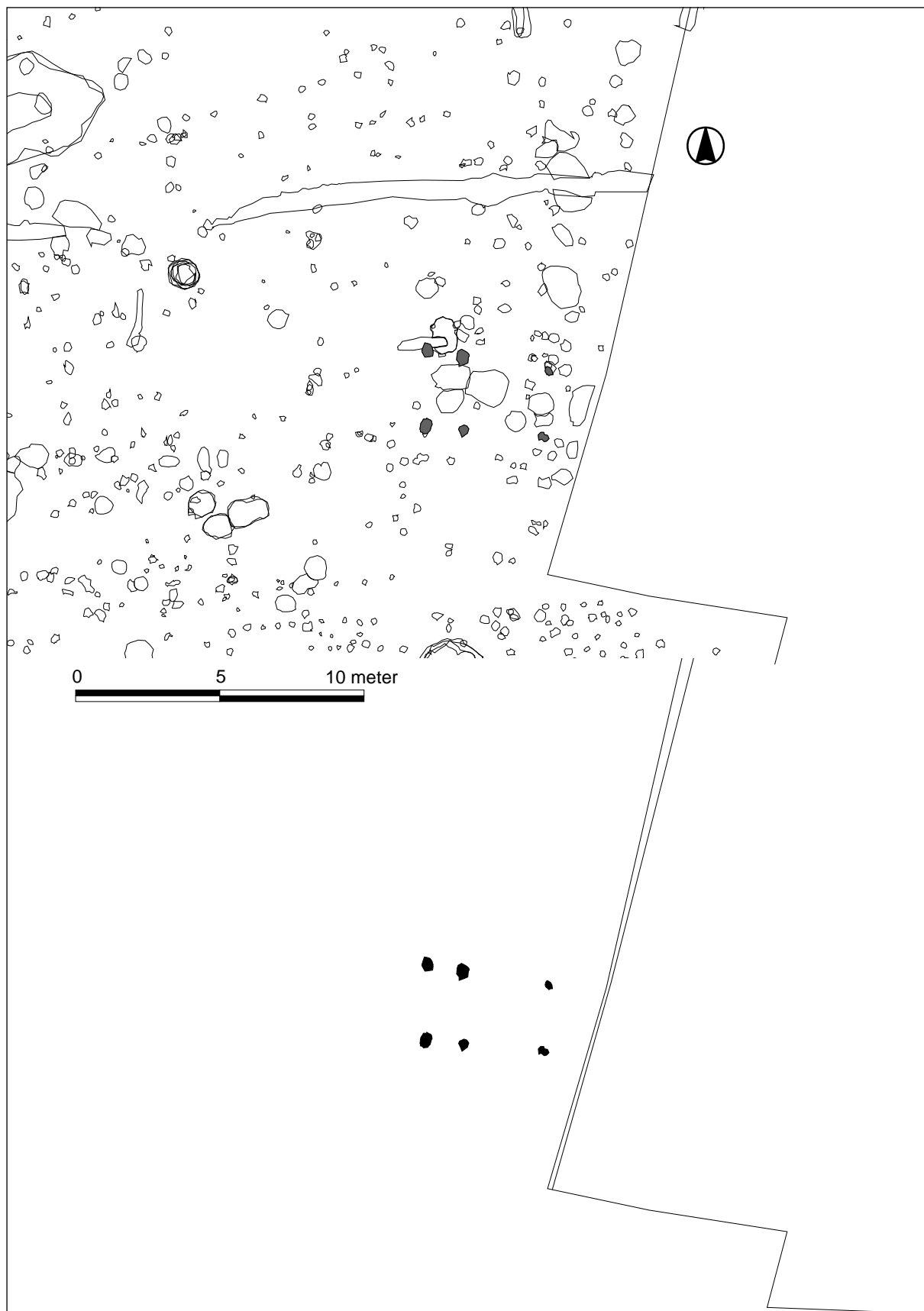
Det bör poängteras att denna bild är rent hypotetisk, men likväl skönjer man enligt denna tolkningsmodell ett mönster där gårdens uthus utvecklas från grophus till fyrstolpshus över tid och där gårdsplansverksamhetens rumsliga indelning med uthuset vanligtvis placerat på långhusets baksida/norrsida näst intill konsekvent upprepar sig.

Hus 18 förblir dock – trots ovan redogjorda hypotetiska modell – odaterat tills vidare.

5.6.19. Hus 19

Hustyp:	Treskeppigt/stacklada
Väggkonstruktion:	-
Längd:	≥ 4,6 meter (takbärande konstruktion)
Största bredd:	≥ 3,15 meter (takbärande konstruktion)
Bredd i gavelpartierna:	-
Riktning	O-V
Antal ingångar:	-
Antal bockpar:	3
Bockbredd från V:	2,6/2,5/2,3
Bockspann från V:	1,3/2,8-3,0
Datering:	-
Intern kronologi:	Ej samtida med hus 14, då dessa partiellt tangerar varandra

Stackladan var anlagd med en svag antydning till ost-nordost – västsydvästlig riktning. Byggnaden skiljer sig från platsens övriga stacklador, dels med en svagt trapetsoid grundplan, men dessutom i och med att

Figur 51. Hus 19, skala 1:200.

den har sex istället för fyra stolphål. En initial förklaringstolkning till denna form var att den egentliga byggnaden egentligen utgjorts av det östra, cirka nio kvadratmeter stora och närmast kvadratiska partiet, medan det västligaste stolpparet endast burit upp ett överskjutande tak över en gavelanlagd ingång mot öster. Vid en närmare studie av varje enskild anläggning framgår det dock med all önskvärd tydlighet att det är de fyra hörnstolparna som har haft klart kraftigast dimensioner och varit djupast förankrade, medan det klenare och grundare nedgrävda "paret i mitten" sannolikt enbart har haft någon sorts kompletterande, stöttande roll i byggnaden.

Den enda anläggning som innehöll fynd (fnr 371, obestämbar, krossad keramik, samt fnr 372, två små eldpåverkade flintfragment), bränd lera och kol var SS17852 längst i sydväst, vilken tangerar en av stolparna i norra vägglinjen till hus 14. Såväl fynd som kol och bränd lera kan således ha hamnat sekundärt i detta stolphål i samband med genomgrävning av den äldre anläggningen. Tyvärr gick det dock inte att avgöra de två anläggningarnas inbördes stratigrafiska förhållanden, då deras fyllningar befanns snarlika och ingen nedgrävningskant syntes. Jordprover samlades in för makrofossilanalys i den norra raden, men inga av proverna har prioriterats vid valet av analysmaterial.

Bredden i husets bockpar varierar mellan 2,3 och 2,6 meter och sluter således rörande dessa dimensioner väl an till såväl stackladorna 3 och 16 som till samtliga de förromerska långhusen. Enligt den hypotetiska rumsliga modellen ovan (se hus 18) skulle huset kunna ha utgjort uthus i en gårdsenhet tillsammans med långhuset 5 och/eller 13. Som upprepats tidigare är det dock oftast vanskligt att datera stacklador enbart utifrån dess dimensioner. Huset förblir således odaterat.

5.6.20. Samlad kronologisk utvärdering av byggnaderna på Tjärby Södra

Trots en generell brist på fynd och naturvetenskapligt daterande material i flertalet hus på Tjärby Södra så har likväl de flesta gått att placera in i kronologiska faser. Fasindelningen har i vissa fall kunnat baseras på intern stratigrafi och i flera fall på typologi. De typologiska dateringarna har uteslutande baserats på jämförelser med övriga byggnader på platsen, då platsanknutna byggnadstraditioner oftast är starkare än generella periodbaserade förändringar och utvecklingar i byggnadsskicket. Med andra ord, sannolik-

heten att två generationer byggnader inom en och samma bosättning skall likna varandra är betydligt större än att de slaviskt skall följa byggnationsutvecklingen på annan, kort- såväl som långväga ort.

Utifrån dessa premisser går platsens byggnader mer eller mindre exakt att hänföra till ett antal faser. De enda husen som jag av ovan redogjorda skäl helt avstår från att passa in i denna kronologi är de fyra stackladorna.

Fast bebyggelse uppträder för första gången på platsen under bronsålderns första period. Av allt att döma rör det sig då om två samtida tvåskeppiga långhus (hus 7 och hus 12) med nedsänkta källarparti – eventuellt två granngårdar – som anläggs (ljusblå färg i tabellen nedan). Den notabla rumsliga närheten till bronsåldersbyggnader och hypotesen att detta skulle röra sig om nästföljande, nu treskeppiga byggnads-generation har dock inte gått att belägga. Sannolikt härrör snarare nästa fasta bosättning på platsen från yngre bronsålder, en period då tre långhus (hus 15, 11, 9) och två grophus (hus 8 och 10) finns på platsen. Eventuellt går det utifrån långhusens yttre bredd såväl som bredd i takbärande bockpar att ana en kronologisk utveckling med platskontinuitet, som leder till en bebyggelsefas med tydlig förromersk koppling (hus 13, 14, 5). Avslutningsvis ser vi en rörelse mot norr, mot områdets högsta punkt, dit bebyggelsen flyttas och ligger fast under tre byggnads-generationer under den förromerska järnålderns senare del (hus 4, 6, 2). Till denna avslutande fas skall sannolikt även hus 1 och hus 17 föras. Trots via lösfynd belagd fortsatt mänsklig närvaro på platsen under såväl i stort sett hela järnåldern som under medeltid och nyare tid förefaller platsens fasta bebyggelse upphöra omkring millennieskiftet. Detta övergivande sammanfaller således av allt att döma i det närmaste med övergivandet av gravfältet och den efterföljande gårdsetableringen på Tjärby Norra (Wranning 2010).

6. RAÄ 69 – återkoppling till frågeställningarna och en kulturhistorisk utvärdering

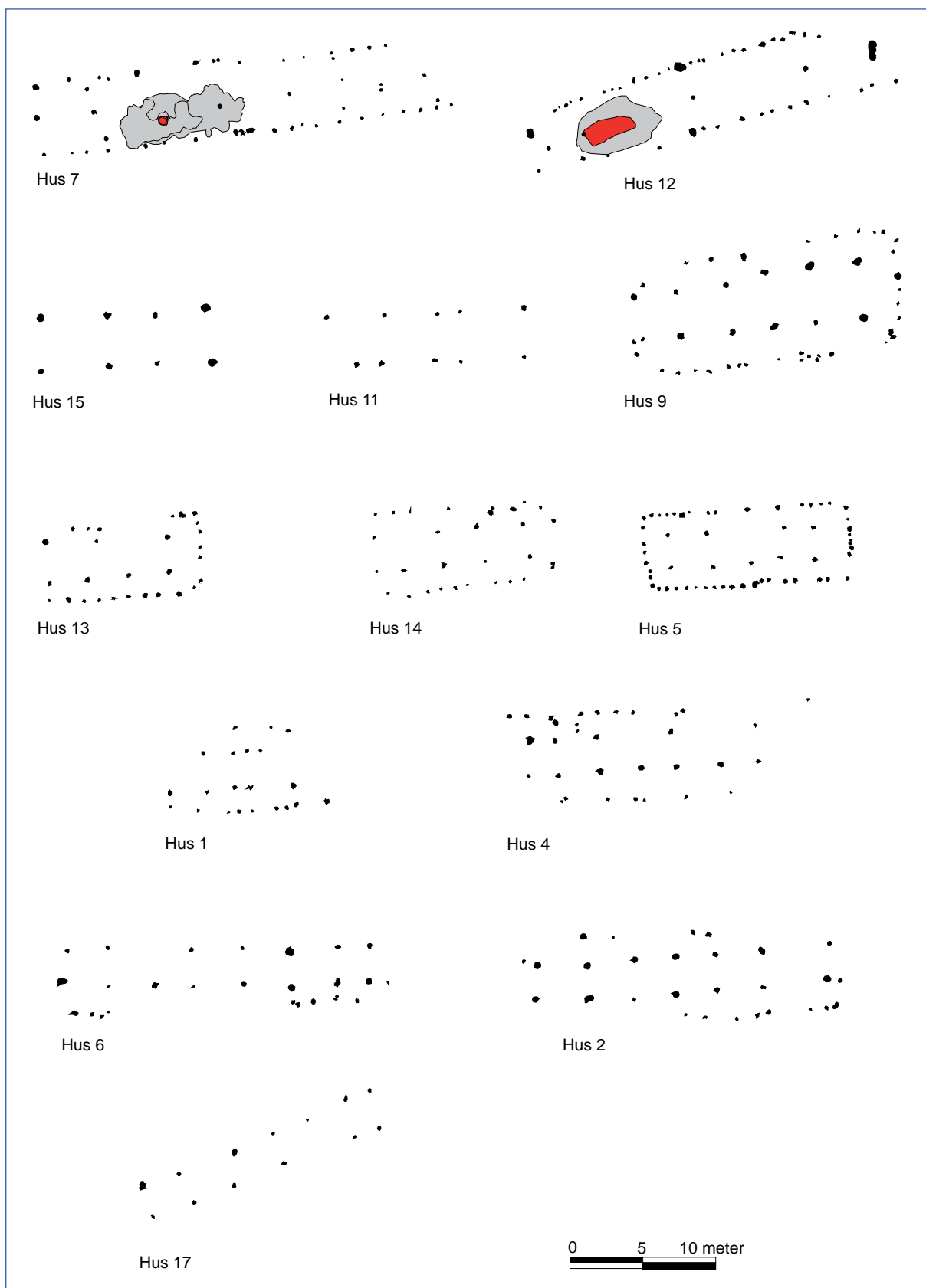
Resultaten från utredning och förundersökning hade tillsammans tydligt påvisat att Tjärby Södra var en intensivt nyttjad plats, med lämningar från såväl ett flertal förhistoriska perioder som från medeltid och nyare tid. Således kretsade undersökningens målsättning och de lokalspecifika frågeställningarna mycket

Hus	Längd	Bredd	Antal TB	Form TB	Bockbredd	Spann	Härd	Offer	Datering (*= ¹⁴ C)	Fas
7	≥ 28,5	5,5	6	rund	-	3,0-8,6	V	S	SN-ÄBRÅ p.I*	1
12	≥ 25,6	≥ 4,9	5	rund	-	2,6-8,0	V	-	SN-BRÅ p.I*	1
15	≥ 12,3	-	4	rund	3,35-3,8	3,3-4,7	-	-	(Y?) BRÅ	
11	≥ 13,9	-	6	rund	3,2-3,5	1,7-4,4	-	-	(Y?) BRÅ	
9	≥ 18,5	≥ 8,1	6	rund	2,9-3,9	2,6-3,6	-	NO	(Y?) BRÅ	
8	3,7	3,1	-	-	-	-	NO	-	YBRÅ p IV-V	
10	3	2,6	-	-	-	-	?	-	YBRÅ p IV-V*	
13	11	5,6	4	rund	2,4-2,8	2,6-2,9	-	-	Ä-MFRJÄÄ	
14	12,6	6	4	rund	2,3-2,5	2,7-3,2	-	-	MFRJÄÄ*	
5	14,4	5,4	5	rund	2,2-2,4	2,1-2,9	-	-	MFRJÄÄ*	
1	≥ 11,0	6	6	rund	2,4-2,6	0,95-2,6	-	-	(Y)FRJÄÄ	
4	≥ 17,4	≥ 6,3	7	rund	2,4-2,5	1,7-3,1	-	-	M-YFRJÄÄ	
6	≥ 21,6	-	8	rund	2,1-2,7	2,2-3,5	-	-	YFRJÄÄ	
2	≥ 21,4	6	7	rund	2,3-2,7	2,8-4,7	-	-	YFRJÄÄ*	
17	≥ 17,3	≥ 2,9	7	rund	2,2-2,7	1,7-4,1	-	-	FRJÄÄ	
3	3,2	3	2	rund	2,6	2,75-2,85			BRÅ?	
16	4,3	3	2	rund	2,5-2,7	3,7-4,0			?	
18	4	2	2	rund	1,8	3,5-3,8			?	
19	4,6	3,15	3	rund	2,3-2,6	1,3-3,0			BRÅ?	

Tabell 4. Ett försök att presentera husen i förmodat kronologisk ordning, baserat på dimensioner, läge, fynd och ¹⁴C-analyser. Nederst i tabellen är de fyra odaterade (här vitmarkerade) stackladorna.

kring att reda ut vad som föranlett denna långvariga, alternativt upprepade, mänskliga närvaro och hur platsen utnyttjats under olika perioder genom tiderna. Rörde det sig om långvarig kontinuitet eller

återupprepade etableringar och övergivningar? Vissa av de lokalspecifika frågorna har kunnat besvaras väl, medan andra i stort sett helt har kommit att få lämnas obesvarade. Frågorna som ställdes var:

Figur 52. Långhuskronologi inom Tjärby Södra, baserad på ^{14}C , typologi, stratigrafi och fyndsammansättning. Skala 1:400.

1. Har lokalens funktion och nyttjandeintensitet varierat över tid? Har platsen fungerat som boplats eller har den brukats för andra typer av verksamhet?
2. Vad är det som bidragit till detta långvariga och/eller intensiva bruk samtidigt som intilliggande ytor förefaller sakna fynd och anläggningar?
3. Går det att via jämförande materialstudier finna belägg för att Tjärby Södra utgjort bosättning för de gravlagda på Tjärby Norra?
4. Indikationen på vendel- och vikingatida närvaro ansågs vara av mycket stort intresse, då endast ett fåtal halländska boplatser från denna tid hittills har identifierats och undersökts, därför prioriterades eventuella lämningar från denna tid högt.
5. Lokalens närhet till det medeltida kyrkoläget och byn med förmodat medeltida anor föranledde att även eventuella medeltida lämningar prioriterades högt, i syfte att applicera dessa i den pågående kring den halländska bybildningsprocessen.

Fråga ett kan nu besvaras förhållandevis väl enligt följande. De första spåren efter aktivitet på platsen – *fas 1* – fann vi indirekt, via ett par misslyckade försök att ¹⁴C-datera två bronsåldershus (hus 9 och 15). En halv vetekärna och ett ospecificerat sädeskorn ger båda en indikation att platsen eller möjligen ytorna i dess omedelbara närhet var uppodlade under senneolitikum. I kombination med daterat senneolitiskt träkol i hus 9 och dessutom längst i söder inom Tjärby Norra, drygt 200 meter nordnordost om Tjärby Södra, kan man anta att det också var vid denna tid som området först röjdes (via svedjning) och förvandlades till åkermark. Inte på någon av platserna har dock vare sig anläggningar eller lösfynd säkert kunnat knytas till denna period, vilket antyder att åkerbrukarnas boplatser/-er inte har berörts av undersökningarna. Belägget för senneolitisk uppodling är i all sin blygsamhet ett stort sett framåt, då neolitisk odling i Halland tidigare varit ett i det närmaste okänt fenomen.

Fas 2 inträder under bronsålderns äldsta period när de uppodlade ytorna får ge vika för etableringen av två gårdar i form av två snarlika tvåskeppiga långhus. Kanske utgör denna första byggnation på platsen snarare en omstrukturering av markerna än en faktisk nyetablering i området. När de ogödslade senneolitiska åkrarna utarmats flyttades bosättningen ut på åkermarken, medan det förra boplatsläget nu istället odlades upp.

Det har inte gått att utröna huruvida *fas 2*-bosättningen lever kvar med nya byggnadsgenerationer eller om det finns en kronologisk lucka mellan *fas 2* och *fas 3*. Av det mesta av döma är dock det senare alternativet troligare. Två dateringar – en avfallsgrop och en rostningsgrop – föreligger från bronsålderns period III-IV, men det finns inga dateringar – varken i form av ¹⁴C eller daterande fynd – som knyter ihop glappet däremellan och *fas 2*. Huruvida något av de treskeppiga bronsåldershusen på platsen kan knytas till dessa belagda period III-IV-aktiviteter har dock inte heller gått att klargöra. Ett av de två grophusen – hus 10 – ¹⁴C-dateras till bronsålderns period V, medan det andra grophuset – hus 8 – utifrån fyndmaterialet kan föras till samma tid. För övrigt förekommer rabbad keramik – något av en nyckelartefakt för att identifiera yngre bronsålder – flitigt både i sagda grophus och i ett flertal andra anläggningar över hela området. Värt att nämna i sammanhanget är det i nordost nedgrävda, stora och ställvis rabblade kärlet i vilket en sadelkvarn hade deponerats, samt de stora mängderna keramik groparna i söder som i fält tolkades som någon form av latringropar. Sammantaget bör lokalens *fas 3* inte närmare preciseras än till yngre bronsålder (period III-V), då åtminstone tre långhus, två grophus och ett antal spridda anläggningar av olika art anläggs på platsen. Det är också under denna period den största fyndmängden avsätts, vilket kan ses i kontrast till de nästföljande, påtagligt fyndtomma bosättningsperioderna under *fas 4* och *fas 5*.

Det har tyvärr inte gått att närmare klargöra till vilken period den nordsydliga halvvägen i söder skall föras till. Två dateringar påvisar att den var igenfylld och övergiven redan vid tiden för *fas 4*, men den kan dock inte helt oproblematiskt kopplas till den föregående *fas 3*. Utifrån rent rumsliga grunder kan den definitivt inte ha varit samtida med bronsåldersbyggnaden hus 15 då dessa överlagras varandra och knappast heller med hus 9, såvida inte vägen har löpt omedelbart utanför denna byggnads västra gavel. Av samma anledning kan den inte heller vara samtida med *fas 2*, då vägen och det tvåskeppiga hus 7 korsar varandra. Tre möjliga alternativ föreligger således:

1. Halvvägen skall föras till *fas 1*, där den löpt genom den nyetablerade åkermarken
2. Halvvägen har varit i bruk under den äldre bronsålderns period II, i det antydda "bosättningsglappet" mellan *fas 2* och *fas 3*

3. Hålvägen har varit i bruk under slutet av *fas 3* (efter att hus 15 och sannolikt även hus 9 försvunnit) och under äldsta förromerska järnålder, eller med andra ord innan *fas 4* inleds och vägen redan är igenfylld.

Sistnämnda alternativ är inte orimligt, då vi vet att lagerbildning till synes skett längst i norr förhållandevis hastigt, sannolikt via jordflykt, innan *fas 4* inleds och dessutom kom att ske i söder – sannolikt via jordflykt och/eller erosion – efter *fas 4*. Ett förlopp med kraftig jordflykt skulle alltså kunna fylla igen hålvägen under mycket kort tid.

Fas 4: I likhet med förhållandena mellan *fas 2* och *fas 3* går det inte att klarlägga ifall det råder bosättningskontinuitet mellan *fas 3* och *fas 4*. Sett enbart till föreliggande ¹⁴C-dateringar så framträder en tydlig diskontinuitet på åtminstone 400 år mellan det till bronsålderns period V daterade grophus 10 och det stora antal anläggningar som dateras till mellersta förromerska järnålder. Sett till rent rumsliga förhållanden i kombination med typologi tycker man sig dock ana en kontinuitet med successiv utveckling av byggnadsdimensioner i husklustret 9, 11, 13, 14, 5 och eventuellt 17 (varav sistnämnda på typologiska grunder snarast hörande till *fas 5*). I detta sammanhang är det värt att notera att Magnus Arthursson i sin sammanställning av skånkt husmaterial ser en kontinuitet i byggnadstradition/formspråk som fortsätter från bronsålderns period II och ända in i slutet av mellersta förromerska järnålder (till omkring 150 BC) (Arthursson 2005:78ff, 148ff). Detta mönster stämmer således mycket väl överens med utvecklingen på Tjärby Södra under *fas 3* och *fas 4*.

En påtaglig förändring i lämningarnas art kan noteras: till skillnad från under den yngre bronsåldern då mycket skräp (keramik) avsattes över hela området förefaller nu en helt ny syn på avfallshantering ha inträtt. Trots ett stort antal huslämningar samt ett flertal härdar och gropar med förromerska datering är fyndmängden påtagligt blygsam. Fenomenet har en möjlig parallell i den stora förromerska gården i Fyllinge, där näst intill allt avfall hade deponerats inom en och samma begränsade yta – gårdstunets sophög – under hela bosättningsens existens (Torfeld och Wranning 2003). Fyndbristen antyder att avfallsdeponeringen kan ha varit lika reglerad på Tjärby Södra och att avskräddeshögen i så fall stått att finna utanför undersökningsytan. I bjärt kontrast till

fyndtomheten står det rikliga inslaget av bränd lera. Den brända leran kan primärt – närmast uteslutande – kopplas till hus 13 och hus 5, vilket i kombination med den generellt frekventa närvaron av kol och sot i anläggningsfyllningarna tydligt talar för att minst en av dessa två byggnader har eldhärjats.

Notabelt är att daterade härdar från *fas 4* återfinns inom hela undersökningsområdet, från längst i norr till förundersökningsschakten söder om nu avbanade yta, medan husen från denna *fas* samlas i ett tätt kluster mitt på området. Tidigare sammanställningar har visat att till skillnad från bronsålderns ytmässigt utbredda boplatser så suges järnåldersboplatserna vanligen ihop och gårdsplansaktiviteterna samlas tätt intill husen (se exempelvis Streiffert 1999). Att förhållandena på Tjärby Södra är så totalt motsatta till detta generella mönster indikerar antingen att det finns betydligt fler hus utanför de avbanade ytorna eller bosättningarna här har handlat efter egna, mikrolokalt förankrade traditioner.

Fas 5: Belagda lämningar från *fas 5*, vilken tillika med *fas 4* är påtagligt fyndtom, utgörs av byggnadskoncentrationen hus 4, 6 och 2. De tre långhusen är anlagda mer eller mindre exakt rakt på varandra i nämnd ordning och tolkas som tre generationer av en och samma gård, belägen på undersökningsområdets högsta punkt under yngre förromerska järnålder. Av allt att döma råder det direkt kontinuitet mellan *fas 4* och *fas 5*. Av en eller annan anledning har dock gårdsläget förskjutits ett knappt fyrtiotal meter mellan dessa faser och långhusen börjar nu alltmer smalna av och tänjas ut och anta dimensioner som kan förknippas med romerska järnålder. Med all sannolikhet eldhärjas minst en av dessa tre byggnader (hus 6), vilket fått till följd att det förekom flitigt med kol, sot och bränd lera i merparten av husens anläggningar. Även matjordslagret på denna höjdrygg, speciellt sydslutningen av slänten, innehöll också så mycket bränd lera att det vid förundersökningen inledningsvis uppfattades som en lagerrest. Den brända leran i matjorden var också anmärkningsvärt påtaglig i samband med avbaningen. Koncentrationen i matjorden ovan och i omedelbar närhet av husen tolkas som att boplatserna återigen övergavs i och med övergivandet av hus 2 och därefter fick förfalla relativt ostört under en längre tid. Till detta kan även läggas det faktum att nuvarande markägare än idag brukar ytorna med en liten, lätt och ålderstigen maskin- och redskapspark, vilka förefaller utsätta marken för väldigt få och grunda ingrepp.

Hus 2 är undersökningsområdets yngsta identifierade fasta bebyggelse och från och med dess övergivande någon gång kring Kristi födelse förefaller således platsens funktion än en gång totalt förändras.

Till skillnad från *fas 4* har inga härदार eller gropar samtida med bebyggelsen i *fas 5* kunnat identifieras på platsen. Kanske är detta en slump, men det kan också indikera ett än en gång förnyat handlingsmönster inom gårdsplanen.

Fas 6 är egentligen inte att se som en sammanhängande fas, utan snarare de samlade beläggen för mänsklig närvaro på platsen efter att den identifierade bebyggelsen upphör. Det mesta rör sig om blandade lösfynd i matjordslagret, vilka kan härledas till folkvandringstid, vendeltid, vikingatid, medeltid och nyare tid. Blotta närvaron av dessa fynd är intressanta, framförallt då fynden från yngre järnålder – medeltid, då de speglar ett normalt sett mycket svärfångat historisk tidsrum. Dock förtäljer inte fynden ifråga vad ytan har använts till. Endast i två fall har anläggningar med fynd från yngre järnålder noterats; ett stolphål inom den yta i norr som sedermera ej kom att undersökas då vägsträckningen ändrades, samt en ränna som fortsatte västerut utanför schaktväggen uppe i nordvästra kvadranten. Tillsammans ger de svaga antydningar om mer fast verksamhet av något slag under vendel- och vikingatid, men om det rör sig om bosättning har denna sannolikt stått att finna väster om undersökningsytan eller inom den släppta U-formade ytan i norr. Lösfynden i matjorden kan lika gärna utgöras av utgödselat material från någon närliggande gård eller föremål som tappats vid åkerbruk eller av enbart förbipasserande. Inom den smala armen längst i nordväst dokumenterades också en sträcka av en hålväg. Inte heller i detta fall har hålvägens ålder gått att klarlägga, det förefaller dock att den är av betydligt yngre datum än hålvägen i söder då fyndfloran i det lager den skär utgörs av korroderade metallfragment från historisk tid.

Samlingsgruppen *fas 6* kan sägas stå som svar på undersökningsplanens platsspecifika frågor nummer 4 och 5, eller kanske snarare det faktum att de mycket sparsmakade lämningarna från dessa yngre perioder innebär att fråga 4 och 5 inte har kunnat aktualiseras och därför får stå obesvarade.

Ett viktigt svar på fråga 2, vad har föranlett platsens intensiva utnyttjande, torde av allt att döma gå att finna i lokalens topografi, hydrologi och jordartsegenskaper. Den sandiga, svaga förhöjningen som platsen yngsta långhus var belägna på kan rentutav

sägas vara undersökningens ultimata boplatssläge. I öst sjunker marken något och bildar en ställvis grund- och smältvattenpåverkad bassäng med järnfällningar i alven. Väster om lokalen sluttar marken mot låglänta ytor och den lätta, sandiga alven övergår i lera. Även söder om platsen sjunker topografin ned mot lägre belägna områden, vilka återkommande påverkas av smältvattenströmmar från Örelid. Kvar återstår således en svagt förhöjd ö med sandig alv och det är hit människan dragits vid upprepade tillfällen. Vi vet att lämningarna fortsätter en bit mot norr såväl som mot öster och eventuellt är det här spåren efter de saknade perioderna står att finna – spåren som skulle kunna påvisa en kontinuerlig men likväl rörlig bosättning på platsen åtminstone under hela brons- och äldre järnåldern. Således är det av yttersta vikt att den nu undersökta ytans närområde bevakas och skyddas från markingrepp av allehanda slag i framtiden.

Tyvär måste även fråga 3 besvaras nekande. Trots att *fas 5* och *fas 6* är helt och håller samtida med gravfältet på Tjärby Norra så har den alarmerande fyndtomheten från dessa fasers boplatslämningar inneburit att ingen jämförande analys av exempelvis keramik har kunnat göras. Det förefaller dock i hög grad sannolikt att bosättare på Tjärby Södra finns representerade bland de gravlagda på Tjärby Norra, inte minst från den yngsta fasen, då omstruktureringen av gårdslägena innebar att man (förutsatt att området var lika öppet då som nu) hade fritt siktfält mellan långhuset och gravfältet. Skulle nu undersökta boplatslämningar utgöra merparten av periodens gårdar inom RAÄ 69, det vill säga endast en eller möjligen två gårdar i bruk per byggnadsgeneration, så torde de drygt sjuttio gravlagda individerna rent hypotetiskt kunna utgöra denna/dessa gårdars samlade invånarantal.

Tillika har fråga 5 och 6 överhuvudtaget inte kommit att aktualiseras. De yttersta fåtal fynd från yngre järnålder och medeltid – företrädesvis lösfynd – och den totala avsaknaden av fasta lämningar gör att dessa frågeställningar inte alls har gått att belysa. I sammanhanget bör det dock nämnas att spridningen av lösfynd i kombination med fyndförande anläggningar som påträffades i samband med förundersökningen tillsammans indikerar att lämningar från yngre järnålder med stor sannolikhet står att finna inom den bevarade "kilen" i norr, eller med andra ord den yta som kom att utgå då Vägverket valde att ändra vägsträckningen något.

7. Sammanfattning

Med anledning av Vägverkets omläggning av Väg 117 samt därtill nya av- och påfarter till Tjärby by och Laholm utförde personal från Kulturmiljö Halland sommaren 2007 en arkeologisk undersökning inom fornlämning RAÄ 69, Tjärby socken. Undersökningen kom att omfatta intensiva boplatzlämningar från äldre och yngre bronsålder samt förromersk järnålder, men också spår i form av ¹⁴C.-dateringar och lösfynd efter såväl äldre som yngre perioder. Undersökningsresultaten bidrar med stora mängder ny fakta kring den period då närområdets synliga, helt dominerande fornlämningsbild – bronsålderns gravhögar – växte fram. Dessutom är de yngsta boplatzlämningarna helt samtida med det förromerska gravfält (RAÄ 68) som undersöktes strax norr därom under 2007 och 2008. Däremot har inte lämningarna från yngre perioder motsvarat våra förväntningar och således har inte undersökningsplanens alla frågeställningar kunnat besvaras fullgott.

Avslutningsvis bör det påpekas att endast delar av den intensivt brukade fornlämningen har berörts av undersökningarna och således är det av stor vikt att alla typer av framtida markgrepp norr, väster och öster om nu undersökta yta måste föregås av förnyade arkeologiska insatser.

Referenser

- Arthursson, M. 2005. Böndernas hus. I: Carlie, A. (red.). *Järnålder vid Öresund, band 1. Skånska spår – arkeologi längs Västkeutbanan*. Riksantikvarieämbetet UV Syd. Lund.
- Bjuggner, L., Carlie, L. 2003. *Arkeologisk förstudie för Väg 117. Delen Daggarp – Skogaby*. Arkeologisk utredning etapp 1, 2003. Halland, Veinge och Tjärby socken, väg 117, delen Daggarp – Skogaby. Landsantikvarien, Arkivrapport.
- Bjuggner, L., Svensson, M. 2004. Väg 117, Delområden 6:3 och 7:3. Arkeologisk förundersökning 2004. Halland, Veinge socken, Skogaby 4:34 och 4:39, Laholms lfs, Årnaberga 1:5. Landsantikvarien 2003:3. Arkivrapport.
- Bjuggner, L., Wranning, P. 2004. *Väg 117. Sträckan Skogaby – Daggarp*. Arkeologisk utredning 2003. Halland, Tjärby och Veinge socknar. Laholms landsförsamling, väg 117. Hallands läns museer, Landsantikvarien, Uppdragsverksamheten. Arkivrapport.
- Borna-Ahlqvist, H. 2002. Hällristarnas hem. Gårdsbebyggelse och struktur i Pryssgården under bronsålder. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter 42. Stockholm.
- Edring, A. 2004. *Snårarps – en boplatz från yngre bronsålder/förromersk järnålder*. Fornlämningsnr 232, Vä 156:2, Vä sn, Kristianstad kommun, Skåne län. Regionmuseet Kristianstad, Landsantikvarien Skåne.
- Fors, T. 1996. *Rostningsgropar från bronsåldern vid Eldsberga*. RAÄ 126, Eldsberga 44:1, Eldsberga socken, Halland. Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 1996:7. Halmstad.
- Håkansson, A., Svensson, M., Wranning, P. 2006. *Människan och landskapsrummets olika dimensioner – fysiska, kronologiska och mentala*. Arkeologiskt projektprogram och undersökningsplaner inför omläggning av Väg 117 på sträckan Skogaby – Daggarp, Laholms kommun, Halland. Kulturmiljö Halland. Arkivrapport.
- Johansson, N. 2000. Boplatser och fossilt odlingslandskap vid Stenstorp i Slöinge socken. I: Strömberg, B. (red.) *Boplatser och fossilt odlingslandskap. Arkeologi längs väg E6/E20 i Södra Halland. Del III. 1993-1996, sträckan Kvibille-Slöinge*. Arkeologiska resultat UV Väst rapport 1998:21. Riksantikvarieämbetet. Göteborg.
- Larsson, A-C., Svensson, M., Wranning, P. 2004. *Väg 117. Sträckan Skogaby – Daggarp. Arkeologisk förundersökning 2004*. Halland, Tjärby och Veinge socknar, Laholms landsförsamling. Landsantikvarien. Arkivrapport.
- Larsson, A-C., Wranning, P. 2004. Väg 117. Sträckan Skogaby – Daggarp. Kompletterande utredningar. Arkeologisk utredning 2004. Halland, Tjärby och Veinge socknar, Väg 117. Område 6:3, område 7:3 (RAÄ 327), markväg, gång- och cykelväg. Hallands läns museer, Landsantikvarien, Uppdragsverksamheten. Arkivrapport.
- Lundborg, L. 1967. Örelids stenar. *Halland, årgång 50. Årsbok för kulturhistoria och hembygdsvärd i Hallands län*. Halmstad.
- Lundborg, L. 1972. *Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra Halland. Höks, Tönnersjö och Halmstad härader under åren 1854-1970*. Hallands museum, 2. Halmstad.
- Lundqvist, L. 1996. Slöinge – en stormansgård från järnåldern. *Slöinge och Borg. Stormansgårdar i öst och väst*. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 18. Linköping.

- Mattsson, L. 2011. Förskola med förhistoria - en plats för historia och framtid. Arkeologisk undersökning 2008. Halland, Kvibille socken, Halmstad kommun, Kvibille 22:1, RAÄ 137.
- Nicklasson, P. 2000. *Tjärby socken, Örelids stenar. Projektet järnålderns okända gravar i Halland, Rapport 3.* Arkeologisk rapport från Hallands läns museer 2000:3. Halland, Tjärby socken, Örelids gravfält, RAÄ 37. Halmstad.
- Nicklasson, P. 2004. En bronsåldersboplats utanför Falkenberg. I: Carlie, L., Ryberg, E., Streiffert, J., Wranning, P. (red.). Hållplatser i det förgångna. Landskap i förändring volym 6. Hallands läns museer och Riksantikvarieämbetet. Halmstad.
- Nilsson, I-M. 1994. *Sockenbildning i Höks härad i södra Halland.* C-uppsats i medeltidsarkeologi. Arkeologiska Institutionen Lunds Universitet.
- Persson, C. 1999. *En grav från senneolitikum/tidig bronsålder i Lilla Tjärby?* Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 1999:1. Halland, Laholms lfs, Lilla Tjärby 1:100, RAÄ 207. Halmstad.
- Sahlgren, J. 1948. *Ortnamnen i Hallands län. Del 1. Bebyggelsenamnen i södra Halland.* Lund.
- Stilborg, O. 2002. Senneolitikum 2300-1800 f.Kr. I: Lindahl, Anders, Deborah Olausson & Anne Carlie (red), 2002. Keramik i Sydsverige - en handbok för arkeologer. Lund.
- Streiffert, J. 2001. *På gården - Rumslig organisation inom bosättningsytter och byggnader under bronsålder och järnålder.* Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter 35. Gotarc Serie C. Arkeologiska skrifter 37. Göteborg.
- Svensson, M. 2008. *Nolsbögen - boplats, samlingsplats och gravplats.* Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2008:3. Halland, Veinge socken, Skogaby 4:34, RAÄ 334 och 335. Halmstad.
- Toreld, C., Wranning, P. 2003. Framgrävt förflutet från Fyllinge. Resultat från undersökningarna 2001 - 2002. Halland, Snöstorps socken, Fyllinge 20:436. Arkeologiska rapporter från Landsantikvarien 2003:3. Halmstad.
- Wranning, P. 2006. Boplatslämningar utmed Ramshallsvägen, invid RAÄ 68, Tjärby. Arkeologisk utredning - slutredovisning och förenklad rapport 2006. Halland, Tjärby socken, Tjärby 9:4, 3:2. Kulturmiljö Halland. Arkivrapport.
- Wranning, P. (red.). 2008a. *Vägen genom historien. Arkeologi längs Väg 117.* Stiftelsen Hallands Läns museer - Kulturmiljö Halland. Halmstad.
- Wranning, P. 2008b. Högen Högen, ett bortglömt nav i Tjärbytrakten. I: Wranning, P (red.). *Vägen genom historien. Arkeologi längs Väg 117.* Stiftelsen Hallands Läns museer - Kulturmiljö Halland. Halmstad.
- Wranning, P. 2010. *Tjärby norra, ett förromerskt gravfält och gårdar från romersk järnålder.* Arkeologiska rapporter från Hallands läns museer 2009:6. Halland, Tjärby socken, Tjärby 2:3, 3:2, 9:4, RAÄ 68. Halmstad.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslutsnr:	431-3472-06
Eget diarienummer:	2003-321
Uppdragsgivare:	Vägverket Region Väst
Utförandetid:	2007-05-28 – 2007-08-10
Personal:	Lena Bjugger, Maria Brynielsson, Gertie Ericsson, Ola Kadefors, Linn Mattsson, Jonas Paulsson, Helen Romedahl, Magnus Svensson, Stina Tegnhed och Per Wranning (undersökningsanvarig). Dessutom deltog Lennart Carlie (från referensgruppen) under ett par fältdagar.
Koordinatsystem:	RT R02 5 gon väst
Höjdsystem:	RH 70
Läge:	Halland, Tjärby socken, Tjärby 10:2, RAÄ 69 Ekonomiska kartan 042 46 (4C4g) Koordinater: X 6272000, Y 1330530 (2,5 gon väst)
Undersökt:	5470 m ² banades av skiktvis och undersöktes intensivt, ytterligare 13430 m ² utanför det egentliga exploateringsområdet (motsvarande sammanlagt 18900 m ² inklusive exploateringsområdet) undersöktes extensivt via georadarkartering
Dokumentationsmaterial:	Den digitala dokumentationen finns tillgänglig i Intrasiprojektet Tjärby2003321S8 (Tjärby Södra). Fotodokumentation skedde med färgfilm. Lager undersöktes medelst meterrutor, medan anläggningar grävdes ut till hälften, en fjärdedel, eller i sin helhet. Alla undersökta lämningar ritades och dokumenterades i fält på milimetterritfilm. Ritningarna har nummer HMAK 4349 och färgnegativ har nummer K5404:1-9, K5409-K5414, K5416, K5419:33-35, K5424:15, 18-28, 2011-18:2-22. Fynden förvaras på Läns museet i Halmstad och allt övrigt dokumentationsmaterial förvaras i Kulturmiljö Hallands arkiv i Halmstad.
Fynd:	I väntan på fyndfördelning har fynden preliminärt tilldelats accessionsnummer HM:25 656:83-714 (fnr :1-82 utgör fynd från förundersökning 2004).
Datering:	Mesolitikum (maglemose), Sennolitikum, äldre och yngre bronsålder (p I, p III-V), förromersk järnålder, folkvandringstid, vendeltid, vikingatid, medeltid, senare tid

**KULTURMILJÖ
HALLAND**

Postadress Kulturmiljö Halland
Bastionsgatan 3
302 43 Halmstad

Tfn 035-19 26 00

Fax 035-19 26 26

E-post kansli@kulturmiljohalland.se

Hemsida www.kulturmiljohalland.se